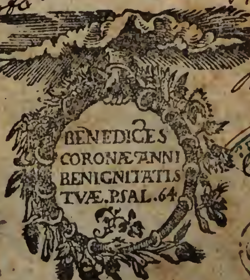
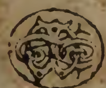

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
7
5 G
43

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI,

DE PRAECIPVIS VRBIS Romæ, ſanctioribuſque baſilicis, quas ſeptem Eccleſias vulgo vocant, Liber.

Opuſculum non modò pijs gratum, verumetiam ob variã vetuſtatis deſcriptionem omnibus lectu perquàm iucundum.

COLONIAE,

Apud Maternum Cholinum.

Anno M. D. LXXXIIII.

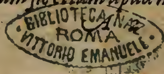
Collegij Romani Societatis IESV cat. ins.

REVERENDO NOBILITATE, PIETATE, ATQVE doctrina prꝑstanti Domino, D. Francisco Vos à Midler, Ecclesiæ Diuæ Virginis apud Aquēses Decano, &c. Domino suo perpetua obseruantia colendo, Maternus Cholinus S. P. D.

Nuphrium Panuinum, vnicè semper & colui & obseruaui, cùm ob raram ipsius doctrinam, & singulare in vetustatis peruestigatione, historiæq́ illustratione impensum studium: tum etiam quòd mutuis inter nos crebris literis amicitiæ quandam coniunctionem cum eo, maximi licèt itineris interstitio, à nobis distracto, contraxerim, ex qua mihi, typographiæq́ nostræ non parum emolumenti, ornamētiq́ accessit. Bis namq́ Platinæ de vitis summorū Pontificum historiam correctam, necessariaq́ accessione locupletatam, mihi pro suo erga me candore suppeditauit, meo prælo submittendam: quemadmodum sic etiam apud me prostat.

Atqui

Atqui quum nuper fortè Reuerentiæ Tuæ adessem, & Onuphrij aureum de præcipuis sanctioribusq; vrbis Romæ Basilicis, siue de septem primarijs eiusdem Ecclesijs opusculum, apud eandem offenderē, mihi verò ea vt donaret instarem, nō grauatim meæ petitioni acquieuit. Perlatum itaque domum meam opusculum, quum ilicò nō perlustrarem modo, verumetiam eiusdem lectioni diligenter incumberem, adeò mihi placuit, vt statim dignum id prælo nostro iudicarem: idq; non tantùm ob auctoris celebre nomen, at etiam ob multifariam vetustatis in eo consequendam cognitionem, imprimis autem cùm ob præcipuarum Basilicarū, tum etiam sacrarum ferè ædium aliarū omniū in vrbe accuratā descriptionē, atq; in quaq; sanctorū corporum reliquiarum, thesaurorumq; diligentem enumerationem: quæ omnia quum pietatis, historiæq; studioso lectori summam voluptatem paritura sint, haud dubitaui, me opellula hac sic mea eidem gratum literarium beneficium præstaturum: hoc at beneficium, hanc voluptatem, & quicquid porrò vtilitatis hinc lectori subsequetur,

id totum Tuæ R. acceptum is ferre debet, à qua nimirum exemplar Romanũ nactus sim: ob quam etiã caussam tuo nomini hæc æditio meritò inscribi conuenit. Atqui quũ à pueritia ferè tua ob perspectã tum præclarã tuã indolem semper te amarim, tuq́ vicissim me affectu quodã prosecutus sis, adeò vt ad hanc præsentem vsq; ætatẽ nostrã, sensim sic creuerit mutuus inter nos amicitiæ cultus, vt amoris, cãdorisq́; erga me tui significationem haud dubiam etiãnum perspiciam: atq; ego ideo indies magis magisq́; in R. Tuæ obseruãtiã quotidie prolabar, nõ vicissitudine tãtũ huc adductus, sed etiã pietate, doctrinaq́; tua insigni, quã totã in Catholicæ Ecclesiæ propugnationẽ confers: volui ideò huius meæ obseruantiæ studijq́; nostri erga R. Tuã, publicã extare attestationẽ per æditionẽ hanc nostrã, quã dixi meritò R.T. deberi. Proinde precor R. Tuã, vti ea inscriptionẽ nuncupationemq́; hanc, ceu meæ gratitudinis, animiq́; T. R. deditissimi argumentũ, acceptare & interpretari velit, quã Christus IEsus Ecclesiæ suæ Catholicæ quã diutissimè cõseruare dignetur. Coloniæ Kalendis Aprilis, 1584.

INDEX ECCLESIARVM ET PIORVM LOCORVM.

De por-

ONVPHRII PANVINI VERONENSIS FRATRIS. Eremitæ Auguſtiniani,

DE PRÆCIPVIS VRBIS ROmæ Sanctioribusq́; Baſilicis, quas ſeptem Eccleſias vulgò vocant. *Liber.*

Præfatio.

DIV & multum, etiam à principibus viris rogatus ſum, vt de ſeptẽ Vrbis Eccleſijs, q̃ quotidiè tam à peregrinis quàm à Ciuibus Romanis ob deuotionẽ & pietatem, ſanctarũ reliquiarum in eis iacentium reuerentiam, multiplicesq́; peccatorum indulgentias conſequendas viſitantur, breuem librum conſtituerem, quò multa quæ obſcura in ijſdem facta ſunt, aperirẽ, ſingularũ maieſtatẽ aſſererẽ, reliquias enumerarẽ, & preclara quęq́; de ijs aut dicta aut ſcripta inſinuarem, vt ijs diligenter & legitimè cognitis, omnium mortalium in eas amor, deuotio, & pietas magis accenderetur. Tot piorum hominum precibus facere ſatis volens, ſimulq́; Pij V. Pont. Max. incredibili Religione incitatus, rẽ diu ante à me cogi-

cogitatam, tandem exequi constitui. Ita enim futurum speraui, vt hoc libro omnium hominum eas visitantium animos recrearem, tot egregiarum rerum commemoratione deuotionem augerem, pietatē confirmarem. Si enim vllo in loco vnquam pietas & religio viguit, templa multa Christo sanctisq; eius dedicata, magnis prouētibus aucta, ornata, & visitata sunt, id Romæ factū est. Vnde S. Hieronymus in procœmio libri secundi cōmentariorum in epistola ad Galatas, tantū Romanæ plebis laudat fidē. Vbi enim (inquit) alibi tanto studio & frequentia, ad Ecclesias & ad martyrum sepulchra concurritur? vbi sic ad similitudinem cœlestis tonitrui, Amē reboat, & vacua idolorum templa quatiuntur? non quod habeant aliam Romani fidem, nisi hanc quā omnes CHristi Ecclesiæ, sed quod deuotio in eis maior sit, & simplicitas ad credendum. Idem intelligitur ex Prudentio lib. 1. cōtra Symmachum in his versibus:

Exultare patres videas pulcherrima mundi
Lumina, conciliumq; senum gestire Catonum
Candidiore toga, niueum pietatis amictum
Sumere, & exuuias deponere pontificales.
Iamq; ruit paucis Tarpeia in rupe relictis,
Ad syncera virum penetralia Nazareorum,
Atq; ad Apostolicos Euandria curia fontes
Anniadum soboles, et pignora clara proborum.
Fertur enim ante alios generosus Anicius vrbis

Illustrasse caput, sic se Roma inclyta iactat,
Quin & Olybriaci generisq́, & nominis hæres
Adiectis fastis palmata insignis ab aula
Martyris ante fores, Bruti submittere fasces
Ambit, & Ausoniā Christo inclinare securim.
Non Paulinorum non Bassorum dubitauit
Prōpta fides dare se Christo, stirpemq́ superbā
Gentis patritiæ venturo attollere cœlo
Iā, quid Plebicolas percurrā carmine Gracchos
Iure potestatis fultos, & in arce senatus
Præcipuos simulachra Deum iussisse reuelli,
Cumq́ suis pariter lictoribus omnipotenti
Suppliciter Christo se consecrasse regendos,
Sexcentas numerare domos de sanguine prisco
Nobilium licet ad Christi signacula versas
Turpis ab idoli vasto emersisse profundo,
Si persona aliqua est, aut si status vrbis, in his est
Si formam patriæ facit excellentior ordo
Hi faciunt, vincta est quoties sententia plebis
Atq́ vnum sapiunt plures simul ac potiores
Respice ad illustrem, lux est vbi publica cellam
Vix pauca inuenies, Gentilibus obsita nugis,
Ingenia obstrictos ægre retinentia cultus,
Et quibus exactas placeat seruare tenebras,
Splendentemq́ die medio non cernere Solem
Post hinc ad populum conuerte oculos, quis in vrbe est,
Qui Iouis infectam sanie non despuat aram
Omnis, qui celsa scandit cœnacula vulgus,
Quiq́ terit silicem varijs discursibus atram,
Et quem panis alit gradibus dispersus ab altis,

Aut

Aut Vaticano tumulum sub monte frequentat,
Quo cinis ille latet genitoris amabilis obses
Cœtibus, aut magnis Lateranas currit ad ædes
Vnde sacrum referat regali Chrismate signum
Et dubitamus adhuc Romā tibi Christe dicatā
In leges transisse tuas omniq; volentem
Cū populo, & summis cū viribus ardua magni
Iam super astra poli, terrenum extēdere regnū.
Nec moueor, q; pars hominū rarissima clausos
Non aperit sub luce oculos, & gressibus errat,
Quamlibet illustres meritis, & sanguine clari,
Præmia virtutum titulis & honoribus aucti
Ardua rettulerint factorumq; arce potiti
Annalis, proprio signarint nomine chartas,
Atq; inter veteres cera numerentur & ære.

Et Procopius li. 1. de bello Gothico, Christianæ fidei disciplinam si vspiam alij vnquam, Romani præcipuè sunt venerati. Cuius rei inter alia præcipuum & maximum est argumentum, tot Ecclesiarum, xenodochiorum, monasteriorum, oratoriorum, & similium sacrorum ædificiorum superbissimæ fabricæ ornamenta, & redditus: quas tā priscis, quàm nostris temporibus in vrbe fuisse constat. Quum.n. ego accuratè veterum scriptorum Ecclesiasticorū, & S.R.E. monumenta euoluerem, ad mille templa, vel monasteria, aut xenodochia (diuersis tamen temporibus) in vrbe fuisse adinueni: de quibus grande volumen composui. Hoc verò libro de septē pręcipuis vrbis Ro-

mæ Ecclesijs tantum verbo facturus, cur hę basilicæ septenario numero celebratæ fuerint, primum aperiam: mox de vnaquaque singillatim, quę cognitu digna esse existimabo, differam.

De quinque vrbis præcipuis & Patriarchalibus Basilicis, ac de duabus alijs Ecclesijs eisdem additis, quæ septenarium numerum explerunt.

Cap. I.

Llud igitur ante omnia scitu dignum, Romæ quinque basilicas fuisse, quæ Patriarchales etiã Ecclesiæ vocatæ sunt: XXVIII. titulos, & XIIX. Diaconias: de quibus hoc loco accuratè tractare constitui. Cur autem non plures, neq; pauciores Ecclesiæ simul institutæ fuerint, quæ his nominibus decorarẽtur: operę pretium erit explicare, huicq; instituto maximè consentaneum, quum hæc res insigni mysterio celebrata sit.

Veteres Romani pontifices, vt ex libro Cameræ Apostolicæ intelligitur, qui Prouincialis appellatur, quinque in vrbe maiores, & præstantiores, ditioresq; Ecclesias vel iam fabricatas elegerũt, vel de nouo eas cõdiderunt: quas ab insigni ædificij magnitudine & pulchritudine, tum basilicas, tum patriarchales Ecclęsias, palatiaq; cõspicua illis

ad-

adiuncta, patriarchia appellarunt. Hę fuere:
Basilica sancti Saluatoris, quæ & Constantiniana ab auctore, & Lateranensis à loco, & Aurea ab ornamentis dicta est, nunc sancti Ioannis dicitur.
Basilica sancti Petri Apostoli in Vaticano
Basilica sancti Pauli Apostoli extra vrbis mœnia, via Ostiensi.
Basilica Liberiana, aliâs Xysti papæ, in exquilijs, quæ sanctæ Mariæ Maioris, vel ad præsepe vocata est.
Basilica sanctorum Stephani, & Laurentij extra vrbis muros via Tiburtina.
Quod etiam refert Ioannes Monachus Picardus Cardinalis S.R.E. in cap. fundamenta de elect. in sex his versiculis:
Paulus, Virgo, Petrus, Laurētius, atq; Ioānes,
Hi patriarchatus nomen in vrbe tenent.

Quod cur fecerint veteres Romani pontifices, duplex caussa fertur.

Prima quod hæ quinq; sedes Patriarchales pro quinque præcipuis orbis Christiani patriarchis honoris gratia fuerint institutę, vno indigena Romano, & quatuor peregrinis, Constantinopolitano scilicet, Alexandrino, Antiocheno, & Hierosolymitano. Quotiescunque enim contigisset generalia concilia in vrbe celebrari, quibus interesse ipsi Patriarchæ tenebantur: vel patriarchas ipsos, pro arduis reipublicæ Christianæ negocijs, vel quæstionibus definiendis ad vrbem acce-

accedere, eorum quisque sedem, palatium scilicet & Ecclesiam, tãquam in natali solo vel prouincia sua, Romæ haberet præcipuam, quũ vrbs ipsa cõmunis totius patria appellaretur. Sedes verò patriarchales, præter Romanam, non nisi quatuor esse, sancti patres pluribus generalibus cõsilijs definiêre. Aquiliensis .n. Gradensis, & Venetus posterioribus temporibus ex priuilegio adiuncti sunt. Altera ratio, quæ mihi longe verisimilior videtur, est, vt per hæc instituta demõstraretur Patriarchã, siue Põtificem Romanum (qui & ipse aliquando Patriarcha appellatus est) tanquã caput & principẽ totius orbis Ecclesiarũ, alios quatuor Patriarchas, qui sigillatim per suas dioeceses totũ orbem Christianum regunt & gubernant, subditos habere, ac alijs omnibus sedibus patriarchalibus præesse, vt Ecclesiæ ipsius vniuersalis vnitas demonstraretur. Per quinque .n. Ecclesias patriarchales, videtur quod vrbs & Romana Ecclesia, quinque patriarchas ipsos, id est Romanum, Constantinopolitanũ, Alexandrinum, Antiochenum, & Hierosolymitanum, & hac ratione vniuersum terrarũ orbem repręsentet, & ad eius exemplar cõstituta fuerit, quũ eas in vrbe habeat sedes patriarchales, quę sunt in vniuerso orbe terrarum. Potest demũ eiusdẽ rei & tertia caussa afferri superiori similis. Ecclesiam scilicet Romanam vniuersum orbem Christianum signi-

significare, & eum qui est eius sedis Episcopus, episcopum quoq; esse totius orbis Christiani: per reliquas verò quatuor sedes, quatuor mũdi partes designari, id est, Orientẽ, Occidentem, Meridiem, & Septentrionem. Quodq;, quemadmodum Papa ijs quatuor patriarchis præest, sic etiam toti orbi præsit Christiano. Quam rem ita esse colligitur ex antiqua pictura, quæ fuit in Lateranensi patriarchio, his simulachris expressa. Inter has porrò quinque patriarchales basilicas, Lateranensis basilica, alias sancti Saluatoris, quæ & Constantiniana vocatur, principem locum intra vrbem aliquando obtinuit. Ipsa enim fuit Romanorum pontificum sedes, vbi ipsi in patriarchio iuxta eãdem Ecclesiam fabricato, mille annis permansere, à sancto Syluestro papa qui primus id condidit, vsq; ad Clementis papæ V. pontificatum, qui Romanam curiam in Galliam transuexit, vbi ipse & qui ei successerunt quinque Romani pontificis ad septuaginta annos permanserunt. Cæterùm Gregorius XI. qui Romã Petri sedem ex Auenione reduxit, & qui ei successerunt Romani põtifices, nequaquã amplius Laterani, sed in patriarchio prope sanctũ Petrum in Vaticano perpetuam sedem fixere, proximæ molis Hadriani, quam in arcem verterunt opportunitate ducti. Basilicæ porrò Lateranensis seruitio propter

Ponti-

Pontificis Romani ibidem tunc commoranti tis ſupremam maieſtatem, dignitatemq́ꝫ, ſeptem Epiſcopi ex finitimis Vrbi oppidis decreti ſunt, qui ſingulis hebdomadæ diebus ſinguli vel præſente, vel abſente papa ſuper aram maximam Baſilicæ Lateranenſis diuina myſteria celebrarent, vel pontifici ſolennibus ſtatisq́ꝫ diebus ſacra celebranti aſſiſterent. Vt autem ſunt ſeptem hebdomadæ dies, qui rurſus finita hebdomada in ſeipſos redeunt, ſic ſeptem Epiſcopi lecti, qui omnes per ſingulos dies ſinguli celebrantes hebdomadam explerent, qua decurſa rurſus ijdem miniſterium inchoarent, perficerentq́ꝫ. Atq́ꝫ ob hanc cauſam ſeptem hi Epiſcopi, poſtea epiſcopi Cardinales, id eſt, principales, quum Romani pontificis miniſterio ſpeciatim inter omnes Epiſcopos adſcripti eſſent, appellati ſunt. Horum inſtitutio vetuſtiſſima eſt. Siquidem in vita Stephani papæ IIII. qui III. dictus eſt, creatusq́ꝫ pontifex fuit anno ſalutis DCCLVIII. apud Anaſtaſium Bibliothecarium ita ſcriptum inueni: Hic conſtituit, vt omni die dominico à ſeptem epiſcopis Cardinalibus hebdomadarijs, qui in Eccleſia S. Saluatoris obſeruant, Miſſarum ſolennia ſuper altare B. Petri celebrarentur, & (Gloria in excelſis Deo) cantaretur ſuper rugas, per quas ingrediuntur ad altare, vbi imagines in frontiſpicio conſtitutæ ſunt, Fuere autem hi vij.

Epi-

Episcopus Cardinalis Ostiensis, qui solus ob consecrationem Romani Pontificis, quæ ad eum pertinet, inter omnes episcopos in ipsa consecrationis solennitate pallio vtitur: cuius sedi adiuncta fuit ab Eugenio Papa III. Ecclesia Veliterna. Hic die solis vel Dominico missam Laterani celebrabat.

Episcopus Cardinalis Syluæ candidæ, alias SS. Virginum Rufinæ & Secundæ, alias S. Rufinæ. Hic tam in Basilica sancti Petri, quàm in vrbe Leoniana, quam nos Burgum sancti Petri vocamus, absente Papa actus episcopales exercebat, dieq; lunæ siue feria ij. sacra in Basilica Laterenensi faciebat. Hæc sedes deficientibus incolis vnita est à Callisto ij. Ecclesiæ Portuensi vicinæ.

Episcopus Cardinalis sancti Hippolyti, alias Portuensis, qui Transtiberim iurisdictionem episcopalem obtinebat, & feria iij. siue die Martis sacra in Basilica Constantiniana peragebat.

Episcopus Cardinalis Sabinus.

Episcopus Cardinalis Prænestinus.

Episcopus Cardinalis Tusculanus.

Episcopus Cardinalis Albanus.

Hi reliquis quatuor hebdomadæ diebus præsente vel absente Papa Laterani missas super aram maximam celebrabant.

In hac verò Basilica qui vices Papæ gereret, & sacra officia, horasq; canonicas celebrarent, antiquitus erant Prior, & Canonici

B regu-

regulares ordinis S. Augustini, vnde & eorũ congregatio Lateranensis dicta est. Nunc habet Archipresbyterum, & Canonicos sæculares cum aliquot beneficiatis clericis, cantoribus, capellanis, & ministris ibidem à Bonifacio papa viij. constitutos.

Eadem porrò ratione cæteris quatuor ecclesijs patriarchalibus, earumq́ ministerio septem per singulas ministri assignati sunt. Hi non episcopi, sed presbyteri Cardinalis, id est, principales Vrbis Romæ fuere numero xxviij. quater enim septies eundem numerum reddit. Et ob eam rationem xxviij. ecclesiæ, quos titulos vocauit, Romæ institutæ sunt, quibus hi xxviij presbyteri Cardinales præessent, de quibus & eorũ titulis singillatim dicam, si prius quæ de septem ecclesijs scribere in vniuersum constitui afferam. Ex his igitur quæ supra dixi satis constat, quinq; basilicas patriarchales Romæ fuisse, ob id alijs ecclesijs celebriores, & ob maiorem reuerentiam magis à Christianis visitatę. Quibus Christianorum easdem visitantium religio, duas alias hanc ob causam adiunxit. (neque enim aliam probabiliorem inueni, quanquã plerosq; esse sciam, qui hunc numerum septenarium ad septem Asianas ecclesias Beati Ioannis Euangelistę Apocalypsi celebres piè referant.) Primo enim basilicam sancti Petri, deinde sancti Pauli, pij homines inuisere solebant. Cumq; à sancto Paulo ad Lateranum

num iter facturi essent, incongruum ijs visum est, ecclesiam sancti Sebastiani, cœmeterium Callisti, Catacumbas tot sanctorum corporibus referta, inuisa transire, præsertim cum eadem ferè via procedendum esset, atque ita hac ratione quinque ecclesijs, quæ visitari solebant, sextam adiunxerunt. Eadem ratio septimam addidit medio itinere inter Lateranensem, & sancti Laurentij extra muros basilicas sitam, ecclesiam scilicet S. Crucis in Hierusalem, maximis & ipsam reliquijs condecoratam. Id ita esse facilè ex eo intelligi potest, quod pia sequentium temporum religio, septem antiquis ecclesijs duas alias sancti Anastasij ad tres Fontes, & S. Mariæ Annunciatæ medio itinere inter sancti Pauli & S. Sebastiani basilicas, itineris opportunitate adiunxit, ad nouemque auxit, quæ hactenus à Christianis frequentantur.

Illud verò scitu dignum, Anno Iubilei antiquitus à Bonifacio VIII. papa instituti, eius temporis Christianos non nisi basilicas sanctorum Petri & Pauli Apostolorum visitasse. Quibus tertiam Lateranensem anno Iubilei secundo MCCCL. Clemens VI. adiunxit. At Gregorius XI. ob Deiparæ virginis deuotionem in futuro anno tertij Iubilei quartam addidit sanctæ Mariæ Maioris, quæ omnes patriarchales erant. Inde illud mirum, quintam patriarchalem ecclesiam sancti Laurentij extra muros præteritam fuisse, dignã

alioqui propter eius excellentiam quæ codẽ anno, vt aliæ patriarchales celebraretur. Qua re ab aliquo pontifice animaduersa, facile cæteris quatuor insequentibus Iubilei annis addi poterit. Probabilis igitur caussa hæc mihi visa est de septem, siue etiam nouẽ Vrbis ecclesiarum frequenti peculariq; visitatione. Qua expedita, quæ de Titulis & Cardinalibus dicere supra polliciti sumus, expediamus.

De Presbyterorum Cardinalium origine, & xxiix. ipsorum titulis antiquis, & xxi. nouis. Cap. II.

DE presbyteris Cardinalib⁹ tractaturus, rem paulò altius à titulorum declaratione, & presbyterorum Cardinalium origine repetam. Tituli igitur erant sacræ ædes, vel (vt nunc dicimus) ecclesiæ, siue loca consecrata, in Dei, beatæ Virginis, & sanctorum hominum honorem vel memoriam, à fidelibus Christianis erecta, & per varias Vrbis regiones à Pontificibus Romanis antiquitus distincta, in quibus animarum cura à presbyteris qui in eis commorabantur, habebatur. Quibus qui præerant presbyteri, vocabantur Cardinales, hoc est, principales, similitudine à quatuor ventis cardinalibus, id est (vt ait Seruius supra Virgilium) principalibus deducta. Non enim in omnibus sacris ædibus siue ecclesijs animarum cura gerebatur, siue (quod idem est) sacramen-

administrabãtur, sed tantũ in hisce titulis, quorũ singulis quũ plures essent clerici, q el sacraméta populis exhiberẽt, vel exhibébus pſto essent, vt subdiaconi, diaconi, & esbyteri: is q; omnibus præerat presbyter, cæteris clericis illius tituli, vel à Rom. Ponfice creatus, dicebatur Cardinalis, quòd omnium dignior principaliorúe esset eorum i in eo titulo permanebant, cæterosq; cleos tituli sibi commissi gubernaret & rege t. Quorum originem Romæ hanc fuisse cepi. Quum beatissimus apostolorum prin ps Petrus catholicæ Romanę ecclesiæ Pon ex, primus verbi ministerio in orientalis ecclesijs præcipuè Hierosolymis & Anchiæ ritè instituto, in vrbem, vt Romanã clesiam constitueret, venisset, ex omni fiium multitudine, præcipuisq; nostræ reonis cultoribus, viros quosdam seniores, qui bonum testimonium ab his qui foris t, habebant, plenos spiritu sancto & sapiia, spectatæ fidei & raræ probitatis, Hieolymitanæ, cæterarumq; orientalium ec- iarum exemplo delegit: hi clerici vocati t, quos per manuum impositionem par- presbyteros, & partim diaconos confe- it: quorum opera pontifex ipse siue epi- ous Romanus in instruenda crescente ecclesia vteretur, quum ei vni tot mil- s hominum ad fidem Christi quotidie entium consulere non esset integrum.

Porrò autem presbyterorum, & diaconorũ munia, vt pro se quisque suum officium & nosceret & impigre faceret, diuidere in primis conducibile visum fuit. Itaque summam rerum, animarum scilicet curandarum negocium, presbyteris commisit, vt sacramenta ecclesiastica plebi Dei administrantes, orationi, & ministerio verbi cum episcopo vacarent. Diaconis autem, vt viduis, pupillis, & alijs fidelibus egenis, ex Christianorum eleemosynis ab ipsis custoditis subuenirent, curã demandauit: eisque iniunxit, vt presbyteris quoque sacra facientibus præsto essent. Quorum omnium numerus quum antea modicus & incertus esset, ei modum statuerunt Cletus & Euaristus Romani Pontifices. Cletus enim (vt ex Damaso auctor est Bibliothecarius) presbyteros Romæ ad xxv. numerũ redegit. Euaristus verò Apostolorum instituto ad septenarium numerum diaconos in ecclesia Romana auxit. Quibus etiam illud addidit, vt episcopum prędicantem propter stilũ veritatis custodirẽt. Cæterùm ne presbyterorum administratio in promiscuo esset, ipse Euaristus, qui quartus post B. Petrũ Apostolum episcopus Romanus fuit, annum circiter salutis centesimũ, titulos vel (vt nũc dicimus) parœcias in Vrbe primus presbyteris diuisit, vt singuli à se inuicem secreti, in sua Vrbis regione, titulo vel parœcia, confusionis tollendæ causa, diuina mysteria popu-

lum

dum erudientes, sacramenta Dei omnibus ad se venientibus Christianis exhiberent, singulosque presbyteros in vnoquoque titulo collocauit. Sufficere enim tum visus est is numerus, propter credētium paucitatem. Verum haud ita multò pòst, fidelium quotidie crescentium multitudine permotus, Hyginius X. Romanus pontifex, quum tot credētibus non sufficerent, plures in vnoquoque titulo cum clericos, tum presbyteros esse voluit. Quod his verbis in eius vita innuit ex Damaso Anastasius. Hic clerum composuit, & distribuit gradus. Hinc presbyterorum Cardinalium nomen manasse crediderim, vt is scilicet esset presbyter Cardinalis, i. principalis, q cæteris presbyteris eiusdē tituli (quos plures ab Hyginio factos fuisse dixi, quum ante vnus tantum per singulos titulos presbyter fuisset) præesset. Satis enim constat, aliquot annis post, etiam ante sancti Syluestri tempora, Cardinalis nomen in Romana Ecclesia vsurpari cœptum fuisse, quod non nisi ex Hyginij papæ instituto oriri potuit, quum antea eo nomine opus non esset, quòd nisi vnus per singulos titulos presbyter lectus fuisset. Post Hyginij tempora in presbyterorum Romanorum titulis nullam mutationem factam inueni, vsque ad Dionysij papæ pontificatum. Nam circa annum CHRISTI. CCLX. Dionysius xxvj. Romanus pontifex, Euaristi exemplum secu-

cutus quum iam Christiana pietas mirum in modum in ea Vrbe aucta esset, denuo titulus vel parœcias Romæ, quum eas ampliasset, presbyteris diuisit, ipsasq; quò quisq; suis limitibus finibusq; contineretur, distribuit, pluribus per singulas vt Hyginius fecerat, presbyteris constitutis. Presbyterorum quoque Romanæ Ecclesiæ curæ cœmeteria adiunxit, quæ quia plura erant, ea inter presbyteros distribuit gubernanda, vt martyrum sepulchris consultum esset. Quod Damasus his verbis breuissimè exponit: Hic presbyteris diuisit ecclesias & cœmeteria: & parœcias & diœceses constituit. Cæterùm non longe post circiter annum Christi CCCV. Marcellus XXXI. papa titulos Vrbis ab Euaristo antiquitus & primò presbyteris datos, numero limitauit, decreto statuens, XXV. Romæ quasi diœceses esse ad baptismatis commoditatem: eorumq; opportunitate qui ad fidem ex gentibus quotidiè veniebant, quin vt etiam martyrum sepulchris consuleretur. Quod ita tradit Damasus: Marcellus papa XXV. titulos Romæ constituit, quasi diœceses propter baptismum, & pœnitentiam multorum qui conuertebantur ex Paganis, & propter sepulturas martyrum. Titulos verò Romanos siue parœcias cessantibus Gentilium persecutionibus adauxere, presbyterosq; plures in singulis constituere Romani pôtifices, Siluester qui titulum Equitij, Mar-

cus

us qui titulum sancti Marci, Iulius qui titulum sanctæ Mariæ Transtiberim, Damasus qui titulum sancti Laurentij, Innocentius qui titulum Vestinæ fecerunt. Liberius itẽ, Siricius, Anastasius, Zosimus, & reliqui episcopi Romani. Quum enim infinita Gentilium multitudo primùm, deinde Vrbs, & Italia omnis fidem Christi suscepissent, quũ XV. tituli Romæ non sufficerent, nec hi qui in eis residebant presbyteri tam ob necessitatem, quâm ad Vrbis & Romanæ Ecclesiæ ornamentum & maiestatem: & titulorum & presbyterorum in vno quoq; titulo numerus auctus est, factiq; sunt tituli XXVIII. quẽ numerum nunquam excessisse vsq; ad nostra tempora constat. Quæ omnes quum Ecclesiæ essent vel ædes sacræ, Deo & Sanctis dicatæ, denominationem sortitę sunt vel à diuis, in quorum memoriam vel honorem dedicatæ erant, vt sanctæ Mariæ Transtiberim, S. Chrysogoni, S. Ceciliæ, S. Anastasiæ, S. Marci, & similium: vel ab eis hominibus qui ipsos titulos condiderunt, vt Callisti, Iulij, Damasi, Pastoris, Equitij, Pammachij, Byzantij, Lucinæ, Vestinæ, Eudoxiæ, Fasciolæ, Tigridis, & similium. Viginti porrò octo titulorum numerum circa Leonis I. Papæ tempora expletum fuisse, multis coniecturis & rationibus ductus crediderim. Neque enim facilè post Leonem ipsum Papam inueniri potest aliquem Romanorum pontificum titulum,

quempiam nouum supra xxviij. addidisse: sed tantum eos de vna ecclesia ad aliam transtulisse, vel mutasse, vel restituisse, aut exornasse. Vetustissimi autem xxviij. tituli Vrbis Romæ, qui ante millesimum & sexagesimũ annũ fuerũt, quos tam ex actionibus synodi Romanæ sub Symmacho papa, anno Christi CDXCIX. celebratæ, quam ex Anastasio Bibliothecario excepi, sunt hi:

1. Titulus sancti Callisti, alias sancti Iulij, alias sanctorum Iulij & Callisti, alias Callisti, alias sanctæ Mariæ Transtiberim.
2. Titulus S. Chrysogoni Transtiberim.
3. Titulus S. Ceciliæ Transtiberim.
4. Titulus S. Anastasiæ sub Palatio.
5. Titulus Damasi papæ, alias SS. Laurentij & Damasi, alias sancti Damasi, alias sancti Laurentij in Damaso.
6. Titulus S. Marci ad Palatinas.
7. Titulus Equitij, alias S. Siluestri, alias SS. Siluestri & Martini, alias S. Martini in Montibus.
8. Titulus S. Sabinæ in Monte Auentino.
9. Titulus S. Priscæ in Monte Auentino, alias SS. Aquilæ & Priscæ.
10. Titulus S. Æmilianæ.
11. Titulus Fasciolæ, alias SS. Nerei & Achillei
12. Titulus Tigridis, alias S. Xisti.
13. Titulus Lucinæ, alias S. Marcelli.
14. Titulus S. Susannæ ad duas domos, alias sanctorum Gabinij & Susannæ.

15. Ba-

15. Basilica sanctorum duodecim Apostolorum, alias titulus sanctorum Apostolorũ Philippi & Iacobi. Cæterùm hæc ecclesia posterioribus temporibus sola inter has xxviij. basilica, non titulus dicta est, ab fabricæ (vt opinor) magnitudine.
16. Titul. S. Cyriaci in Thermis Diocletiani.
17. Titulus S. Eusebij.
18. Titulus Pastoris, alias S. Pudentis, alias S. Pudentianę, omniũ qui extant vetustissimus.
19. Titulus Vestinæ, alias SS. Geruasij & Protasij, alias S. Vitalis.
20. Titulus S. Crescentianæ.
21. Titulus S. Clementis.
22. Titulus S. Praxedis.
23. Titulus Eudoxiæ Augustæ, alias S. Petri ad Vincula.
24. Titul. Lucinę, alias S. Laurẽtij in Lucina.
25. Titulus S. Nicomedis.
26. Titulus S. Matthæi in Merulana.
27. Titulus Pammachij, alias sanctorum Ioannis & Pauli.
28. Titulus S. Caij.

Reperitur quoque Romæ sub Innocentio Papa Titulus Byzantij, verum vel is est cum aliquo ex ijs quos supra enumeraui, quos multis nominibus vocari vidimus, vel tituli nomen amisit, vt alijs aliquot titulis accidisse paulò pòst ostendam, atq; in eius locũ fortè factus fuit titulus sanctæ Sabinæ.

qui

qui ſub Cœleſtino Papa I. (is Paulo ante Leonem vixit) inſtitutus eſt, vt ex verſibus muſiuarijs, & Bibliothecario conſtat. Quum verò non niſi XXVIII. tituli fuerint, totidem quoq; Cardinales presbyteros fuiſſe neceſſe fuit. Si enim hi tantum presbyteri qui titulis præerant, Cardinales appellabantur, titulíq; tantum XXVIII. Romæ erant, totidem quoq; Cardinales presbyteros eſſe oportebat. Quod ita fuiſſe quum ex multis locis conſtet, tum id apertiſſimè explicat Pandulfus Piſanus Subdiaconus Apoſtolicus, qui vitas Romanorum pontificum ſcripſit in Gelaſij II. Papæ electione, vbi diſertè XXVIII. tantum Cardinales presbyteros numero quodam certo & limitato fuiſſe tum viuos commemorat. Omnes igitur quos ſupra retuli XXVIII. titulos, quinq; exceptis poſterioribus temporibus, eodem nomine præditos extitiſſe, & ad noſtra vſq; ſæcula permanſiſſe conſtat. Quinq; enim illos circa tempora ſancti Gregorij Papæ I. vel paulò antè obſoleuiſſe, titulosq; eſſe deſijſſe, vel aliquos ex eiſdẽ mutatis nominibus cum his alijs quinq; eſſe neceſſe eſt. Deſunt enim.

Titulus S. Æmilianæ.
Titulus S. Creſcentianæ.
Titulus S. Nicomedis.
Titulus S. Matthæi.
Titulus S. Caij.

Pro quibus in actione Synodi Romanæ ſub

ſub Gregorio Papa I. circa annum Domini DC. celebratæ, & apud Bibliothecarium, hos quinque repoſitos fuiſſe inueni.

Titulum S. Balbinæ in Monte Auentino.
Titulum SS. Marcellini, & Petri.
Titulum S. Crucis in Hieruſalem.
Titulum S. Stephani in Monte Cœlio, &
Titulum SS. Quatuor Coronatorum.

Qui prioribus xxiij. adiuncti, xxviij. numerum explent, quique omnes præter vnum noſtra adhuc ætate extant. Deeſt enim titulus S. Cyriaci in Thermis Diocletianis, qui quum præ vetuſtate corruiſſet, ea æde profanata, Titulus à Xyſto papa IIII. ad eccleſiam SS. Quirici & Iulitæ tranſlatus eſt, vbi & hodie perſeuerat. Cæterùm ex quinque vetuſtis titulis qui eſſe deſierunt, Titulum ſancti Matthæi in Merulana ab alijs diuerſum eſſe apertè liquet, quum nunc etiam ea Eccleſia vetuſtiſſima extet, quod de alijs quatuor titulis minimè dici poteſt, quum eorum nulla amplius memoria ſuperſit. Eos ego non leui coniectura ab alijs diuerſos eſſe exiſtimo, & temporis iniuria quũ tituli honore à Romanis põtificibus qui ſecuti ſunt, quò nouos ab ſe erectos ea dignitate ornarent, ſpoliati eſſent, omnino labefactatos, ita vt nullum eorum amplius veſtigium extet. Quum verò non niſi quatuor, reliquæ eſſent patriarchales baſilicæ, ſeptem in ſingulis presbyteris Cardinalibus diſtributis, ſicut XXVIII. Cardi-

dinalium numerum, ita & titulorum.

Basilicæ sancti Petri in Vaticano, quæ habet Archipresbyterum, qui est Cardinalis, & Canonicos sæculares, ministerio, eadem ratione, qua basilicæ Lateranensi vij. episcopi, ita huic assignati sunt septem presbyteri Cardinalis, hi fuere:

Presbyter Cardin. tituli S. Mariæ Transtiberim.	Die Solis.	Missam
Presbyter Cardin. tituli S. Chrysogoni.	Die Lunæ.	
Presbyter Cardin. tituli S. Cecilię.	Die Martis.	
Presbyter Cardin. tituli S. Anastasiæ.	Die Mercurij.	ad sanctũ
Presbyter Cardin. tituli S. Laurentij in Damaso.	Die Iouis.	Petrũ ce-
Presbyter Cardin. tituli S. Marci.	Die Veneris.	
Presbyter Cardin. tituli S. Martini in Montibus.	Die Saturni.	lebrabãt.

Basilicæ S. Pauli apostoli extra muros Vrbis via Ostiensi, quæ pro rectore habet abbatem & monachos ordinis sancti Benedicti, ministerio ob eandem caussam qua & Lateranensi & S. Petri Basilicis vij. alij attributi sunt

nt presbyteri Cardinales, qui fuerunt:

esbyter Cardin. ituli S.Sabinæ.	Die Dominico	
esbyter Cardin. ituli S.Priſcæ.	Feria ij.	Miſſas
esbyter Cardin. ituli S. Balbinæ.	Feria iij.	ad ſanctũ
esbyter Cardin. ituli SS.Nerei,& chillei.	Feria iiij.	
esbyter Cardin. tuli S.Xyſti.	Feria v.	Paulum
esbyter Cardin. ituli S.Marcelli.	Paraſceue	canerẽt.
esbyter Cardin. ituli S.Suſannæ.	Sabbato.	

Baſilicæ Patriarchalis S. Mariæ Maioris in uilijs, quæ habet Archipresbyterum, qui Cardinalis, & Canonicos ſæculares, obuio eadem ratione qua ſupradixi aſſignant hi vij. alij presbyteri Cardinales.

Presbyter Cardinalis Baſilicæ SS. xij. Apoſtolorum.

Presbyter Cardinalis tituli S. Quirici in ermis, alias SS. Quirici & Iulitæ.

Presbyter Cardinalis tituli S. Euſebij.

Presbyter Cardinalis tituli S. Vitalis.

Presbyter Cardinalis tituli SS. Marcelli & Petri.

Presbyter Cardinalis tituli S. Pudentia-

Preſ-

Presbyter Cardinalis tituli S. Clementis. Qui ſinguli ſingulis diebus hebdomadæ ſacra facerent ſuper aram maximam Baſilicæ S. Mariæ Maioris.

Patriarchalis Baſilica S. Laurentij extra muros Vrbis via Tiburtina, quæ olim habebat Abbatem & monachos Cluniacenſes, nunc eſt Cardinali commendata, habetq; canonicos regulares congregationis S. Saluatoris Bononiæ: obſequijs in miſſarum celebratione aſſignati fuerunt vij. hi reliqui presbyteri Cardinales.

Presbyter Cardinalis tituli S. Praxedis.

Presbyter Cardinalis tituli S. Petri ad Vincula.

Presbyter Cardinalis tituli S. Laurentij in Lucina.

Presbyter Cardinalis tituli S. Crucis in Hieruſalem.

Presbyter Cardinalis tituli S. Stephani in Monte Cælio.

Presbyter Cardinalis tituli SS. Ioannis & Pauli.

Presbyter Card. tituli SS. Quatuor Coronatorum.

Si igitur ſingulis ex his quatuor Baſilicis Patriarchalibus vij. presbyteri Cardinales adſcribantur, neceſſariò xxviij. presbyteri, & totidem tituli Cardinales erunt.

Perdurauit autem hic xxviij. presbyterorum Cardinalium, & titulorum integer nume-

merus, vt ex Pandulfo Pisano in vita Gelasij II. intelligitur, egoq́ꝫ ex antiquis diplomatũ subscriptionibus obseruaui, vsq́ꝫ ad Honorij Papæ II. pontificatum, & annum CHRISTI MCXXV. Quo tempore hic ordo, & numerus paulatim negligi cœpit. Morientibus enim Cardinalibus presbyteris (idem etiam de diaconis vt paulò pòst ostendam intelligendum) tunc primum titulis ipsis suo rectore, vel presbytero Cardinale orbatis, per pontificem de nouo presbytero Cardinale prouideri desitum, neq́ꝫ (vt antiqua consuetudo erat) statim in defuncti, vel abdicãtis locum alter amplius Cardinalis subrogabatur, quare factum est, vt presbyterorum Cardinalium numerus sensim decrescere cœperit, & processu temporis adeo paulatim diminutus est, vt aliquando tempus fuerit, in quo non nisi duo presbyteri Cardinales viuentes in collegio essent, quemadmodum accidit sub Alexandri Papæ IIII. obitu, & Vrbani IIII. creatione anno salutis MCCLXI. Tituli interim vel sine Cardinalibus erant, sed ab Archipresbytero suo aut Canonicis regebantur, vel alicui ex collegio Cardinali à pontifice commendabantur. Vtriusq́ꝫ rei exempla extant. Eadem de diaconijs ratio erat. Cur verò Honorius ipse II. id primum cœperit, & eius exemplum posteriores Romani pontifices imitati fuerint, causa hæc fuit. Sub Callisto II. qui ante Honorium II.

 sta-

statim pontifex fuit, pax inter Romanam ecclesiam, & imperium sub Henrico V. Imperatore post diuturnum dissidium, & schismata exorta, facta fuerat, in qua inter alia multa cautum fuit, vt Romani pontificis electio ad Cardinales clerumque vrbanum tantum pertineret, neque amplius Imperatoribus ius aliquod, quod aliquando vsurpauerant, in eius creatione esset. Quapropter quum ob Cardinalium multitudinem multa schismata in nouis Romanorum pontificum comitijs orirentur, nondum enim lex de duabus Cardinalium partibus instituta erat, vt huic malo obuiam irent Romani Pontifices, Cardinalium numerum paulatim diminuere cœperunt, & qui primus additis xviij. diaconis, septemque episcopis, certus & determinatus liij. erat, sensim dilabi, & ad incertum numerum reduci cœpit, vetusto tamen semper lõgè minorem. Primum enim ex liij. sub Innocentio II. vel Cælestino II. xl. esse cœperunt, deinde xxxv. mox xxx. postea xxv. ad hæc xx. post xv. demũ x. nouissimè (vt dixi) ad eã paucitatem aliquãdo redacti sunt, vt nõ nisi viij. Cardinales viuẽtes essent, quatuor presbyteri, & totidem diaconi, quando Nicolaus papa III. creatus est anno salutis MCCLxxvj. etenim Cardinalium numerus vsque ad id tẽpus, quo pauciores Cardinales nunquã fuerunt, diminui non desijt. Post quod se rerum periodo vertente, semper augere cœpit vt essent

eſſent xv. deinde xx. quemadmodum ſub Bonifacio VIII. Auenione quoq; quanquam paulatim eorum numerus iterum creſcere cœperit, nunquam tamen vſq; ad Xyſti IIII. pontificatum xxx. numerum attigerũt, præſertim quum in Concilio Conſtantienſi cautum fuerit, ne pluſquàm xxiiij. Cardinales viuentes ſimul eſſent. Primus papa Xyſtus IIII. Cardinalium numerum maximè ampliauit, trigintaq; ſupergreſſus eſt. Cuius exemplum ſecutus Alexander VI. papa ad Cardinales plus minus quinquaginta ſimul viuentes collegium auxit, nemo tamen horũ pontificum antiquum LIII. numerum exceſſit. Verum Leo Papa X. primus omnium Romanorum põtificum magna illa vnius & xxx. Cardinalium lectione veterem & antiquum numerum quinquaginta trium ſuperauit, quum ſub eius pontificatu Cardinales lxv. ſimul viuentes fuerint, quod nunq̃ alias contigerat. Eius exemplũ ſecuti ſunt Paulus III. Paulus IIII. & Pius IIII. quorum prior ad lxiij. numerum Cardinales auxit, ſequẽs ad lxx. tertius ad lxxvj. ad quẽ numerũ nunquã prætereà Cardinales attigiſſe ſatis conſtat. Quare quũ presbyteri Cardinales numerũ illũ veterẽ xxviij. exceſſerint, nouis titulis, opus fuit, vt nouis illis tribuerẽtur Cardinalibus, qui xxviij. numerũ excedebant. Hanc ob cauſam primus poſt mille annorũ interuallũ Calliſtus III. papa nouũ titulũ addidit

anno MCDLVIII. qui fuit S. Callisti propè ecclesiam S. Mariæ Transtiberim, quem soro ris filio Ludouico Milano Cardinali presbytero ab se creato concessit.

Secundus, Xystus IIII. nouum titulum addidit anno MCDLXXVIII. qui fuit titulus S. Nicolai inter imagines propè Amphitheatrum siue Collosеum, quem presbytero Cardinali Petro Foscaro Veneto ab se creato dedit.

Tertius, Leo papa X. magna illa xxxj. Cardinalium creatione anno Domini MDXVII. antiquissimum titulum S. Matthæi in Merulana, qui per mille & amplius annos tituli honorem amiserat, restituit, & x. alios nouos titulos ex vetustissimis Vrbis ecclesijs fecit, qui fuerunt:

Titulus S. Ioannis ante portam Latinam.
Titulus S. Cæsarij in Palatio.
Titulus S. Hagnetis in Agone.
Titulus S. Apollinaris.
Titulus S. Laurentij in pane & perna.
Titulus S. Siluestri in campo Martio.
Titulus S. Thomæ in Parione.
Titulus S. Pancratij.
Titulus S. Bartholomæi in Insula, alias inter pontes.
Titulus S. Mariæ in Capitolio, alias de Aracæli.

Quartus. Papa Iulius III. anno MDLIII. tres nouos titulos adiunxit, hi fuere:

Titu-

Titulus S. Mariæ in Via.

Titulus S. Barbaræ.

Titulus S. Simeonis.

Quintus. Paulus IIII. anno MDLVII. titulum nouum adiunxit, videlicet titulum S. Mariæ ſuper Mineruam, conceſſum Fratri Michaëli Ghiſlerio Cardinali Alexandrino.

Sextus. Pius IIII. papa anno ſalutis MDLXIIII. nouum titulum addidit eccleſiam ab ſe reſtitutam S. Mariæ Angelorum in Thermis Diocletiani, quem Ioanni Antonio Sorbellono Cardinali ab ſe creato aſſignauit.

Nouiſſime Pius V. papa anno M D L X V I. quum Cardinalibus à Pio IIII. creatis nouos titulos dediſſet, tres erexit, hi fuere:

S. Triphonis.

S. Hieronymi Illyricorum.

S. Euphemiæ in Vico Patricio.

Tituli igitur noui facti xxj. ſunt, vnus à Calliſto III. vnus à Xyſto IIII. vndecim à Leone X. tres à Iulio III. vnus à Paulo IIII. vnus à Pio IIII. tres à Pio V. quibus xxviij. antiquis additis, erunt omnino xlix.

De diaconorum Cardinalium origine, & ipſorum duodecim antiquis Diaconijs.

Cap. III.

Diaconis autem, id eſt miniſtris, quos ad ſeptem Euariſtum Romæ auxiſſe dixi, quum ante præſcriptum ſibi & certum locum non haberent, ſed eorum mu

nia in promiscuo essent, primus singulis Vrbis regiones Fabianus Papa XXI. diuisit circa annum Christi CCXL. vt vnusquisq; in suis regionibus pauperum Christianorum inopię de Ecclesiasticis thesauris, & fidelium oblationibus à Subdiaconis collectis, atq; ab ipsis custoditis, quantum in se esset, subueniret. Presbyteris quoq; parœciarum in suis regionibus constitutis, in omnibus quæ ad sacra pertinerent ministraret, ex quibus primum vel antiquiorem, cum episcopi, cleri, populiq; consensu electum Archidiaconum, vel Diaconum Cardinalem, id est, principalem appellari decretum est, quemadmodum & primum presbyterorum, Archipresbyterum. Vnus igitur vetustissimis temporibus erat tantum Diaconus Cardinalis, primus scilicet ex vij. quod apertè colligitur ex actionibus Synodi Romanæ sub S. Siluestro Papa celebratæ.

Hoc munere multi nobilissimi viri, quod maximæ dignationis erat & auctoritatis, in Romana ecclesia functi sunt. In his præcipuè beatus martyr Laurentius Xysti papæ II. Archidiaconus. Durauit autem longo tempore vij. diaconorum numerus, neq; auctus est vsque ad annum Christi Mille: ni fallor, nunquam enim ante id tempus maiorem diaconorum numerum in ecclesia inueni. Quum igitur non nisi vij. essent, singuliq; diaconi duabus regionibus præessent (in xiiij. enim regiones

Ro-

Roma tũc diuidebatur) postea statutũ est, vt in singulis Vrbis regionibus singuli diaconi essent, atq; xiiij. facti sunt, quorum primus di cebatur adhuc Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis, cæteri vero diaconi more veteri dicebantur Diaconi illius, vel illius regionis, verbi gratia, primæ, sextæ, decimæ, vel xij. Demum aucta Rom. ecclesiæ maiestate, his non sufficientibus, plures in vnaquaq; regione & titulis diaconi creari cœpti, eorumq; numerus quemadmodũ presbyterorum nõ Cardinalium incertus atq; indeterminatus factus est. Dignior verò siue antiquior diaconus à cæteris eiusdem regionis clericis, vel Rom. pontifice electus, diaconus Cardinalis appellatus fuit: q̃ ratiõe factũ est, vt 14. postea Cardinales diaconi, totidem .n. erant regiones, fuerint, qui sicut de presbyteris dixi, ideo Cardinales .i. principales dicti sunt, ad cæterorum diaconorum non Cardinalium discrimen, quorum iam numerus in Vrbe valdè auctus fuerat. Quatuordecim Diaconis Cardinalibus regionarijs ante quingentos annos, quatuor alij additi sunt diaconi Cardinales Palatini ad regionariorũ differentiã vocati, quod assiduè in palatio manerẽt, quorum munus erat Vaticanæ, & Lateranensi basilicis, vel Rom. pontifici in ijsdem celebrãti ministrare, quos & altaris Lateranensis ministros appellatos fuisse legi. Quẽ numerũ primus excessit Paulus III. sub quo anno Domi-

ni MDXLV. decem & nouem diaconi Cardinales viuentes fuerunt. Quem etiam numerum longè xix. Cardinalium lectione auxit Pius IIII. qui diaconos Cardinales, qđ nunquam antea contigerat, ad xxv. auxit, quanquam haud ita multò pôst quatuor diaconi Cardinales in presbyteros consecrati sint. Quemadmodum enim xxviij. presbyteris Cardinalibus, sic xviij. diaconis fixus & præscriptus numerus fuit cum presbyterorum numero, qui (quemadmodum supra dixi) post Honorij II. pontificatum sensim vsque ad iiij. diminutus, & postea est auctus. Illud postmodum scitu dignum, quod ab eo vsq; tempore, quo vij. diaconorum numerus adhuc erat, loca vel antiquitus, vel recens fabricata, diaconis in quibus permanerent tradita fuerunt, quæ postea ab eorum nomine diaconiæ vocatæ sunt. Hæ erant sacræ ædes siue ecclesiæ in sanctorum honorem vel memoriam dicatæ, proximas domos habentes, quemadmodum aliæ Vrbis basilicæ, & tituli, sine animarum cura: quum enim eorum custodes diaconi, non presbyteri essent, animas non curabant, id est, sacramenta administrare non poterant, idcirco neq; tituli, neq; parœciæ dicebantur, quanquam essent in sanctorum honorem consecratæ, sed diaconiæ, vel martyria à martyrum reliquijs in his conditis. A quibus postea sacris ædibus diaconi ipsi Cardinales regionarij, regionis appellatione

tione dimissa, cognomina ac distinctiones sortiti sunt. Quum enim antiquitus diaconi primum tantum, deinde diaconi Cardinales illius, vel illius puta tertiæ, quintæ, vel septimæ regionis, quarum diaconi erant, dicerentur, postea dici cœpti sunt diaconi Cardinales huius, vel illius diaconiæ cui præerant. verbi gratia sancti Theodori, sancti Hadriani, sanctorum Sergij & Bacchi, sanctæ Mariæ Nouæ, & similium. Quod presbyterorum Cardinalium exemplo factum existimo, qui semper cum adiectione illius tituli cui præerant se nominabant, vt Ioannes presbyter Cardinalis S.R.E. Tituli sanctæ Mariæ Transtiberim. Hi igitur in suis diaconijs commorantes demandata sibi munia in sua regione impigrè faciebant, pontificiq; Romano sacra facienti præsto aderant, & quum S.R.E. thesaurorum custodes essent, pecunias egenis iuxta sibi præscriptas tabulas per suas regiones destribuebant, patriomonia quoq; Apostolicæ sedis quæ maiores reditus habebant, gubernabant.

Porrò autem xviij. Diaconias, quæ tot erant, quot erant Diaconi Cardinales, circa Gregorij papæ primi tempora institui cœptas fuisse, non leuibus rationibus persuasus sum, quando etiam posterior xxviij. titulorum series facta est, siquidem non longè post S. Gregorij tempora frequens Diaconiarum mentio extat: fuere autem primum tantum

ſeptem, totidem autem erant Diaconi, poſt xiiij. demum aucto Diaconorum Cardinalium numero, xviij. factæ. Quarum nomina hæc ſunt:

Diaconia S. Mariæ in Dominica, vbi manebat Archidiaconus.

Diaconia S. Luciæ in circo, iuxta Septiſolium.

Diaconia S. Maria Nouæ.

Diaconia SS. Coſmæ & Damiani.

Diaconia S. Hadriani.

Diaconia SS. Sergij & Bacchi.

Diaconia S. Theodori.

Diaconia S. Georgij in Velabro.

Diaconia S. Mariæ in Coſmedin.

Diaconia S. Mariæ in Porticu.

Diaconia S. Nicolai in Carcere Tulliano.

Diaconia S. Angeli in Piſcina.

Diaconia S. Euſtathij iuxta Pantheum.

Diaconia S. Mariæ in Aquiro.

Diaconia S. Mariæ in Via lata.

Diaconia S. Agathæ in equo marmoreo.

Diaconia S. Luciæ in Silice, aliàs in Orthea

Diaconia SS. Viti & Modeſti in macello martyrum.

Has verè Diaconias ſemper fuiſſe legi, & nunq̃, vel nouis additis, vel antiquis ſublatis mutatas, vſq; ad Leonis X. pontificatum, qui primus poſterioribus temporibus Diaconiã nouam adiunxit, quæ fuit:

Diaconia S. Onuphrij in Vaticano, quam Ioan-

Ioanni Cardinali Lotharingo Diacono ab se creato tradidit.

Diaconiæ autem ita erant à titulis distinctæ, vt nulla ratione neq; presbyter Cardinalis Diaconiam, neque Diaconus Cardinalis Titulum vnquam habuerit. Sed si quando accidisset diaconũ Cardinalẽ in presbyterũ consecrari, is relicta diaconia, quã ad eã vsq; diem obtinuerat, titulũ accipiebat. Quẽ ordinem non seruauit Xystus papa IIII. quem oẽs eius successores vsq; ad Pium V. postmodum secuti sunt. Xystus. n. secunda Cardinaliũ lectione anno Domini MCDLXXIII. primũ presbyteris Cardinalibus ab se creatis titulorum loco Diaconias dedit. Econtra. Alexander VI. primus titulos qui presbyterorum Cardinalium tantum esse debent, diaconis Cardinalibus pro diaconijs concessit. Resqúe adeò inualuit, vt ad nostra vsque tempora nullus ferè titulus sit, qui Diaconum, & è contra nulla ferè Diaconia, quæ presbyterum Cardinalem non habeat, vel habuerit. Apud veteres quoq; consuetudo per mille, & ducentos cõtinuos annos in Romana ecclesia vsurpata fuit, vt neque diaconi diaconias semel acceptas, neque presbyteri titulos, neque episcopi Cardinales episcopatus suos nunquam mutarent. Diaconus enim in diaconi ordine permanens, semel acceptam Diaconiam non dimittebat, similis de presbyteris, & episcopis Cardinalibus

libus ratio erat. Sed ſi diaconus Cardinalis presbyter conſecrari volebat, dimiſſa diaconia quæ presbyteris non conueniebat, titulum vacantem à pontifice obtinebat, neque eũ alio titulo ſuſcepto relinquebat, niſi epiſcopus Cardinalis renuntiari contigiſſet. Quo caſu dimiſſo titulo epiſcopatum vacantem à papa ſuſcipiebat, quem (niſi Romanus pontifex creatus eſſet) vſq; ad obitum retinebat, ita vt nullus optioni locus eſſet, qua ratione fiebat, vt diaconi, presbyteri, & epiſcopi Cardinales diaconias, titulos, & epiſcopatus ſuos magis colerent, & exornarent, reſtituerent & augerent, quos dum viuerent eſſent retenturi. Nunc Cardinales optionis lege multos titulos & diaconias obtinere poſſunt. Cuius rei initium ortum eſt tempore Alexandri V. in Concilio Piſano anno Domini MCCCCX. in quo cũ ob ſchiſma contigiſſet, ſacerdotia Cardinalitia duos ad minus habere Cardinales, vnum vnius obedientiæ Auinionenſis, alterum alterius Romanæ, ſublato ſchiſmate, vnitiſq; vtriuſq; Collegij Cardinalibus, & nouo pontifice creato has mutationes fieri tum neceſſe fuit, vt vnus ex duobus qui in ſchiſmate epiſcopatum Tuſculanum obtinebat, eo alteri dimiſſo, Sabinum tunc vacantem cooptaret. Ita in titulis, & diaconijs factum eſt. Quæ res quanquam neceſſaria tunc fuit, in exemplum tamẽ tracta, poſtea frequentari cœpta eſt, occaſione
ab

ab eo exemplo accepta. Atq; hac ratione factum est, vt aliquando Cardinalis quispiam fuerit, qui diaconus initio creatus, tres & quatuor diaconias, post presbyter factus, totidem titulos, demum episcopatus omnes, qui sex sunt, cooptauit. His in vniuersum explicatis, nunc de septem Vrbis præcipuis Ecclesijs speciatim disputemus. Quarum prima quæ visitari consueuit, est basilica S. Petri in Vaticano.

De Basilica Sancti Petri Apostolorum Principis in Vaticano.

Cap. IIII.

SEptem Vrbis Ecclesiarum visitationem pius & deuotus Christianus adornans, pridiè aut triduo ante, peccatorum suorum salutarem sacerdoti confessionem facere opportunum erit. Commodissimè verò celebritatem auspicabitur à toto terrarum orbe augustissima basilica S. Petri Apostoli Vaticana. De cuius præstantia loquens D. Gregorius Papa dialogorum lib. 3. Quod si cuncta (inquit) quæ in beati Petri ecclesia gesta sunt euoluere quis conetur, ab omnium iam proculdubiò narratione conticescet. Hanc basilicam in monte Vaticano paruæ ecclesiæ forma (vt tradit Damasus Papa) primus ædificauit sub ipsa B. Petri apostoli morte Anacletus presbyter S.R.E. ab eodem Petro ordinatus, & tertius ab eo postea Pontifex

fex Romanus creatus, iuxta viam triumphalem Caij, quæ & Neronis circum, quo loco idem apostolus Neronis iussu pedibus in sublime eleuatis, cruci affixus fuerat. Hinc Gregorius IX. papa in epistola quadam scribit, basilicam B. Petri Apostoli, vt tempore omnibus priorem, ita etiam honoris dignitate pręstantiorem esse. Idem verò Anacletus postea pontifex factus, instituit, vt reliqui episcopi Romani eò loci sepulturę traderentur. Hinc Linus, Cletus, ipse Anacletus, Euaristus, Xystus, Thelesphorus, Hyginius, Pius, Eleuterus, Victor sancti benedictiq́ pontifices, eodem in loco sepulti traduntur à Damaso. Caius quispiam scriptor ecclesiasticus, qui cum S. Zephyrino papa Victoris successore aduersus Proclum hæresis cataphrygarum principem disputauit, hæc verba de locis, vbi sanctorum Apostolorum Petri & Pauli posita sunt tabernacula siue cœmeteria, scripsit. Ego verò trophæa Apostolorum habeo quæ ostendere possum. Si enim procedas via triumphali quæ ad Vaticanum ducit, aut via Ostiensi, eorum inuenies trophęa, quibus ex vtraq́ parte statutis, Romana communitur ecclesia. Vetustissimam S. Petri memoriam (vt eam Damasus vocat (siue martyrium vel confessionem (vt eam S.R.E. protonotarij, qui Græcè Latineq́ res gestas martyrum scripserunt) appellant, destruxisse videtur nefarium naturæ monstrum Heliogabalus Imperat.

perat. quum (Lampridius tradit) sepulchra vaticana, quo elephantorum quatuor quadrigas laxius & commodius agitaret, quæ obsistebant, d. sieciffet. Quo tempore S. Callistus Papa, qui B. Zephyrino successit, corpus Apostoli Petri ex cœmeterio vaticano di ruto, ad catatumbas iuxta cœmeterium ab se ad secundum ab Vrbe via Appia lapidem extructum, cum corpore sancti Pauli transtulit, vbi sub altari marmoreo quod adhuc extat, vsque ad Cornelij Papæ pontificatum per annos circiter XXX. iacuerunt, sub Romanis pontificibus Callisto ipso, Vrbano, Pontiano, Antero, Fabiano, & Cornelio. Nam Damasus auctor est, Sanctum Cornelium papā Lucinæ matronæ Romanæ rogatu, corpora Apostolorum Petri & Pauli à catatumbis noctu sustulisse, & prioribus suis locis relocasse. Primùm quidem corpus beati Pauli, beata Lucina posuit in prædio suo via ostiensi iuxta locum vbi decollatus fuerat. S. verò Petri corpus accepit Beatus Cornelius episcopus, & posuit iuxta locum vbi crucifixus est, inter corpora sanctorum episcoporum in Vaticano. Septuagesimo demum post Sanctum Cornelium anno, pius Constantinus Imperator, diuinitus ad Christi fidem miraculosa crucis in cœlo visione conuersus, Christiana religione optimis & salutaribus legibus cōtra hostes nostros com munita, tum in vrbe, tum per totum orbem Ro-

Romanum,multa & maxima Christo & sanctis eius templa cōstruxit. Romæ quidem & in vicinis oppidis rogatu S. Siluestri papæ, qui eum nostræ religionis sacris initiasse traditur,decem magnifica templa condidit. In his,Cai & Neronis circo diruto, basilicam vaticanam cētum marmoreis nobilibusq́ sublimem columnis B. Petro erexit, siue potius restituit, veteremq́ ecclesiam amplificauit. In cuius fundamētis iaciendis fuerūt Pium Imp.primum omnium rastro solum effodisse,12.aggeris & glebarum sportulas inde asportasse.In cuius fundamentis iacendis, ferunt pium Imperatorem primum omnium rastro solum effodisse, duodecimq́ aggeris & glebarum sportulas inde asportasse, duodecim Apostolorum honori id tribuens. Quam ecclesiam à S.Siluestro,xiiij. Kal. Decembris dedicatam, multis ornamentis donauit,maximis prouentibus auxit. De ea re extabant in arcu absidæ maioris hi versiculi musiueis literis scripti.

Quod duce te mundus surrexit in astra triumphans,
Hanc Constantinus victor tibi condidit aulam.

Ecclesia S.Petri veteris antiquorum Basilicæ instar ædificata,habuit absdam siue tholum, musiueis signis ornatam, transuersam partem quam crucem vocamus,quinq́ porticus intercolumnijs distinctas,quas naues dicimus,medianam maiorem,binas ex vtraque

que parte minores, amplissimo peristylio, & magnis pulcherrimisq́ columnis sustentatas. Innocentius III. papa absidæ musiuum antiquum vetustate consumptum restituit, Christi sanctorumq́ figuris exornauit, vt indicant hi versiculi:

Innocentius III. Papa.

Summa Petri Sedes, hac est sacra principis ædes,
Mater cunctarum & decor & decus ecclesiarum.
Deuotus Christo qui templo seruit in isto,
Flores virtutis capiet fructusq́ salutis.

Basilicæ tectum à diuersis pontificibus renouatum, æreis tegulis ex tẽplo Iouis Capitolini translatis cooperuit Honorius papa, quem collabentem refecit Benedictus XII. Tolosanus, Pontifex maximus.

Pauimentum marmoreis & prægrandibus tabulis varij coloris strauit Symmachus Papa, sub quibus in loculis dormiunt multi sancti Pontifices.

Peristylij picturas musiueas fecit Nicola III. papa. Totam ecclesiam picturis exornauit Formosus Papa. Gregorius IX. frõtem Basilicæ supra porticum musiueis signis condecorauit. hosq́ versiculos apposuit:

Ceu sol feruescit sydus super omne nitescit,
Et velut est aurum, rutilans super omne metallum,
Doctrina quæ fide callet, & sic pollet vbiq;,

Guidonibus nuncupata, qui peregrinos ad limina Apostolorum venientes, ea in ecclesiam introducebant, cũcta illis memoratu aut visu digna ostendentes. Sexta, est porta sancta recẽs addita, quæ vigesimoquinto quoq; anno Iubileo redeũte aperitur, & eo exacto clauditur. Super his portis appensæ sunt catena portus Smyrnensis, & vectes eius vrbis, Xysto IIII. pontifice maximo à classe ecclesiastica, cui Oliuerius Carafa Cardinalis Neapolitanus cum imperio præerat, de Turcis captæ: item vexillorum aliquot hastæ, ijsdẽ Dei hostibus ereptæ. Ante basilicam erat quadriporticus à Constantino facta, cuius etiã nunc extant reliquię. Quam Symmachus papa tabulis marmoreis strauit, & musiuacis signis ornauit, Constantinus papa sex sanctarũ Synodorum generalium picturam in eadẽ posuit. Cuius atrium siue impluuiũ, quod Paradisus dicitur, Domnus papa marmoreis quadris constrauit. In cuius medio Symmachus papa cantharum (id est fontem) fecit, columnis octo porphireticis ornatum: cuius operculum æneum, pauonibus ex mole Hadriani erutis, & Delphinis inauratis aquã fundentibus, decorauit. In cuius medio pineã æneã locauit, qua per subterraneos scyphones & plumbeas fistulas aqua ex forma Sabbatina publicæ cõmoditati corriuabatur. In eodem atrio, marmoreo solio, quod adhuc extat iuxta portã, sepultus est Otto II. Imp. Honorius

etiam & Placidius Valentinianus Augusti,ibidem collocati fuere. In eius pariete extant è musiuo deuotissimæ Christi & Apostolorũ in mari turbato existentium imagines, Ioti pictoris opera (vt fama est) factæ.

Gradus marmoreos ante basilicam fecit Constantinus Imperator. Symmachus papa amplificauit. Pius II. papa additis SS. Apost. prægrandibus statuis restituit.

His expeditis ad altare maius explicandũ regrediamur. Erecta igitur vaticana basilica, Constantinus Imperator tum altare etiam maius fundauit maximis quadratis marmoreis tabulis constitutum, vnà semper cum B. Siluestro papa benedicente omnia & consecrante, habito quoq; magno episcoporum aliorumq; sacerdotum & clericorum Cõuentu, concurrentiq; simul plurima exultantiũ & Deum laudantium Christianorum turba. Post quæ non minore etiam cum lætitia sacratissimum corpus S. Petri Apostoli ex humiliore loco eductum, sub altari maiori basilicæ ipsius, Siluester, & Constantinus summo cum honore ita collocarunt. Primo, fabricarunt ei insignem thecam argenteam ære vndiq; & cupro conclusam, qua decentius conditum esset, omni ex latere in longum & in latum sursum ac deorsum, pedes V. protensam, ac desuper arcam deauratam. Supra quoq; eius ad loculi mensuram posuit crucẽ

ex puro auro factam CL. librarum, in qua ce ſcriptum eſt:

CONSTANTINVS AVGVSTVS, ET HELENA AVGVSTA HANC DOMVM REGALI SIMILI FVLGORE CONRVSCANTEM AVRO CIRCVNDANT.

Sunt qui ſcribunt, dimidiata corpora Apoſtolorum æquali portione diuiſa in vtrorũque Baſilicis, capita vero in ſacello palatij Lateranenſis collocata fuiſſe. Supra altare autem cui ſubiacet corpus, Sanctus Silueſter ſtatuit nobile tegmen ſiue ſuggeſtum, quod ciborium, ſiue cameram vocabant, argenteam, deauratam quatuor porphyreticis (quæ adhuc extant) columnis, erectam, quod poſtea Leo IIII. argento puro eximiè exornauit. Demum Pius II. marmoreum fecit. At Conſtantinus poſuit ante altare S. Petri ad Baſilicæ ornatum xij. columnas vitineas elegantiſſimas ex Græcia tranſlatas. D. Hieronymus aduerſus Vigilantium teſtatur, Romanum Pontificem ſuper Petri & Pauli oſſa veneranda offerre domino ſacrificia, & tumulos eorum Chriſti arbitrari altaria. Diuus Auguſtinus epiſt. 42. ad Madaurenſes: Imperij Romani nobiliſſimi eminentiſſimum culmen ad ſepulchrum piſcatoris Petri, ſubmiſſo diademate ſupplicat.

Theodoretus Cyrenſis Epiſcopus in epi-

ſtola ad Leonem Papam ait: Sepulchra Apoſtolorum illuminant totum modum. Hoc maius altare S. Petri reſtituit, & ſolemni ritu dedicauit Calliſtus II. Papa, toto aſtāte, quòd conuocauerat, generali Concilio mille ferè prælatorum.

Locus porrò ſubtus & ante altare maius S. Petri inferior, propè eius ſepulchrum, eiuſdem S. Petri confeſſio vocatur, voce latina pro martyrio vſurpata: nam quæ Græci martyria, id eſt, martyrum ſepulchra, Latini confeſſiones vocarunt.

Præter altare maius ſancti Petri in antiqua Baſilica xx. alia altaria, partim Sacellis, vel Oratorijs incluſa, partim ſine ædiculis ipſis fuere, quorum breuem epilogum addam.

Primum à dextera altaris maioris, in trāſuerſa baſilicæ parte, quam crucem Eccleſiæ vocant, verſus abſidam fuit oratorium & altare S. Xyſti papæ & martyris, ſub quo à Paſchali II. papa ſepulta fuere corpora ſanctorum pontificum Xyſti ipſius, Fabiani martyrum, & Sergij II. Secundum ſacellum & altare propè ſuperius locatum, fuit Sancti Leonis IIII. papæ, ſub quo Paſchalis II. recondidit corpora ſanctorum pontificum Leonum j. ij. iij. & iiij. Tertium delubrum & altare proximè fuit S. Hadriani papæ, in quo ſeruabatur Cathedra S. Petri Apoſtoli, & ibi ipſe ſepultus eſt, cuius adhuc extat epitaphium

in

in ſancto Petro in tabula prægrandi è marmore Numidico, vel Luculleo. Quartum in angulo eiuſdem crucis Occidentem verſus, fuit ſacellum muſiueis figuris ornatiſſimum & altare Sanctæ Mariæ in Oratorio conditum à Paulo papa, in quo ipſe ſepultus fuit. Hoc Oratorium ingredi fœminis nefas fuit, ob multa ſanctorum martyrũm corpora, quæ idem pontifex ex vicinis Vrbi cœmeterijs ablata in eo collocauit. Quintum in altero eiuſdem crucis angulo orientem verſus fuit oratorium muſiuo ornatũ, & altare ſanctorum Proceſſi & Martiniani martyrũ à Paſcali papa conditum, in quo ipſorum corpora collocauit, & ipſe moriens ſepultus fuit. Sextum, ſubſequebatur in eadem cruce orientem verſus, ſacellum & altare S. Mauritij: cuius illa ſingularis erat dignitas, quòd Imperator deſignatur, antequàm ad altare S. Petri à Romano pontifice coronaretur, ibi primũ ab epiſcopis cardinalibus inungi & benedici ſolebat.

Huic proximum ſeptimum fuit altare S. Siluestri, in quo eiuſdem brachium reconditum fuit, & corpus Vigilij papæ. Octauum oratorium cum duobus altaribus S. Mariæ & S. Gabinij ab eadem parte tranſuerſæ crucis ſub arcu maiore prope chorum Canonicorum in media cruce exiſtentem, fuit B. Mariæ, à Gregorio III. fabricatum, dedicatũ, pulcherrimis muſiueis figuris condecoratũ, &

infinitis penè reliquijs sanctorum, in his corporibus B.Gabinij presbyteri, & Petri diaconi, cum quo sanctus Gregorius dialogorum librum scripsit, brachioq́ S. Stephani protomartyris, ac aureis argenteisq́ ornamentis locupletatum: in quo ipse, Eugeniusq́ III. qui illud restituit, sepulti fuere.

Nonum altare ab eadem parte fuit S. Martialis discipuli sancti Pauli apostoli, antiquū & magnæ venerationis. Hæc omnia altaria, & sacella fuerunt à dextera basilicæ in transuersa naui supra ecclesiæ peristylia.

A sinistra parte eiusdem crucis transuersæ haud procul ab altari maiori, fuit altare decimum sanctorum apostolorum Petri & Pauli, quod in molitione veteris ecclesiæ trāslatum fuit inter portam Romanam & peristylium nauis maioris, cui affixa est tabula marmorea, super quam corpora Apostolorum à sancto Siluestro papa fuerunt diuisa, vt ex inscriptione liquet. Hoc porrò altare antequàm suo loco moueretur, è regione respiciebat.

Altare xj. sancti Bartholomæi vetustum & magnæ deuotionis, cui proxima erat columna marmorea intorta vitibus ornata, quæ adhuc in ecclesia noua ibidē propè extat. Cui tantam Deus virtutem præstitit, vt qui à dæmonibus arrepti sunt, apud eam diuinis habitis supplicationibus liberarentur, quod multis iam certis magnisq́ exemplis com-

compertum habemus. Post quod iuxta arcũ maiorem ecclesiæ fuit aliud antiquum duodecimum S. Pastoris altare. Hæc duodecim altaria fuerunt in transuersa basilicæ naui, quam crucem vocamus, nouem ex dextera, tria à sinistra.

In minoribus verò per longum nauibus iuxta basilicæ murum, quatuor oratoria cũ altaribus fuerunt, duo ex vtraque parte, à dextera quidem S. Andreæ & Gregorij, & S. Thomæ, à sinistra sancti Saluatoris, Sudarijque, & Sancti Ambrosij, de quibus paucis agamus.

Oratorium S. Thomæ condidit Symmachus papa, & multis ornamentis donauit: adhuc superest, in quo sepulti sunt Innocentius VII papa, & aliquot Cardinales. Ibidem est baptisterium, quod marmoreo eleganti pilo olim Probi præfecti prætorio sepulchrũ fuit.

In ecclesiæ fine vbi sedent pœnitentiarij, est Oratorium, & altare sanctorum Andreę, Gregorij à Gregorio IIII. factum, sub quo iacet corpus eiusdem sancti doctoris. In ciborio vero, quod est supra altare, extat caput S. Andreæ Apostoli, à Pio II. locatum est, & Lanceæ ferrum, quo D. N. Iesu Christi latus perforatum est, à magno Turcarum rege Baiazete Innocentio VIII. Papæ dono missum, id est, vnum ex vij. altaribus quæ priuilegijs

& indulgentijs ornata in Basilica Vaticana extant.

Hac parte Ecclesiæ humi sepulti fuerunt post excitatam à Constantino Basilicam X. pontifices Romani, qui primi post Petrũ sanctam Ecclesiam gubernarunt, præter quos etiam circiter alij xx. qui post S. Siluestrũ fuere, iacent.

A sinistro Basilicæ latere fuit Oratorium cum ara S. Ambrosij episcopi, & doctoris, qđ diu ante Basilicæ ruinam sui nomen, & venerationem amiserat. Nunc eius loco ex ruinis veteris templi translata extant duo altaria beatæ Virginis Innocentij VIII. propè eius æneum sepulchrum cum ciborio, cui ipse Lanceæ ferrum imposuerat (id est vnum ex vij) & sanctissimi Crucifixi inter sepulchra Pauli II. & Nicolai V. Propè finem Basilicæ versus portam sanctam est Oratorium, & altare S. Sudarij insigni exculto'q; opere musiueo beatæ Virginis, à Ioanne VII. papa dedicatum, supra quod in marmoreo operculo est sanctissimum Christi Sudarium, quod vocatur Veronicæ, quo pientissima mulier ante passionem Christi, faciem extergens, eius in Sudario illo faciem impressam suscepit. Quod hoc loco conseruatum cum tempus postulat populis confluentibus à canonicis ostenditur, id vnum est ex vij. altaribus.

In inferius Basilicæ latus, quod portas continet, quatuor alia fuerunt altaria antiqua, pri-

primum inter Sudarij Oratorium, & portã Guidoneam, quod D. Antonino martyri olim dicatum fuerat, cuius nomine exolescen te ante centum annos B. Brigidæ honori colebatur, nunc S. Herasmi dicitur.

Inter Guidoneam, & Romanam portas in minore naui fuit altare S. Tridentij martyris, quod nunc sine nomine ob incuriam extat cum Vrsinorum insignibus. Subsequitur inter easdem portas, in naui tamen maiore, altare nouum SS. Apostolorum ex vetere Basilica transportatum, de qua supra dixi.

Inter portam Romanam, & Argenteam fuit altare sanctorum Apostolorum Philippi & Iacobi, posteà S. Spiritus, nunc sanctæ Annæ dictum societatis parafrenariorum, S. R. E. Cardinalium, quod è regione conrespondet alteri altari sanctorum Simonis, & Iudæ, ad quod est accessus per portam Rauennianam, quod nunc mortuorum vocatur. Hęc duo sunt ex septem altaribus. Vetus verò sanctorum Simonis, & Iudæ altare Xystus IIII. transtulit ad mediam Ecclesiam, vbi seruatur sanctissima Eucharistia, Post altare sanctorum Philippi & Iacobi iuxta portam clausam, qua iter erat in templum S. Vincentij fuit antiquissimum altare sancti Habundij mansionarij eiusdem Basilicæ, de quo beatus Gregorius in libris dialogorum mentionem facit. Posterioribus temporibus Bonifacius VIII. Papa altare nouum ibidẽ dedicauit

cauit sancti Bonifacij IIII.honori,eius corpore ibidem collocato, sibi quoq; sepulchrum elegit inter Rauenianam, & Iudicij portas, dicitur nunc altare S. Catherinæ, & est vnũ ex vij.Xystus IIII.amplum delubrum, quod Canonicis pro choro vsui est,cõdidit, in quo ipse æreo solio sepultus est.

In pariete nouo à Paulo III.papa facto inter basilicam veterem & nouam, sunt quatuor altaria, duo ex parte dextra, scilicet B. Virginis,& S. Crucifixi,qui est vnum ex vij. totidem læua,B.Mariæ, & S.Luciæ Virginis, cuius ædiculam antiquissimam ea parte aliquando fuisse constat.

In media ecclesia sub organo extat altare sanctæ Petronillæ, in quo eius corpus quiescit. Statua ænea sancti Petri Apostoli, Imagines duæ, Christi & beatæ Virginis,opera Ioti egregij pictoris ante CC. annos factæ. Iulius II. papa veteris ecclesiæ S. Petri parte posteriore disiecta, Bramantis eximiæ industriæ architecti opera nouæ basilicæ toto terrarum orbe celeberrimæ futuræ fundamenta iecit. Cuius fabricam à Leone X. & Clemente vij. non nihil intermissam,Paulus III. auxit.Iulij III. Pauli IIII. Pij IIII. pontificatibus ita continuata est, vt testudinibus aliquot factis amplissimæ basilicæ formam repræsentet.Circa basilicam S.Petri per circuitum erãt antiquitus multa sacella, oratoria, & monasteria seruorum Dei.Horum ex mul

tis

tis adhuc supereſt memoria. Ante omnia retro abſidam eccleſiæ erant monaſteria quatuor monachorum, die noctuq; in S. Petro ſucceſſiuè per vices ſuas pſallentium: à dextro baſilicæ latere duo, vetuſtiſſimum S. Martini reliquorum princeps, cuius initia obſcura, & S. Stephani minoris ab Hadriano papa conditum: à ſiniſtro verò latere duo alia, S. Stephani maioris cognomine Catabarbara patricia, & SS. Ioanis & Pauli, ante mille plus minus annos incertis auctoribus excitata. Erant ibidem etiam baptiſterium honori S. Ioannis dicatum, de quo in actis Liberij papæ mentio extat: & nobile cœmeterium. Itẽ ædes ſacræ treſdecim. Sacellum Probi præfecti prætorio, in quo eius ſepulchrum fuit retro abſidam. A dextro vero latere templa ſanctæ Petronillæ, vbi corpus eius diu quieuit, S. Andreæ à Symmacho papa factum, ornamentis & redditibus auctum, ſancti Michaëlis archangeli, & S. Mariæ de Febre, in quo nunc Canonicorum ſacrarium eſt. A ſiniſtro verò latere delubra fuere ſancti Soſij, ſancti Apollinaris, & ſanctæ Crucis, à Symmacho papa, ſanctæ Luciæ à ſancto Gregorio condita. In quatuor verò angulis quadriportici ante ſanctum Petrum fuerunt totidem eccleſiæ, verſus baſilicam quidem ſancti Vincentij ex vno latere, verſus portam ſanctam, ex alio ſecretarium vetus, quod olim ſancti Gregorij, hodiè ſanctæ Mariæ de Febre imperi-

perite dicitur. Ex alijs lateribus sub turri campanaria, sanctæ Mariæ in Turri, iuxta ædem archipresbyteri sancti Apollinaris, quã omni sabbato litania à sancto Petro exiens inibat. Ab vtraque graduum parte fuere antiquitus Episcopia duo, item domus hospitales aliquot à Symmacho papa conditæ: nostro sæculo dextra graduum parte extant domus archipresbyteri S. Petri, à Ricardo Cardinale Constantiensi ante centum annos condita: nobile cœmeterium, Campus sanctus vulgò dictum, & S. Inquisitionis carcer à Pio V. castigandis hæreticis institutus. A leua extat palatium Pontificium Vaticanum, totò terrarum orbe augustissimum, quod prius omnium post Constantinum condidit, amplificauitq; Symmachus papa. Nicolaus III. papa de nouo restituit. Vrbanus V. Vrbis Leoniana è muris restitutis auxit. Cæterum neq; forma, neq; magnitudine ei quæ nunc superest conrespondebat. Primus Bonifacius IX. Hadriani mausoleo munito, quũ sedem apud sanctum Petrum prius constituisset, nobilissimi eius Palatij fundamenta iecit. Id Martinus V. & Eugenius IIII. auxerunt. Nicolaus V. sacella duo S. Nicolai, & S. Laurentij, & multa cubicula in eo fabricauit. Pius II. muros, cameras, trilicina & alia multa fecit. Paulus II. porticus Palatij inchoauit. Xystus IIII. prosecutus est, Bibliothecam, & Sacellum palatinum fecit, quæ vi-

su

ſu digniſſima ſuperſunt, illa ob optimorum librorum copiam, hoc ob egregia Michaêlis Angeli Bonaroti picturas. Innocentius VIII. porticus perfecit, domum Innocentianam, villam Beluideriam, portam palatij cõdidit. Alexander VI. turrim Borgiam, mœniarum ante domum Innocentij VIII. Iulius II. curritorium, quo villam palatio coniungeret, inchoauit. Leo X. perfecit triplices porticus, egregijs picturis condecoratos, & eximię ſtructuræ cubicula adiecit, Paulus IIII. duo Sacella. Iulius III. Paulus IIII. camera, ſuper curritorium. Nouiſſimè Pius IIII. omnes, & præcedentes pontifices fabricarum excellentia vicit, villa Beluederia reſtituta, Theatro Vaticano, Lymphęo, turri, porticibus, & toto denique palatio renouato, & ne quid deeſſet, vrbe Leoniana nouo muro cincta. Cuius egregij pontificis memoriam, quàm diuturnam fore ſperamus.

Non erit ab hoc inſtituto alienum, breuiſſimè enumerare ornamenta, & redditus, quæ baſilicæ Vaticanæ pius Imperator Conſtantinus largitus eſt. Ipſe enim baſilica condita & dedicata, altare maius ex auri & argenti pondo cccl. ornauit, cum gemmis praſinis, hyacinthinis & albis ccx. Supra corpus ſancti Petri poſuit crucem auream librarum cl. Fecit coronam auream ante corpus Sancti Petri, quæ dicitur Pharum cantharum, cum delphinis l. librarum xxxv. In gremio,

mio, id eſt, medio baſilicæ, phara argentea xxxv. cum delphinis xx. ſingulis librarum x. A dextero baſilicæ latere, phara totidem eiuſdem ponderis. Metretas argenteas iiij. alias duas, ſingulas librarum cc. Quatuor candelabra ærea pedum decem argento cælata cum argenteis ſigillis actuum Apoſtolorum, ſingula librarum ccc. Amas argenteas v. ſingulas librarum x. Calices aureos, tres cum gemmis praſinis xlv. ſingulos librarum xij. Calices argenteos xx. ſingulos librarum x. Patenam cum turri & columba auream, ornatam gemmis praſinis, & hyacinthinis, & margaritis ccxv. Patenas argenteas v. ſingulas librarum xv. Hydrias duas magnas argenteas, ſingulas librarum c. Reditus vaticanæ baſilicę, quos Conſtantinus Imperator donauit, vt à Damaſo papa enumerantur, eiuſmodi ſunt. Alexandriæ in Ægypto Poſſeſſio Timiaiica, quã Ambronus Cõſtantino Augusto donauerat, præſtans ſolidos 620. Carta decadas ccc. Aromatum libras cl. Storacis Iſauricę libras l. Balſami libras lx. Olei Nardini libras ccc. Poſſeſſio Eutymij Caduci præſtans ſolidos 500. Carthadecadas lxx. Antiochiæ in Syria, domus Datiani præſtans ſolidos 740. Poſſeſſio Sibyllina donata Conſtantino Auguſto præſtans ſolidos 322. alias 303. Cartadecadas cl. Aromatum libras cc. Balſami xxxv. In Ægypti vrbe Armenta, & per reliquam Ægyptum poſſeſſio Aga-

pij,quam ipsi Imperatori Constantino donauerat,præstans sol.700. Possessio Panoplitis, præstãs solidos..... Carthadecadas cccc. Aromatum cassiæ libras cc. Storacis libras cl. Piperis Medimnos l.Croci libras c. Gariophilorum libras cl.Balsami libras c. Olei Nardini libras ccc.Olei Cyprini libras c. Papiri cannas mundas M Lini Ægyptiaci saccos c. Possessio quam Ibronius donauit Augusto Constantino Magno,præstans solidos 450. Carthadecadas cc. Aromatum cassiæ libras l. Balsami libras l. Nicææ in Bithynia domuncula, præstans solidos 510. Gallæ in Aprodysia præstans solidos 510. Cyri in prouincia Euphratensi possessio Armamarom, præstans solidos 382.aliàs 380.Sub Tarso Ciliciæ Insula Caricorum, præst. sol.900. In Cyrretica balineum pristinum, & popinæ præstantia sol.75. Horti duo maioris & .... præstantes sol.21.Summa solidorum præter alios reditus .... 6550. Quæ nostratis pecuniæ æstimatione, est aureorum 9825. Magnæ hæc basilica toto terrarum orbi venerationi perpetuò fuit, in qua præcipua quæque nostræ religionis mysteria,& Romanæ Apostolicæ sedis facta,celebrata leguntur. Hanc vnam præ cæteris gentes externę cateruatim visitare semper solitæ fuerunt. Nemoque peregrinus in eam admitti solebat, nisi prius rectæ fidei suæ formulam obtulisset. Pontificum,Imp.August. Regum, clarissimorum

riſſimorum virorum, fœminarumq́, itē ſanctorum hominum erga vnam hanc baſilicā eximia perpetuò fuit reuerentia, de qua re multa, & maximè memoratu digna exempla extant. Donationes ciuitatum, prouinciarum, & regnorum factæ S.R.E. ſuper altare maius S. Petri factæ ſunt. Eorum qui ius Romæ adminiſtrabant, & lege in damnatos agebant, ſtipendia de S. Petri Eccleſia tribuebantur. Rogationes minores triduanę vltimę. Rogationes maiores in die S. Marci, Litaniæ aliæ, ſupplicationes in caſibus vrgentiſſimis, perpetuò ad S. Petrum celebratæ. Cleri ordines cuncti in ſupplicationibus ſequebātur eiuſdē baſilicæ crucem, quæ Stationalis vocabatur. Maior pœnitentiarius S.R.E. Cardinalis, & minores pœnitētiarij, qui maiores prærogatiuas habent, q̃ alij, in ea reſident. Ad eius aram maximā, iuramentum præſtabant Rectores patrimoniorum S.R.E. nouiter inſtituti, item Duces eccleſiaſticæ miltiæ creati. Pontifex cenſus regnorum, prouinciarum, & ciuitatum, ac ſolennes proteſtationes in eiuſdem porticu ſuſcipere ſolebat. Epiſcopi & Metropolitani obedientiam S.R.E. ſuper altare S. Petri iurabant. Ex quo tantum pallia aſſumuntur pro Archiepiſcopis & Patriarchis. Solēnes epiſcoporū, patriarcharum, regū, imperatorum excōmunicationes, abſolutionesq́ in hac vna baſilica celebrari ſolebant. Cuius limina

mina deuotionis & ſubiectionis ergò epiſcopi ex debito viſitãt. Et in hæreſim lapſi ſuos errores in ea abiurare ſolebãt. Reges quoq;, ſi id opus eſſet, ſuper altare maius ſolẽnia iuraméta pſtabat. Quos ſi Romæ coronari cõtigiſſet, non alibi ea celebritate q̃ in hac baſilica fiebat. Certè Petrus Aragonũ rex ab Innocentio III. Carolus I. Siciliæ rex à Legatis Clementis IIII. huius filius Carolus II à Nicolao IIII. Carolus III. pronepos ab Vrbano VI. in hac baſilica coronati ſunt. Imperatores quoq; in ea tantũ imperij diademata de manu Rom. Pont. ſuſcipere ſolẽt. Qui ſi Romæ mortui ſunt, non niſi in ea ſepulchrum habuere. In qua Honorius Valẽtinianus III. Otto II. Auguſti, Maria Thermantia Honorij, Hagnes Henrici II. vxores, Cedoaldus & Offas reges Anglorum (& alij multi pclariſſimi viri ſepulti ſunt. Sed & Rom. Pont. deſignatus ſolenne ſacramentum in eccleſia S. Petri præſtabat de ſanctis fidei dogmatibus vſq; ad mortem tuendis. In ea tantum ipſe conſecratur & coronatur. Eiuſdem rectæ fidei confeſſio dogmatica epiſtola incluſa, ex hac baſilica ad omnes Chriſtianos mittebatur. Leges contra ambientes Pontificatum antiquitus editæ tabulis lapideis inciſæ, in eius atrio locatę fuerũt. Romani pontifices Xyſtus III. Pelagius, Leo III. & alij falſis criminibus impetiti, in hac baſilica iuramenta de ſua innocẽtia pſtabãt. Ordinatiões preſ-

byterorum & diaconorum cardinalium, item episcoporum omnium, in ea tantum fieri solebant. Annus magnus Iubilæi ibidē institutus. Maximæ perpetuæq; indulgentiæ in ea concessæ, ita vt non immeritò Paulus IIII. doctissimus pontifex dicere soleret: Omnium vrbis Romæ basilicarum priuilegia, in vna S. Petri ecclesia comprehendi. In qua anno Iubilæi Romanus pontifex portam sanctam aperit, clauditq;, sanctorum canonizationes celebrat, ter in anno populū Romanum benedicit, ad extremum moriens, sepulchrum eligit. In ea nanque præter decem primos Romanos episcopos, etiam hi sancti benedictiq; pontifices dormiunt. In porticu ante basilicam S. Petri propè vetustissimum secretarium, quod nunc S. Maria de Febre dicitur, sepulta fuerunt corpora SS. Romanorū pōtificum, Leonis, Simplicij, Gelasij, Anastasij II. Symmachi, Hormisdæ, Ioannis I. II. & III. Felicis III. Bonifacij II & III. Agapeti, Pelagiorum I. & II. S. Gregorij, & Sabiniani. Anastasius Bibliothecarius, & Ioānes diaconus lib. 4. de vita S. Gregorij Papæ.

In secretario quod nunc dicitur S. Maria de Febre ante basilicam S. Petri Apostoli, quiescit Benedictus Papa.

In basilica S. Petri Apostoli dormiunt sancti Romani pontifices, Vigilius, Bonifacij IIII. V. VI. VIII. & IX, Deus dedit, Honorij I.

&

& IIII. Seuerinus, Ioannes IIII. V. VI. VII. VIII. IX. XIIII. XV. XVI. & XIX. Theodori I. & II. Eugenij I. II. III & IIII. Vitalian⁹, Adeodatus, Domni siue Domniones I. & II. Agatho, Leones II. III. IIII. VI. VII. VIII. IX. Benedicti II. III. IIII. VI. VIII. IX. Cuno, Sergij, I. & II. Sisinius, Constantinus, Gregorij II. III. IIII. V. & IX. Zacharias, Stephani II. III. IIII. V. VI. VII. VIII. IX. Pauli I. II. & III. Hadriani I. II. III. & IIII. Paschalis, Valentinus, Nicolai I. II. III. & V. Marini I. & II. Formos⁹, Romanus, Christophorus, Anastasius III. Laudones I. & II. Vrbani II. & VI. Cælestinus IIII. Innocentij VII. & VIII. Callistus III. Pij I. II. III. & IIII. Xystus IIII. Alexander VI. Iulij. II. & III. & Marcellus II.

Hæc basilica numerosissimum habet clerum, archipresbyterum cardinalem, eiusdem vicarium, xxx. canonicos, xxxvj. beneficiatos, xxvj. clericos: item capellanos, cantores, clericos, & camillos multos, præter hæc pœnitentiarios ex omni idiomate, qui etiam ecclesię deseruiunt, & aduenientium hominum peccata audiunt. Præter dimidiata corpora SS. Apostolorum Petri & Pauli quæ sub altari maiore iacent, multæ quoque & maximè venerabiles reliquiæ extant in eadem basilica. Quarum breuem indicē ex eiusdem monumentis afferam.

Crux donata à Constantino Imperatore S. Siluestro papæ, in qua intus inclusa est alia

parua crux aurea cũ portione ligni sanctissimæ dominicæ crucis. Sudarium D. N. Iesu Christi, quod Veronicæ dicitur, in proprio Ciborio supra eius altare. Lancea qua eius latus fuit perforatum, in Ciborio S. Andreę. Corpora SS. Apostolorum Simonis & Iudę, in muro nauis maioris supra altare sacramẽti. Corpus S. Petronillæ filiæ Apostoli Petri sub eius altari, sub organo. Corpora sanctorum decem primorum pontificum Romanorum, Lini, Cleti, Anacleti, Euaristi, Xysti, Telesphori, Hygini, Pij, Eleutheri, Victoris. Corpora sanctorum Fabiani & Xysti II. Pontificum & martyrum. Corpora sanctorum Sebastiani, Gregorij, Tiburtij martyrum. Corpora sanctorum Processi, & Martiniani martyrum. Corpus sancti Gabinij martyris. Corpus sancti Ioannis Chrysostomi episcopi Constantinopolitani & confessoris, in sacrario. Corpus sancti Gregorij papæ & doctoris, sub eius altari. Corpus S. Petri diaconi S. R. E. sub sancto Gregorio papa, quo cũ ipse sanctus dialogorum libros edidit. Caput S. Andreæ Apostoli, in operculo eiusdẽ altaris. Capita sancti Lucæ euangelistæ, sancti Sebastiani martyris, sancti Iacobi intercisi, sancti Magni Confessoris, in sacrario. Brachium sancti Andreæ Apostoli. Spatula sancti Stephani protomartyris. Brachium sancti Ioseph decurionis Arimathiæ. Brachium sancti Longini martyris. Guttur S. Bla-

S. Blasij episcopi & martyris. Reliquiæ SS. Clementis, Euaristi, Zephyrini, Fabiani, Lucij, Dionysij, Caij, Siluestri, Damasi. & Gregorij Romanorum pontificum. Reliquiæ sanctorum Cypriani, & Ianuarij episcoporum, Pygmenij presbyteri, & Nemesij diaconi martyrum, Chrysanthi, Trasonis, Quirini, Militij, Trophimi, Calocerij, Thrasitij, Hippolyti, Cyriaci, Largi, Smaragdi, Acheloi, Pamphili, Pauli, Proiecti, Seleuci, Optati, Polychronij, Geminiani, Leonis, Philippi, Innocentij, Thebei, Churadæ militis, Bonifacij. & Theodori martyrum, & Habūdij monachi & confessoris. Reliquiæ sanctarum Mariæ Magdalenæ, Catharinæ, Dariæ, Hilariæ, Artemiæ, Sophiæ, Pistis, Helpis, Agapes, Triphoniæ, Cyrillæ, Coronæ, Agnetis virginum & martyrum Cathedra sancti Petri Apostoli. Forcipes ferreæ, quibus sancti martyres cruciabantur, visu & veneratione dignissimæ. His de basilica Vaticana enarratis, superest vt de Indulgentia breuissimè dicamus. Quam perennem esse scribit D. Thomas egregia & sancta Catholicæ fidei doctrina illustris, in Cōmentarijs in IIII. sententiarum distinct. xx. Et Nicolaus IIII. papa in bulla sua de Indulgentijs basilicæ Vaticanæ scribens, ait: Hanc itaque sacrosanctam basilicam nonnulli prædecessores nostri Romani pontifices cupientes

à Christifidelibus eo libentiùs & deuotiùs visitari, quo fideles Christi per hoc potiori dono gratiæ se refectos sentirent, salubriter prouiderunt, quòd eandem basilicam venerabiliter visitantes, amplam suorum assequerentur veniam peccatorum. Nam sicut ad nos tam ex scriptis antiquis in basilica ipsa repertis, quàm ex seniorum Canonicorum eiusdem basilicæ relatione peruenit, prædicti prædecessores omnibus verè pœnitentibus & confessis ad præfatam ecclesiam accedentibus reuerenter, videlicet in Nauitatis Domini, Epiphaniæ, Cathedræ ipsius S. Petri, Annunciationis B. Mariæ Virginis, Ascensionis Domini, & eiusdem sancti Petri ac B. Pauli Apostoli, & Dedicationis p̃dictæ, ac ipsius Sancti Pauli Basilicarum festiuitatibus, ac per octo dies eiusdem festiuitatis Epiphaniæ, & ipsorum Apostolorum & Dedicationum basilicarum earundem immediatè sequentes, & quolibet die ab ipsa festiuitate dictæ Ascensionis vsq; ad octauas festi Pentecostes, nec non in die Dominica, qua cantatur Gaudete, & in Quinquagesima, ac de Passione diebus Dominicis, & Anniuersarijs consecrationis maioris altaris dictæ basilicæ, & Cœnæ Domini & Parasceue ac Letaniarum maiorum diebus, ac etiam die lunæ post Pascha septem annorum & septem quadragenarum, & ab octauis Pentecostes hinc ad festum ipsius B. Petri, &

ab

ab octauis eiusdem festi B. Petri vsq; ad Kalendas Augusti die quolibet trium annorũ & trium quadragenarum. Visitantibus autem ipsam à principio Quadragesimæ vsque ad festum Paschæ quolibet die, & in ipso festo, nec non & in festiuitatibus Natiuitatis, Purificationis, & Assumptionis prædictæ Beatæ Mariæ Virginis, Dedicationis, & Apparitionis S. Michaëlis Archangeli, sanctorum Andreæ, Thomæ, Ioannis Euangelistæ, Conuersionis prædicti S. Pauli, ac Matthiæ, Iacobi, Bartholomæi, Matthæi, Lucæ, Simonis & Iudæ, Nicolai, Luciæ, Stephani, Siluestri, octauæ Natiuitatis Dñi, S. Gregorij, S. Lõgini, Inuẽtiõis, & exaltatiõis S. Crucis, S. Petronillæ, SS. Ioannis & Pauli, S. Leonis, SS. Procesii & Martiani, S. Alexij, S. Mariæ Magdalenæ, S. Laurentij, S. Egidij, Omnium Sanctorum, Dedicationis basilicæ Saluatoris, consecrationis altaris S. Mariæ de Cancellis in ipsa ecclesia constructi, quæ 8. Idus Octobris occurrit, necnon omnibus diebus Quatuor temporum, vnius anni & quadraginta dierum, & reliquis singulis anni diebus quadraginta dierum remissiones suorum peccaminum concesserunt. Nos igitur, qui præfatæ basilicæ honoris ac decoris augmentum, præcipuè ob reuerentiam prædicti B. Petri Apostoli principis, cuius nos (licet immeritos) diuina dispositio esse voluit successores, totis desiderijs affectamus

præfatas remiſſiones à prædictis prædeceſſoribus ſic conceſſas, ratas & gratas habemus, illas authoritate apoſtolica approbamus: vt Chriſti fideles ad ipſam báſilicã venientes reddantur de acquirendis talibus remiſſionibus certiores, omnibus verè pœnitentibus & confeſſis, in ſingulis feſtiuitatibus atq; diebus prædictis, quibus baſilicam ipſam dicti principis apoſtolorum perſonaliter viſitabunt, de omnipotentis Dei miſericordia, & eorundem Petri & Pauli apoſtolorum auctoritate confiſi, de nouo remiſſiones huiuſmodi miſericorditer elargimur.

Quas indulgentias qui ſecuti ſunt pontifices, Bonifacius VIII. Clemens VI. Vrbanus VI. Nicolaus V. & alij Papæ confirmarunt & auxerunt.

Stationes verò, quæ in baſilica ſancti Petri erant, quibuſque maximæ hæ indulgentiæ conſequuntur, numero xx. duplices erant : aut diurnæ & nocturnæ ſimul, id eſt, quibus Romanus pontifex præter miſſam, matutinis quoque vigilijs intererat, aut diurnæ tantum. Prioris generis hæ vij. fuerunt. Dominica iij. aduentus Domini, quæ dicitur de Gaudete, Epipihania Domini, Aſcenſio Domini, Pentecoſtes, Feſtiuitas ſancti Petri, & octaua eius, Feſtiuitas ſanctę Andreæ. Diurnæ verò ſtationes erant xiij in omnibus ſabbatis Quatuor temporum,

in die Natalis Domini ad missam maiorem vetustissima statio, ob diei angustiam ad sanctam Mariam Maiorem translata, Dominica de quinquagesima, Dominica de passione, Feria ij. post Pascha, Dominica iiij. post Pascha, quæ dicitur: Ego sum pastor bonus. Die sancti Marci in Litanijs maioribus, Feria iiij. Litaniarum triduanarum. In Dedicatione Ecclesiarum sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, in Cathedra sancti Petri. Singulis sextis ferijs mensis Martij, magnæ in hac basilica sunt remissiones peccatorum. Præter has stationes, vigesimo quinto quoque anno, annus celebris Iubilæi, id est, plenariæ omnium peccatorum remissionis deuotio celebratur. Porta sancta per Pontificem maximum referata. Atque hactenus de basilica sancti Petri dictum sit.

Qui septem Ecclesias visitant, id pietatis & deuotionis studio, indulgentiarum consequendarum causa, in peccatorum suorũ remissiones eos facere conuenientissimum est. Quæ vt fideles facilius consequi possint, breuẽ hanc precationum formulã, cũcta ex Ecclesiæ sanctæ monumentis excipientes, constituimus: quam pro arbitrio pij homines augere vel diminuere, vt eorum deuotio eos incitabit, poterunt. Fidelis igitur Christianus vbi ea quæ diximus de basilica sancti Petri attente vel domi, vel in eadem

Eccle-

Ecclesia meditatus fuerit, septem Ecclesiarum visitationem inchoaturus, eam commodissimè à basilica S. Petri faciet, quæ septem altaria priuilegijs multis ornata, quæ salutari solent, continet. Quam ingressus signo crucis in fronte facto, & aqua benedicta aspersus (quod in omnium ecclesiarum & oratoriorũ ingressu fieri solet) sacratissimum Eucharistiæ sacramentum primo venerabundus adibit, vbi genuflexus, post dictum semel Pater noster, & Aue Maria (quæ precationes in omnium altarium veneratione dici debent) ante omnia primum Psalmum pœnitentialem, & si placuerit, sequentes preces deuotissimè recitabit.

Antiphona. Ne reminiscaris Domine delicta mea. Psalmus primus. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Et anima mea turbata est valdè; sed tu Domine vsquequo? Conuertere Domine, & eripe animam meam: saluũ me fac propter misericordiam tuam. Quoniam non est in morte, qui memor sit tui? in inferno autem quis confitebitur tibi? Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratum meum rigabo. Turbatus est à furore oculus meus: inueteraui inter omnes inimicos meos. Discedite à me

omnes

omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Exaudiuit Dominus deprecationem meam: Dominus orationem meam suscepit. Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei: conuertantur, & erubescant valdè velociter. Gloria.

Oratio contra Iram. Suscipe sancte pater omnipotens, per vnigenitum filium tuum & Dominum nostrum Iesum Christum, & Spiritum sanctum paracletum coëternũ tibi & coæqualem, hanc orationem psalmorum & orationum, quam ego in dignus peccator ad laudem, & gloriam tui sanctissimi nominis, ac in honore beatissimæ Virginis Mariæ, & omnium sanctorum Angelorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum, & omnium electorum tuorum, pro omnibus peccatis, negligentijs, & sceleribus meis decantare cupio, vt per tuam magnam misericordiam, & intercessionem omnium sanctorum tuorum, quicquid per totum vitæ meæ spacium contra maiestatis tuæ pietatem deliqui, piè delere & misericorditer abstergere, atq; obliuioni perpetuò tradere digneris, mihi veram confessionem, ac veram pœnitentiam, emendationem simul & vberum fontem lachrymarum concedere dignare, vt ea volũtaria castigatione in hac vita delere te donante valeam, quatenus

post

post hanc vitam cum ante conspectum diui næ maiestatis tuæ præsentatus fuero, te sine confusione, & absq; opprobrio inimicorum meorum videre, & ante te lætus & securus venire merear. Qui viuis & regnas cum Deo patre in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Antiphona. O sacrum conuiuium in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. ℣. Panem cœli dedit nobis Dominus. ℟. Panem angelorum manducauit homo. Oratio. Deus qui nobis sub sacramento mirabili passionis tuæ memoriam reliquisti, tribue quæsimus, ita nos corporis & sanguinis tui sacra mysteria venerari, vt redemptionis tuæ fructum in nobis iugiter sentiamus. Qui viuis & regnas cum Deo patre in vnitate Spiritus sancti, Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Ad altare Vultus sancti, Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Christus Iesus, splendor patris & figura substantiæ eius, portans omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, gloriosi vultus sui vestigia nobis relinquere dignatus est. ℣. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. ℟. Dedisti lætitiam in corde nostro. Oratio. Deus qui nobis famulis tuis lumine vultus tui signatis ad instantiam Veronicæ imaginem tuam sudario impressam relinque-

quere voluisti,per passionem & crucem tuam tribuê quæsumus,vt ita nunc per speculum in terris in ænigmate venerari & adorare teipsum valeamus, vt tunc facie ad faciem super nos iudicem securi videamus te CHRISTVM Dominum nostrum, Amen.

Ad altare Beatæ Mariæ Virginis Innocentij VIII. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Salue sancta parens,enixa puerpera regem, qui cœlum terramq́ regit in sæcula sæculorum. ℣. Virgo Dei genetrix,quem totus non capit orbis. ℟. In tua se clausit viscera factus homo. Oratio. Concede nos famulos tuos quæsumus Domine Deus perpetua mentis & corporis sanitate gaudere, & gloriosa B. Mariæ semper virginis intercessione à præsenti liberari tristitia,& æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Ad altare maius sanctorum Apostolorum. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Gloriosi principes terræ quomodo in vita sua dilexerunt se, ita & in morte non sunt separati. ℣. Constitues eos principes super omnem terram. ℟. Memores erunt nominis tui Domine. Oratio. Deus, cuius dextera beatum Petrum Apostolorum principem,ambulantem in fluctibus ne mergeretur erexit,& eius coapostolum Paulũ tertio naufragantẽ de profundo pelagi liberauit,
exau-

exaudi nos propitius, & concede, vt amborum meritis æternitatis gloriam consequamur. Qui viuis & regnas, &c.

Ad altare sanctorum Andreæ & Gregorij. Antiphona. Andreas Christi famulus, dignus Dei Apostolus, germanus Petri, & in passione socius, ad crucem sibi paratam dixit: Salue crux pretiosa, suscipe discipulū eius qui pependit in te magister meus Christus. ℣. Annunciauerunt opera Dei. ℟. Et facta eius intellexerunt. Oratio. Maiestatem tuam Domine suppliciter exoramus, vt sicut Ecclesiæ tuæ beatus Andreas Apostolus extitit prædicator & rector, ita apud te sit pro nobis perpetuus intercessor. Per Dominum. Antiphona pro sancto Gregorio. Dum esset summus pontifex, terrena non metuit, sed ad cœlestia regna gloriosus migrauit. ℣. Elegit eum Dominus sacerdotem sibi. ℟. Ad sacrificandum ei hostiam laudis. Oratio. Deus qui animæ famuli tui S. Gregorij papæ æternæ beatitudinis præmia contulisti, concede propitius, vt qui peccatorum nostrorum pōdere premimur, eius apud te precibus subleuemur. Per Dominum nost.

Ad altare reliquiarum sacristiæ. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Sancti Dei omnes hic & vbiq; in Christo quiescentes, intercedere dignemini pro nostra omniūq; salute. ℣. Lætamini in Domino & exultate iusti.

iusti. ℟. Et gloriamini omnes recti corde. Oratio. Exaudi nos Deus salutaris noster, & apostolorum tuorum Simonis & Iudæ hoc loco in Christo dormientium, & aliorum apostolorum nos tuere præsidijs, quorum donasti fideles esse doctrinis. Omnes sancti tui, quæsumus Domine, qui hoc in sacro loco requiescunt, nos vbiq; adiuuent, vt dum eorum merita recolimus, patrocinia sentiamus: pacem tuam nostris concede temporibus: ab Ecclesia tua cunctam repelle nequitiam: eam de manu hostium suorum sublatis hæresibus libera: Turcarum tui sancti nominis inimicorum superbiam reprime: iter, actus, & voluntates nostras, & omnium famulorum tuorum in salutis tuæ prosperitate dispone: benefactoribus nostris sempiterna bona retribue: & omnibus fidelibus defunctis requiem æternam concede. Per Dominum nost.

Ad altaré mortuorum. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit & credit in me, non morietur in æternum. ℣. Requiem æternam dona eis Domine. ℟. Et lux perpetua luceat eis. Oratio. Fidelium Deus omnium conditor & redemptor animabus famulorum famularumq; tuarum remissionem cunctorum tribue peccatorum, vt indulgentiam quam semper optauerunt pijs

 sup-

supplicationibus consequantur. Per Christum Dominum nostrum.

Ad altaria Crucifixi, & S. Catherinæ Bonifacij VIII. quæ reliqua ex septem sunt. Pater noster. Aue Maria.

De Ecclesia Sanctæ Mariæ trans Tiberim.

SI commodum erit, in via qua à S. Petro ad basilicam sancti Pauli iter est, media trans Tiberim regione, deuotissimam & antiquissimam ecclesiam S. Mariæ trans Tiberim, pium Christianum visitare non pigeat. De qua pauca quędam memoratu digna quæ collegimus, breui aperiamus. Paulus Orosius homo Hispanus, presbyter honore insignis, diui Augustini discipulus, grauissimus historiarum auctor, libro 6. cap. 18. de Imperio Augusti loquens ait: His diebus trans Tiberim è taberna meritoria fons olei terra exundauit, ac per totum diem largissimo riuo fluxit. Et infra cap. 20. Augusti Cæsaris temporibus, fons olei largissimus de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo signo quid euidentius, quàm in diebus Cæsaris toto orbe regnantis futura Christi natiuitas declarata est? Christus enim lingua Gētis eius, in qua, & ex qua natus est, vnctus interpretatur. Itaque cum eo tempore, quo Cæsari perpe-

tua tribunitia poteſtas decreta eſt, Romæ fons olei per totum diem defluxit: ſub principatu Romani Imperij, per totum diem, hoc eſt, per omne Romani tempus Imperij, Chriſtum & ex eo Chriſtianos, id eſt, vnctũ atq; ex eo vnctos, de meritoria taberna, hoc eſt, de hoſpita largaq́; Eccleſia affluenter atq; inceſſabiliter proceſſuros, reſtituẽdoſq́ue per Cæſarem omnes ſeruos, qui tamen cognoſcerent dominum ſuum, cæterosq́;, qui ſine dominio inuenirentur, morti ſupplicioq́; dedendos, remittendaq́; ſub Cæſare debita peccatorum in ea Vrbe, in qua ſpontaneum fluxiſſet oleum, euidentiſſima his qui prophetarum voces non audiebant, ſigna in cœlo, & in terra prodigia prodiderunt. Eandem rem Paulus Diaconus non contemnendus auctor, his verbis confirmat: Auguſti Cæſaris diebus trans Tiberim de taberna meritoria fons olei ex terra exundauit, ac per totum diem largiſſimo riuo fluxit, ſignificans ex gentibus gratiam Chriſti. Tunc etiam circulus ad ſpeciem cœleſtis arcus circa ſolem apparuit. Igitur quũ quadrageſimo ſecũdo anno imperij firmiſſimã veriſſimamq́; pacẽ Dei ordinatione Cæſar compoſuit, CHRISTVS Dominus in Bethlehem natus eſt, cuius aduentui pax iſta famulata eſt. In cuius ortu audientibus hominibus exultantes angeli cecinere, Gloria in excelſis DEO, &

in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Ita ille. Hic locus fontis olei trans Tiberim ex maiorum relatione à Christianis priscis notatus, venerationis ob rei memoriam haberi cœptus est. In quo (vt tradit Damasus papa) Callistus xvij. post apostolum Petrum pontifex Romanus circiter annum Christi ccxx. oratorium condidit, & in honorem beatæ Mariæ Virginis dedicans, titulum Romanum, id est parœciam constituit. Quod longo tempore ab eo titulus Callisti vocat' est. Pace Christianis sublatis persecutiõibus à Constantino Imperatore cõcessa S. Iulius papa circiter annum Christi cccxl. illud à fundamentis refecit, & in eam quam cernimus amplitudinem multis columnis nobile amplificauit. Hinc titulus sanctorũ Callisti & Iulij, aliquando S. Iulij tantum dictus est. Hanc basilicã ruinæ proximam, tecto restituto, nouis fabricis reparauit Gregorius iij. papa, totã picturis ornauit, eius ministerio calicem & patenã argenteam, & sacras vestes largitus est. Gregorius iiij. papa monachos ibidem cõstituit, cuius monasterij (quod beato Cornelio papæ dedicauit) diu vestigia superfuerunt. Idem pontifex oratorium Præsepis in eadẽ basilica fecit, illi simile, qđ in ecclesia sanctæ Mariæ Maioris est, quod laminis aureis & argẽteis decorauit. Nicolaus papa in hoc titulo obtulit Amam vnam librarum xi, Gabatas quattuor, singulas

gulas librarum ix. & semis. Canistra nouem singula librarum x. Euãgeliorum codicem, laminis argenteis auro perfusis coopertum librarum xv. coronam, canistrum, arcũ cũ duobus hammadijs librarum xl. Callistus 2. papa præter duas antiquas quæ in ea priscis temporibus erant stationes, videlicet feria v. post 4. Dominicam quadragesimæ, & prim Dominica post festum S. Callisti: tertiam Kal. Ianuarij stationem in ea celebrari primus constituit, cuius rei eiusdem extat bulla, in qua hæ ecclesiæ numerantur quæ eius iurisditioni subditæ erant, S. Callisti, sanctorum xl. martyrũ, S. Ioannis ante portam, S. Siluestri iuxta portam septimianam, S. Blasij, S. Laurentij, S. Angeli, sanctarum Rufinæ, & secundæ, S. Ioannis de Mica aurea.

Papa Innocentius 2. Romanus, ex nobili regionis Transtiberinæ genere ortus, schismate Anacleti ij. quo nouem annis laborauit, sublato, ipsam ecclesiam pene à fundamentis restituit pauimentum opere vermiculato strauit, tectum refecit, columnas aliquot absidam versus adiunxit. Absidam ipsam signis musiueis Christi, B. Virginis, sanctorum pontificum Petri apostoli, Callisti, Cornelij, Iulij, Callipodij presbiteri, Lautẽtij archidiaconi, & suo condecorauit, qui etiam sub ara maxima marmoreo operculo ornata posuit corpora sanctorum pontificũ

Callisti & Cornelij martyrum, & Iulij confessoris, ac Calepodij presbyteri, & Quirini Episcopi martyrum, ex cœmeterio Callisti, & Catacumbis translata, & additis indulgẽtijs altare maius prope fontem olei excitatum, solenni ritu consecrauit. Innocentius III. papa auctore Guidone episcopo Cardinale Prænestino, qui antea titularis huius basilicæ Cardinalis fuerat, eandem ecclesiã dedicauit, multis donis ornauit, magnas ei indulgentias largitus est. Sepulti sunt in ea aliquot Cardinales, viri egregij. Propinquum eius palatium ruinosum, nostro tempore qui illum incolit, reparauit Ioannes Cardinales Moronus episcopus Portuensis, olim eius basilicæ presbyter Cardinalis. Habet ea ecclesia presbyterum, Cardinalem titularem, archipresbyterum, canonicos x. & capellanos ac ministros aliquot, qui diuina in ea officia assiduè celebrant.

Precandi formula ante altare maius.

Ante altare maius. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. O admirabile comertium creator generis humani, animatum corpus sumens de virgine nasci dignatus est, & procedens homo sine semine, largitus est nobis suam deitatem. ℣. Ora pro nobis sancta virgo virginum. ℟. Vt digni efficiamur promissionibus Christi. Oremus. Oratio. Deus, qui salutis æternæ beatæ Mariæ virginitate fœcunda humano generi præmia

mia præstitisti, tribue quæsimus, vt ipsam pro nobis intercedere sentiamus, p quã meruimus auctorem vitæ suscipere dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate spiritus sancti Deus, per omniá secula seculorũ, Amen.

De ij basilica Sancti Pauli Apostoli via Ostiensi.

SOcrates Scholasticus, antiquus historiæ Ecclesiasticæ auctor libro 1. cap. 3. de B. Constantino ita scribit: At Constantius quæ Christi sunt sapiens, cuncta agebat vt Christianus, Ecclesias erigebat, ac pretiosissimis donis ornabat: Gentilium templa clausa, statuis, quæ in illis erant, publicatis, repurgabat. Hæc à Socrate verè dicta fuisse, testimonio sunt tot Romæ magnifica templa, quæ ex maiorum scriptis à Constantino ædificata fuisse traduntur. Nam eodé tempore, quo basilicam sancti Petri & Lateranensem construebat, circiter annum Christi CCCXVIII. templum quoque sancti Pauli Apostoli ædificari iussit, vt in Beati Siluestri vita refert Damasus papa, eo potissimum loco, in quo ipse Apostolus decollatus, CCC. penè annis iacuerat, secundo ab vrbe lapide via Ostiensi, in prædio quod Lucina nobilis Romana matrona, Christianæ pietatis ardentissima cultrix, multis annis antea Romanę ecclesię ob

tulerat. Quod pius Imperator centum nobilissimis marmoreis columnis refertum, multis aureis argenteisq; ornamẽtis, & amplissimis redditibus auxit. De hoc Templo Prudentius antiquus poëta Christianus, in Peristephano in passione Apostolorum.

Parte alia titulum Pauli via seruat Ostiensis,
Qua stringit amnis cespitem sinistrum.
Regia pompa loci est princeps bonus has sacrauit arces.
Clusitque magnis ambitum talentis.
Bracteolas trabibus subleuit, vt omnis aurulenta
Lux esset intus ceu iubar sub ortu.
Subdidit & parias fuluis laquearibus colũnas,
Distinguit illic quas quaternus ordo.
Tum camyros hyalo insigni varie cucurrit arcus,
Sic prata vernis floribus renident.

In hac basilica sanctus Siluester pontifex dimidiata corpora sanctorum Apostolorum Petri & Pauli sub maiori altari, aureo loculo pretiosissimo, vt beato Petro fecerat, recondidit. Quas vtrasq; Basilicas perfectas, eadem die xiiij. Kalendas Decembris, finitimorum Episcoporum cœtu conuocato, Imperatore, Clero, Senatu, fideliq; populo Romano astante, solenni ritu, & cõprecatione, in honorẽ Dei viui & veri, Iesu Christi filij eius Dei æterni, B. Mariæ matris eius, sanctorum Apostolorum Petri & Pauli dedicauit.

Quo

Quo die perpetuus temporibus Indulgentias concessisse ijs, qui easdem Basilicas oraturi adirent, eundem sanctum Pontificem, auctor est in Historia sacra ante ecccc. annos scripta, Petrus Mallius. De sepulchris Apostolorum, & præsertim sancti Pauli. D. Ioannes Chrysostomus in oratione quod Christus est Deus, ita scribit: Romæ, quæ inter alias vrbes maximè regia est, omnibus posthabitis ad sepulchra piscatoris, & pellionis siue coriarij currunt reges. Et in caput xvj. commentariorum epistolæ ad Romanos: Ego & Romam proptereà diligo, tametsi & aliundè queam illam laudare, nempè à magnificentia, ab antiquitate, à pulchritudine, à multitudine, à potentatu, à diuitijs, & à rebus in bello fortiter gestis: sed relictis istis omnibus, ob id illam beatam deprædico, quòd erga illos Paulus dum viueret, adeò fuit beneuolus, adeò illos amauit, vt coram ijs disseruerit, & postremò vitam apud eos finierit. Vnde & Ciuitas ista hinc facta est insignis plusquam reliquæ omnes: & quemadmodum corpus magnum ac validum, duos habet oculos illustres, sanctorum videlicet illorum corpora. Non ita cœlum splendescit, quando radios suos sol ex sese demittit, quemadmodum Romanorum Vrbs duas illas lampades vbique terrarum effundens. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus. Considerate & horrete, quale spe-

ctaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repentè ex theca illa cum Petro resurgenté in occursum Domini sursum ferri. Qualem rosam Christo mittet Roma? qualibus coronis duab⁹ ornatur Vrbs ista? qualib⁹ catenis aureis cincta est? quales, habet fontes? Proptereà celebro hanc Vrbē nō propter copiā auri, nòn propter columnas, neque propter aliam phantasiam, sed propter columnas illas Ecclesiæ. Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulchro, videre puluerē corporis illius, quæ adhuc in Christo deerant adimplentis, stigmata illius gestantis, prædicationem euangelij vbiq; seminātis? puluerē (inquā) oris illi⁹, per quod Christus locutus est per quod lux emicuit quouis fulgore clarior, & vox exilijt dæmonibus, quouis tonitru terribilior, per quod beatum illud verbum locutus est, Optabam anathema esse pro fratribus meis: per qđ locutus est coram regibus, & non est cōfusus: per quod Paulum didicimus, per quod Pauli dominum, &c.

De basilicæ S. Pauli reparatione, extat hæc in antiquissimo registro S.R.E. epistola s. digna, quæ hòc loco legatur. Valentinianus, Theodosius, & Arcadius Augusti, Salustio præfecto Vrbis salutem. Desiderantibus nobis contemplatione venerationis antiquit⁹ iam sacratæ basilicæ B. Pauli Apostoli, eam pro sanctimonia religionis ornare,

pro

pro quantitate conuentus amplificare, pro ſtudio deuotionis attulere, gratum fuit tuæ ſublimitatis officiũ, q̃d ad inſpicienda vniuerſa, vt res exigebat detuliſti, & oẽm ſitũ, locorumq́ faciem, ſermonis congrui diligentia noſtræ ſerenitatis auribus intimaſti. Inſtructiores enim nos iubere decuit, quæ iubenda ſunt. Quare participato examine cum venerabili ſacerdote Siricio Epiſcopo, intimatisq́ omnibus & magnificentiſſimo ordini, & Chriſtiano populo quæ iubemus, ſublimitas tua rem diligentiore tractatu & plena rerum inſpectione diſcutiat, ac ſi placuerit tam populo, quàm ſenatui, iter vetus quod Baſilicæ præterit dorſum, quodq́ ripæ Tiberini annis adiacet innouari, ita vt præſens via ſpatio futuri operis applicetur, eatenus per architectos futuræ Baſilicæ diriges formam, quatenus ſe planities extructioni amica pertulerit, ne vlla inæqualitas ſplendorem fabricæ amplificentioris ſublimet, ſiquidem in omnium mœnium facie decor ſummus eſt, quem ſeruari oportere ſtatim in fronte magnarum ædificationum demonſtrat intentio. Iam illud ipſa res exigit, vt ſynopſis operis conſtruendi fideli tendatur examine, ſumptuumque omnium iuxta pretia rerum quæ in ſacratiſſima Vrbe ſunt, prætaxatio plenius ordinetur.

Sanctus Leo papa (vt auctor eſt Bibliotho-

thecarius) post ignem diuinum, basilicam sancti Pauli renouauit, & cameram in eadem cōdidit. Eiusdem absidam ruinæ proximam refecit Symmachus papa: cameram item & matroneam in ea fecit, post Confessionem pictura exornauit, aquam post absidam introduxit, & à fundamētis balineum extruxit. Sergius papa tigna & cubicula in circuitu ipsius basilicæ vetustate confecta reparauit, trabes de Calabria adduxit, quas ibidem reposuit: Leo III. papa totum tectū ipsius basilicæ quod terræmotu prid. Kalē. Maij, indictionis ix. corruerat, cunctis trabibus restitutis refecit, quod hi versus supra portam maiorem intra Ecclesiam marmorea tabula incisi docent. Exultate pij lachrymis in gaudia versis

Exultate pij lachrymis in gaudia versis
Et protectori reddite vota Deo.
Cuius sic tenuit resolutum dextera tectum
In vacuum vt caderet tanta ruina solum
Solus vt inuidiæ princeps tormenta subiret
Qui nullum ex ampla strage tulit spolium
Nam potiora nitent reparati culmina templi
Et sumpsit vires firmior aula nouas
Dum Christi antistes cunctis Leo partibus ædes
Consulit, & celeri tecta reformat ope
Doctorem & mundi Paulum plebs sancta beatum
Intrepide solitis excolat officijs
Laus ista Felix respicit te presbyter

Nec

Nec te leuites Adeodate præterit
Quorum fidelis atque peruigil labor
Decus omne tectis vt rediret instituit.

In columna maiore trãsuersalis Ecclesiæ arcus, hoc eiusdem Leonis III. papæ extat edictum incisum,

Leo episcopus seruus seruorum Dei, omnibus Christianis notitiam contestationis.

Quicunque dona, vel oblationes sacrassimi altaris gloriosi Pauli Apostoli, totiusq; templi eius, ad vsum & vtilitatem hic Deo seruientium, tollere præsumpserit, aut qui rectorem per pecuniam, vel aliquod malũ ingenium in hoc loco contra statuta patrũ, nostrumqúe præceptum ordinauerit, siue qui hæreditatem huius loci destruendo vẽdere vel comparare ausus fuerit, omnipotentis Dei maledictionem in corpore suo, suisq; rebus habeat, quousque quod facere præsumpsit, euacuetur, infamis, sacrilegus ab omnibus habeatur, testimonium eius in nullo placito recipiatur, quicquid possederit ad rempublicam transferatur, & si non resipuerit, auctoritate cœlestium principũ & in inferno damnetur.

fiat. fiat. fiat.

Hæc basilica omnium quæ Vrbe sunt, amplissima & capacissima est: longa pedes CDLXXVII. lata CCLVIII. octo & octuoginta maximis & nobilissimis quaterno ordine columnis sustentata: tota picturis antiquis

antiquitus facta, & ineptis sigillis exornata. Ante ipsam ecclesiam est quadriporticus satis ampla, quam cum ecclesia factam opinor cum prægrandibus columnis, Vaticanæ similis, sed amplior. Nunc penè tota diruta est hominum iniuria, magna tamẽ eiusdem vestigia supersunt, tabulis magnis marmoreis strata. Bibliothecarius auctor est, Symmachum papam, ante eiusdẽ basilicæ fores in atrio ipso cantharum, hoc est, vas aquariũ, & gradus fecisse, ibidemq́ pauperibus habitacula cõstruxisse. Idem refert Hadrianum papam, eandem quadriporticum collapsam restituisse, aream'q ipsam in medio atrio bobus, equis, asinis cõpascuam, marmoreo pauimento strauisse. In quo atrio adhuc extat antiquo & eleganti marmoreo pilo sepulchrũ Petri Leonis nobilissimi Romanorum, q ante annos CDL. obijt. Ex quo Austriacæ felicissimæ gentis initia manasse ferũt. Anti quitus erat portic⁹, à porta Vrbis vsq ad hãc basilicã pertingẽs, cuius adhuc vestigia & pa rietinæ supersunt: qua eam adeũtibus cœli iniuriæ arcerentur, vẽtus, sol, aqua grando. Eã Procopius li. bz. de bello Gothico, cõmemorat ita. Extat Sancti Pauli Apostoli templũ Romanis, procul à mœnib⁹ stadijs xiiij. iuxta quod Tiberis fluit. Porticus eôdem ab Vrbe pertinens, & circa, alia multa ædificia erant. Patebat Gothis ad id sacrarium via. Per quos omnibus constat, per

id

crarium via. Per quos omnibus constat, per id belli tempus, in neutra dedicata Apostolis æde quippiam editum, quod incolentibus vel molestius esset, vel quoquam pacto ingratum, sed sacratos ibidem viros liberè permisisse rem diuinam agere.

Hæc basilica Vaticanæ similis est, & longè tamen ea maior. Habet enim absidam, crucem transuersam, qua cellæ absis coniungitur: & cellam ipsam in quinque porticus, quas naues vocant, inter columnijs & parietibus distinctam. In media cruce sub arcu Ecclesiæ maiore, est marmoreus chorus, & pontificia sedes à Leone III. facta. In cuius chori medio est ara maxima sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, sub qua ipsorum sanctissima dimidiata corpora, & corpus sancti Anastasij requiescunt, operculo marmoreo cooperta. Sub altari maiori est oratorium deuotissimum, vbi sancta Brigida orare solebat, & in quo, modò missæ deuotissimè celebrari solent. Id sub Confessione Leo III. papa fecit, vt indicant hæc verba: Leo gratia Dei III. Episcopus, hoc ingressum sanctę plebi Dei miro decore ornauit.

A sinistra altaris maioris parte intra ipsum chorum, extat adhuc miræ deuotionis Crucifixus, ante quem Beata Brigida feruentissimas preces effundere solebat. Paulo extra chorum, ab eodem latere, vbi in pauimento

mento eſt pars quædam opere vermiculato & teſſellato ſtrata cum altari quodam ſanctæ Lucinæ: extat eiuſdem diuæ cœmeteriũ ſub terra effoſſum, ad quod antiquitus iter erat per oratorium S. Iuliani, nunc obſerato aditu imperuium eſt, in quo iacent multa ſanctorum martyrum corpora.

Abſidæ maiori inhæret altare cum marmoreo pilo, in quo iacent corpora ſanctorum quinq; Innocentium martyrum. In eiuſdem abſidæ medio eſt alia marmorea ara in qua dormit corpus S. Timothei presbyteri S.R.E. & martyris, qui pauló antè S. Silueſtrum pro Chriſto occubuit. In extrema parte abſidæ verſus altare maius in ipſis gradibus, eſt antiqui operis marmoreus pilus cum nouem muſarum ſignis, proculdubió alicuius proceris Romani ſepulchrum. Sub abſidæ pauimento eſt Confeſſio ſiue paruum Sacellum, ad quod gradibus aliquot deſcenditur, in quo ſub altari quieſcunt oſſa ſanctorum Celſi, Iuliani, & Baſiliſſæ martyrum.

In tranſuerſa cruce ſunt octo altaria. A leua quidem primum in medio pauimento teſſelato S. Lucinæ. Secundum, S. Antonij ex ſeptem. Tertium, Vrſinorum B. Virginis Annunciatæ ex ſeptem. Quartum prope portam poſticam, ſacellum cum ara S. Martini cancellis occluſum, vbi collocata eſt ſanctiſſima Euchariſtia ex ſeptem. Quintum S.

Bartholomæi, à Guilhelmo de Pererijs conditum, paraſtatæ medio hærens. A dextra ſunt altaria: Sextum, Maximorum B. Virginis ex ſeptem. Septimum S. Pauli ex ſeptem. Octauum in medio paraſtatæ S. Stephani. In corpore ipſius eccleſiæ extra tranſuerſam crucem, ſunt tantum quatuor altaria. Vnum prope maiorem portam, S. Pauli: alia tria paraſtatis annexa, vnum B. Virginis, vbi olim Euchariſtia ſeruabatur, ex ſeptem: aliud S. Vrbani cum inſignibus regis Francorum, ex ſeptem: tertium SS. Iuſtinæ, & Catherinæ.

Memoratu digna nec ſilentio prætereunda eſt ænea crux, ante octingentos annos à Stephano II. Papa facta, quæ altari maiori impoſita hos verſiculos directis & in verſis characteribus continet. Ab vno latere.

Crux
Romanorum victoria.
Romanorum arma.
Romanorum ſalus.
Romanorum fortitudo.

Ab alio latere.

Chriſtus
Imperat in ſæcula.
Regnat in æternum.
Dei filius vincit.
Iubar regni Romanorum.
Stephanus iunior papa fecit.

Hanc baſilicam antiquiſſimis temporibus, paulò ſcilicet pòſt quam condita eſt, clericos tenuiſſe opinor. Neque enim tunc in Occidente, & præſertim Romæ monachi, qui ſacras ædes incolerent, erant: ſed & D.

Gre-

Gregorius papa, in priuilegio quodam suo, non Abbatem, sed Prępositos S. Pauli vocat. Anastasius Bibliothecarius in vita Gregorij II. Papæ tradit, eundem Pontificem monasteria quæ erant circa basilicam S. Pauli Apostoli, ad solitudinem deducta, reparasse, monachos ordinasse, & post longum tempus congregationem ipsorum ibidem restituisse, qui die noctuq́; laudes diuinas in ea basilica canerent. Agapeti II. tempore circa annum Christi DCCCCL. antiquorum monachorum disciplina regulari iam dissoluta, Albericus quidam Octauius Romæ summo loco natus, ac tum in Vrbe princeps, Ioánisq́ue XII. Romani pontificis pater, antiquos monachos ex hoc monasterio eiecit, cógregationemq́; monachorum Cluniacensium tunc sanctitate florentem euocauit, cui nõ solum hanc basilicam, sed & monasteria S. Laurentij, & S. Hagnetis extra muros concessit. In quibus diutissimè permanserunt, miriq́; operis claustrum fabricarunt cum his versiculis:

Agmina sacra regit locus hic quem splendor honorat,
Hic studet atq; legit, monachorum cœtus & orat,
Claustrales claudens claustrum de Claudo vocatur,
Quo Christo gaudens fratrum pia turma seruatur

Hoc opus exterius ... cunctis pollet, & in Vrbe
Hic nitet interius monachalis regula turbæ
Claustri per girum decus muro stat decoratum
Materiam mirum præcellit materiatum
Hoc opus arte sua quem Romæ Cardo beauit
Natus Capua Petrus olim primitiauit
Ardea quem genuit, quibus abbas vixit in annis
Cætera disposuit benè prouida dextra Ioannis.

Hoc ex antiquissimo monasterij Farfensis libro intelleximus. Cæterùm & horum monachorum disciplina corrupta, Martinus V. papa, auctore Gabriele Cōdelmerio Cardinale Senensi, qui postea Eugenius papa IIII. creatus, monastici nominis amantissimus fuit, hoc monasterium & ecclesiam nouæ monachorum Congregationi, quæ S. Iustinæ dicebatur, concessit, cuius etiam abbatem D. Ioannem Siculum, Eugenius IIII. Cardinalem creauit. Hi monachi, Casinates modò vocati, vetus monasterium mirum in modum auxerunt, & ornarunt, & sub Abbatis cura illud adhuc piè & sanctè incolunt, assiduéq; diuinas laudes Domino canunt. Placet & hos loco subijcere reditus, & ornamenta, quæ Constantinus Augustus huic ecclesiæ abs se recens conditæ, dono dedit. Ornamenta quidem in omnibus eis similia fuere, quæ Diuo Petro donauit.

Anastasius Bibliothecarius passim multa

do-

dona aurea, argentea, ænea, vt phara, canthara, ceroſtrota, hydrias, ſcyphos, calices, hamas, imagines, arcus, cruces, veſtes aureas, libros, & ſimilia: item vela ſericea, pallia, & veſtes ſacras commemorat, quæ Romani pontifices Cœleſtinus, Hilarus, Symmach', Hormiſda, Ioannes, Sergius, Ioannes VI. Gregorij II. & III. Zacharius, Hadrianus, Leones III. & IIII. Nicolaus, & Imperatores Valentinianus III. & Iuſtinus, baſilicę S. Pauli varijs temporibus obtulerunt.

Redditus verò hi à Damaſo papa referuntur. Tarſi Ciliciæ poſſeſſio Inſulæ Cardiariæ præſtans ſol. 800. Tyro Phœniciæ poſſeſſio Comitij præſtans ſolidos 550. Poſſeſſio Formiuſa præſtans ſolidos 700. Poſſeſſio Timia præſtans ſol. 250. aromatum libram 1. caſſiæ libram 1. olei Nardini libras 70. In Ægypto poſſeſſio Cyrreos præſtans ſolidos 710. aromatum libras 70. ſtoracis libras 30. ſtates libras 150. balſami libras 30. olei Nardini lib. 70. Poſſeſſio Baſilicas præſtans ſolidos 550. aromatum lib. 5. croci libras 60. balſami lib. 20. olei Nardini lib. 70. Summa ſolidorum aureorum eſt 4070. qui ad noſtratis pecunię valorem reducti, ſunt aurei 6105.

Gregorius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei Felici ſubdiacono rectori patrimonij Appiæ.

Licet omnia, quæ hæ: Apoſt. habet Eccl.

B.Petri & Pauli, quorum honore,& benefi cijs acquisita sunt, Deo sint auctore commu nia, esse tñ debet in administratione actionũ diuersitas personarum, vt in adsignatis cuique rebus cura adhiberi possit impensior. Cum igitur ecclesia B. Pauli Apostoli, sollici tudo nos debito cõmoneret, ne minus illic habere luminaria ijsdem præco fidei cerneretur, qui totum mundum lumine suæ prædicationis impleuit, & valdè incongruũ ac esse durissimum videretur, vt illa ei speciali ter possessio non seruiret, in qua palmam su mens martyrij capite est truncatus, vt viueret: vtile iudicauimus, eandem massam, quę Aquas Saluias nũcupatur, cũ omnib⁹ fundis suis.i. Cella vinaria, Antoniano, Villa portu sa, B:furco, Priminiano, Cassiano Silonis, Cornelij tessellata, atq; Corneliano, cum omni iure instructo, instrumentoq; suo, & omnibus generaliter ad eam pertinentibus, eius cum Christi gratia luminaribus deputare: adijciẽtes etiam eidem cessioni hortos duos positos inter Tiberim & Porticus ipsius Ecclesiæ, euntibus à porta ciuitatis parte dextera, quos diuidit fluuius Almon, inter adfines horti monasterij S. Stephani, qđ est ancillarum Dei, positum ad S. Paulum, & ad fines possessionis Pisiniani: simul & terrulas, quę vocantur Fossa latronis, positas ibidem iuxta eandem porticum euntibus simi liter à porta parte sinistra, vbi nunc vineæ fa

ctæ

ctæ ſunt, quæ terrulæ cohærent ab vno latere poſſeſſioni Eugenitis quondam Scholaſtici, & ab alia parte poſſeſſioni monaſterij S. Ariſti: quæ omnia quoniam Deo adiuuante per antedictæ eccleſiæ Præpoſitos, qui per tempora fuerint, ſubſequētia, à præſenti ſeptima indictione volumus ordinari, & quic quid exinde acceſſerit, luminaribus eius im pendi, atque ipſos exinde ponere rationes. Idcirco experientiæ tuæ præcipimus, vt ſupraſcriptam maſſam Aquas ſaluias cum prænominatis omnibus fundis ſuis, nec non hortos atque terrulas, quæ ſuperius continentur, de breuibus ſuis delere debeat ac auferre, & cuncta ad nomen prædictæ Eccleſiæ B. Pauli Apoſtoli tradere, quatenus ſeruientes ibi prępoſiti, omni poſthac carentes excuſatione, de luminaribus eius ita ſine noſtra ſtudeāt ſolicitudine cogitare, vt nullus illic vnquam neglectus poſſit exiſtere, facta verò ſupraſcriptarum omnium rerum traditione, volumus, vt hoc præceptum in ſcrinio Eccleſiæ noſtræ experientia tua reſtituat. Bene vale. Datum VIII. Kalend. Februarias. Imp. DN. N. PHOCA Pio Aug. anno ſecundo, & conſulatus eius anno primo Ind. VII.

In hac Eccleſia requieſcunt Romani pontifices, Felix II. dictus III. & Ioannes XIIII. cuius etiam adhuc epitaphium ſupereſt:

item Cardinales aliquot, & viri egregij multi, vt ex ipſorum inſcriptionibus liquet.

In ſacrario huius templi, quod eſt infra monaſterium. huiuſmodi ſanctorum reliquiæ deuotiſſimè conſeruantur. De ligno ſanctæ & viuificæ Crucis in cruce argentea. Brachium cum pollice S. Annæ matris B. Virginis Mariæ, incluſum brachio argẽteo. Pars capitis S. Stephani protomartyris, incluſa tabernaculo argenteo. Pars capitis S. Ananiæ diſcipuli, qui B. Paulũ Apoſtolum Baptizauit. Brachia ſanctorum Iacoborum apoſtolorum maioris & minoris. Brachium S. Nicolai epiſcopi. Brachium S. Alexij confeſſoris. Spatula S. Dionyſij. Catena, qua S. Paulus Apoſtolus cinctus fuit. Baculi fruſtrum cum quo orbem terrarum peragrauit. Veſtimenta B. virginis Mariæ. Tabernaculum æneum cum reliquijs ſanctorum Innocentum, Matthiæ Apoſtoli, Sebaſtiani, Felicis papæ, Sergij & Bacchi, Chryſanti & Dariæ, Barbaræ, & Nymphæ, & fruſtum crucis S. Andreæ Apoſtoli. Capſula cum reliquijs ſanctorum Euentij presbyteri & martyris. Stephani papæ, Sebaſtiani, Nicolai epiſcopi, Quirini epiſcopi, Primi & Feliciani, Pancratij, Ceciliæ, Sophiæ, & aliorum. Alia capſula cum reliquijs ſanctorum Marcelli papæ, Nerei, Achillei, Dariæ martyrum. Item reliquiæ ſanctorum Andreæ, Bartholomæi, Matthiæ Apoſtolorum, Lucæ euangeliſtæ,

Xyſti

Xysti Papæ, Dionysij, Laurentij, Sebastiani, Blasij Episcopi, Gordiani, Benedicti, Gregorij papæ, Vincentij, Hermetis, Cœlestini, Luciæ, Hilariæ virginis, & aliorum.

Maximæ & perpetuæ in hac basilica sunt Indulgentiæ, & peccatorum remissiones, & præsertim diebus Stationum eiusdem Ecclesiæ, quæ sunt: In die sanctorum Innocentiũm: Dominica in Sexagesima: Feria 4. post quartam Dominicam Quadragesimæ: Feria 3. Paschæ: Feria 5. post Pentecosten. Quæ adhuc in vsu sunt. Die Cõuersionis S. Pauli: die Cõmemorationis eiusdẽ. Quæ exoleuerunt.

Precandi formulæ.

Ad altare sacramenti. Pater noster. Aue Maria. Secundus Psalmus Pœnitentialis. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina. Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersus me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Veruntamen in diluuio aquarum mul-

tarum ad eum non approximabunt. Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circũdedit me, exultatio mea, erue me à circumdantibus me. Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos. Nolite fieri sicut equ' & mulus, quibus non est intellectus.

In camo & freno maxillas eorum cõstringe: qui non approximant ad te. Multa flagella peccatoris: sperantem autem in domino misericordia circundabit. Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui.

Oratio.

Omnipotens, & iustissime Deus, qui superbiam Angeli terribili deiectione punisti, & ancillæ tuæ humilitatem respiciens, virginem humilem in matrem sumpsisti, tolle à nobis omnem superbiæ, & ingratitudinis labem, omnemq́ mentis iactantiæ tumorem à cordibus nostris longè repelle, vt humili corde, & lingua vera dicamus tibi soli laudem, & honorem, tibi gratiarum actiones deuotè laudemus, & siquid boni habere videmur, nihil à nostro, sed à te perenni fonte bonorum omnium descendere veraciter cognoscamus: non nobis, sed nomini tuo in omnibus gloriam dantes. Qui viuis, & regnas cum Deo patre.

Ad altare maius. Pater noster. Aue Maria

ria. Antiphona. Petrus Apoſtolus,& Paulus doctor gentium, ipſi nos docuerunt legem tuam Domine. ℣. In omnem terram exiuit ſonus eorum. ℟. Et in fines orbis terræ verba eorum. Oratio. Deus qui beato Petro Apoſtolo tuo, collatis clauibus regni cœleſtis animas ligandi, atque ſoluendi pontificium tradidiſti: & qui multitudinem gentium B. Pauli Apoſtoli prædicatione docuiſti, concede nobis quæſumus, vt interceſſionis ipſorum auxilio, à peccatorum noſtrorum nexibus liberemur. Qui viuis, & regnas, &c.

Ad Crucifixum S. Brigidæ.

Pater noſter. Aue Maria. Antiphona. Humiliauit ſemetipſum Dominus noſter Ieſus Chriſtus, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. ℣. Adoramus te Chriſte, & benedicimus tibi. ℟. Quia per Sanctam Crucem tuam redemiſti mundum.

Oratio. Domine Ieſu Chriſte fili Dei viui, qui de cœlis ad terram de ſinu Patris deſcendiſti, & in ligno Crucis quinque plagas ſuſtinuiſti, & ſanguinem tuum pretioſum

ſum in remiſſionem peccatorum noſtrorum fudiſti:te humiliter deprecamur, vt in die Iudicij ad dexteram tuam audire mereamur, Venite benedicti. Qui viuis, &c.

Ad alia quatuor altaria ex ſeptem priuilegiata, dicatur ſemel Pater noſter. Aue Maria.

In hac Eccleſia ſolent multi ſacramentũ Euchariſtiæ ſuſcipere. Alij id in baſilica Lateranenſi obſeruant.

De Eccleſia ſanctorum Vincentij & Anaſtaſij martyrum ad tres fontes, ſiue ad aquas Saluias.

Poſt adorationem factam in baſilica S. Pauli, iter arripi ſolet verſus Eccleſiam S. Sebaſtiani. At pia fidelium deuotio duas vicinas Eccleſias ſibi prætereundas ſine ſalutatione non putauit: quas circuitu paululum producto ante Sancti Sebaſtiani viſitationem interpoſuit. Quòd ſi cuilibet placuerit eas inuiſere, magnoperè probamus. Cuius pietati ſatisfacientes, pauca quædam de ipſis Eccleſijs, & ijs adiũctis Oratorijs dicemus. Et primum de Eccleſia, & de monaſterio ſanctorum Vincentij & Anaſtaſij martyrum differamus. Eccleſiam & monaſterium ad Aquas Saluias, primus conſtruxit Honorius Papa circa annum ſalutis DCXXV. in maſſa quæ iuris monaſterij S. Pauli erat. In

qua basilica recondidit caput S. Anastasij monachi, à Persis martyrio coronati, cum Heraclius Imperator id cum corpore, quod in basilica S. Pauli conditum fuit, Romam transmisisset. Celebris autem erat locus iste, ob X. millium martyrum ibidem occisorum & dormientium memoriam. Caput porrò eiusdem sancti Anastasij adhuc argentea theca ibidem piè conseruatur: cui inest hæc inscriptio, Domnus Abbas Martinus fecit fieri hoc opus sub Anno MCCLXXXIII. Hoc monasteriũ cum Ecclesia Leo III. à fundamentis restituit, monachos in eo locauit. Carolus verò Magnus Imperator, illud amplissimo patrimonio dotauit: siquidẽ & 12. oppida in maritima Æthruria agri nũc Senensis donauit, scilicet, Orbitellum, Caparbium, Ansidoniam, Gilium, Montem argentarium, Altrecostam, Aquapitem, Montem acutum, Serpenam, Massilianum, Sciapilascium, & ...... ad Monachorum sustentationem. Quæ oppida etiam nũc iuris eiusdem monasterij existunt, Senensibus tamen beneficiario iure à superioribus Pontificibus concessa. Hoc monasterium monachis ferè destitutum. Innocentius II. Papa circiter annum Christi MCXL. S. Bernardo magno Abbati Clarauallensi donauit, qui congregationem monachorum Cistertiensium, & primum ex ea societate Abbatem ibidem constituit D. Petrum Bernardum Pisanum,

qui

qui postea Romanus pontifex factus, Eugenius III. vocatus est. Monachi Cistertienses reformati in Æthruria, eam adhuc Ecclesiam incolunt. A centum annis infra Cardinali S. R. E. commendari solet. Ex eodem monasterio præter Eugenium III. multi & magni nominis S. R. E. Cardinales prodierunt. Ecclesia ipsa satis antiqua, tres naues, altaria quinque, & porticum ante ostia habet. In qua multæ sanctorum reliquiæ extant, vt ex hac marmorea inscriptione muro affixa liquet:

In nomine Domini. Anno millesimo bisque centeno primo quaterquino.
Quo Christus venit, mundumque redemit actu diuino,
Calendis Aprilis, Honorius felix monos dia sacer.
Septem Cardinales collaterales interfuerunt,
Ad matris Dei honorem ei tunc adstiterunt,
Præsul Sauinensis, Tusculanensis, hi bonitate
Pontificali honore tali fulgent dignitate,
Post Prænestinensis, Archinarbonensis, & duo fratres
Sibi deuoti subditi toti episcopi vates,
Alter Florentinus cultu diuinus actu sereno,
Spernit amorem mundi honorem arente fæno
Septem aris consecratis, acreque is ditatis sanctorum Basilica,
Hac collocat, vt Smaragdus redoleat, fat plusquam nardus sponsa theos vnica,

Hoc

Hoc altare crucis lignum, & volumē carnis dignum vtero cùm prodijt,
Hic velamen, & præsepe, pallium, & lapis sæpè tumuli qui subijt
Hic est vestis matris Dei, atque præcursoris ei, Zachariæ filij,
Petrus, Paulus & Andreas, quem occidit tunc Egeas, Bartholomæus eximius,
Partes corporum dederunt, quæ nec tentæ tunc fuerunt, dentes Cephas principis
Opulentum decoratur hoc eximij ditatur meritorum adipis,
Hic Laurentius consistit cui Vincentius assistit de communi martyrio,
Anastasius, & Clemens quem Afridianus demens consumpsit supplicio
Nicolaus præsul dignus, Sebastianus benignus, decora Cæcilia,
Anastasia virgo pia, à vera plena sophia redolet vtilia.
Istud fatetur quisquis gradietur ad hāc aulam Dei
Septem annis & septemcarinea remissiònis confessi criminis solutionisq́, detur ei.
Feria quinta cum celebrabatur ante palmarū dies habebatur Papa iubente.
Hoc recordetur, & memoretur, quolibet mense Remissio datur, & condonatur tempore isto.
Credat fidelis, fiat inde fœlix præbente Christo.
Meruit Abbas hoc Nicolaus, vt sibi semper insit laus opere tali.

Cun-

Cuncti deuoti sibi fuerunt. & preces dignas administrauerunt homini quali,
Hæc reliquiæ sanctorum, hic degentium bonorũ pœnitendi spatium
Nobis, atq; monachorum preces dent & angelorum in cœlis consortium.

Stationes. Feria III. post Pentecosten. Feria II. post Dominicam tertiam Quadragesimæ. Feria quinta ante Palmas.

Præter caput S. Anastasij thecis ligneis deauratis, ibidem etiam conseruantur capita S. Zenonis hoc in loco martyrio coronati, & S. Vincentij martyrum. Item columna super qua S. Paulo Apostolo caput amputatum fuit.

Precandi formula.

Ante altare maius. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Verbera carnificum non timuerunt sancti Dei, morientes pro Christi nomine, vt hæredes fierent in domo Domini, tradiderunt corpora sua propter Deum ad supplicia. ℣. Exultabunt sancti in gloria. ℟. Lætabuntur in cubilibus suis. Oratio. Deus, qui conspicis quia ex nulla nostra virtute subsistimus, concede propitius, vt intercessione sanctorum martyrum tuorũ Vincentij & Anastasij contra omnia aduersa muniamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum.

De Oratorio Sanctæ Mariæ Scala cœli.

Eidem

Eidem Ecclesiæ imminet paruus collis cum exiguo fonte, qui locus Gutta iugiter manans vocabatur, in quo pro Christi fide VII. Idus Iulij cæsi sunt, S. Zeno martyr, & cum eo decem millia ducenti tres Christiani: quorum ossa in proximo cœmeterio sub sacello rotundo & deuotissimo, quod S. Mariæ scala cœli, modo dicitur, requiescunt. Cuius dedicatio celebratur 6. Kal. Februarij. Vbi est altare cum operculo marmoreo quatuor pretiosis columnis sustentato, sub quo iacent corpora sanctorum martyrum. In oratorij absida musiuea, extāt signa beatæ virginis Mariæ, & S. Zenonis. In hac ædicula sæpè S. Bernardus dum in Vrbe moraretur, sacra pro defunctis celebrabat. Quibus dum aliquando operaretur, in mentis ecstasim raptus, scalam vidisse fertur, qua è purgatorij igneis pœnis animæ eius suffragijs liberatæ, in cœlis ab angelis deducebantur. Hinc sacræ illi ædiculę, Scalæ cœli nomē inditum.

Precandi formula.

Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Tanquam aurum in fornace probauit electos Dñs, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus illorum, quoniam donum & pax est electus Dei. ℣. Iusti in perpetuum viuent. ℟. Et apud Dominum est merces eorum. Oratio. Deus, qui es gloriosus in gloria sanctorum, & cun-

ctis ad eorum patrocinia confugientibus, suæ petitionis salutarem præstas effectum; concede nobis, vt intercedentibus sanctis martyribus tuis Zenone & socijs decē millibus ducentis tribus, æternæ beatitudinis præmia consequamnr. Per Dominum nost.

De Oratorio Sancti Pauli ad Tres fontes.

Hic locus antiquitus Massa aquæ Saluiæ dicebatur. (Saluia porrò gens Romæ nobilis, quæ Otthonem Imperatorem tulit, huic loco nomē dedisse potuit). Eratq; possessio (quam massam vocabant) iuris monasterij S. Pauli, vt ex marmoreo diplomate B. Gregorij Papæ, porticu S. Pauli parieti affixo, liquet. In quo S. Gregorius apertè sentire videtur, Beatum Paulum Apostolum hoc in loco, pro Christo fuisse decollatum, cum ait: Valdè incongruum esse, ac durissimum videtur, vt illa specialiter possessio non seruiret beato Paulo Apostolo, in qua palmam sumens martyrij, capite est truncatus, vt viueret: ita ille. Ibi ædificata sunt tria sacella, alterum altero depressius, cum tribus fontibus, à quibus tota Ecclesia Trium fontium appellationem obtinuit. Vbi magnæ sunt ex Pontificis concessione peccatorum veniæ.

Precandi formula.

Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Bonum

num certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illum diem, iustus iudex: non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentũ eius. ℣. Tu es vas electionis S. Paule Apostole. ℟. Prædicator veritatis in vniuerso mundo. Oratio. Deus qui vniuersum mudum B. Pauli apostoli prædicatione docuisti, da nobis, vt qui eius commemorationem colim⁹, per eius ad te exempla gradiamur. Per Dominum nostrum.

De Ecclesia Sanctæ Mariæ Annunciatæ.

Ecclesia S. Mariæ Annunciatæ ad tertium ab vrbe lapidem, in septem Ecclesiarum visitatione, pietatis studio etiam adiri solet, multis olim reliquijs referta. Hæc Ecclesia satis antiq̃, est sub cura & protectione solidatatis sacri Confanonis Christi, cuius parieti extat hæc tabula marmorea sic inscripta:

In nomine Domini Amen. Anno MCCXX. pontificatus Domini Honorij III. Papæ, anno V. Indictione VIII. Mensis Augusti die IX. dedicata est hæc Ecclesia ad honorem Beatæ Mariæ virginis, & omnium Sanctorum, per manus venerabilis Ioannis Anagnini, & Ioannis Gabini Episcoporum, assistentibus eis venerabilibus Abbatibus de Ioãne Villa magna, & Ioanne

S. Mariæ de Vulſilla. In cuius altari ſunt hæ reliquiæ reconditæ: De ligno crucis. De ligno menſæ, in qua Christus cœnauit cum diſcipulis. De ſepulchro beatæ Mariæ, & B. Ioannis Euangeliſtæ. De lapide in quo lachrymatus eſt Chriſtus. De reliquijs S. Andreæ Apoſtoli, S. Iacobi Apoſtoli, S. Thomæ Apoſtoli, Simonis & Iudæ, Matthiæ, atque Laurentij martyris: Fabiani & Sebaſtiani, Nicandri presbyteri, Xyſti Papæ & martyris, Feliciſſimi & Agapiti martyrum, Coſmæ & Damiani, Liberati, Paterni, & Honorati martyrum, Chryſanti & Dariæ, Innocentum, S. Hermanni martyris, ſanctorum Dionyſij, Ruſtici, & Eleutheri, Quintini Epiſcopi & martyris, ſanctorum Nerei & Achillei, Domitillæ virginis. De colūmna Chriſti, & de ſepulchro. De lapide, ſuper quo Chriſtus transfiguratus eſt. De lapide ſpeluncæ, vbi S. Maria Magdalene fecit pœnitentiam. De brachio S. Maximi. Itèm pateat omnibus euidenter, quomodo tempore presbyteri Petri eccleſiæ S. Mariæ Sanctuariæ, Sanctiſſimus D. N. in Chriſto pater & D. Bonifacius papa IX. omnibus viſitantibus præſentem Eccleſiam Annunciatæ, pœnitentibus & confeſſis, in die Annunciationis eiuſdem menſis Martij, & prima Dominica Maij, conceſſit dictis duobus diebus, & quolibet dictorum duorum dierum illam eandem indulgentiam, quæ viſitantibus

Ec-

Ecclesiam S. Petri ad Vincula de Vrbe illis octo diebus mensis Augusti est concessa, perpetuis temporibus duraturam. Dat. Romæ apud S. Petrum IX. Kal. Nouem, pontificatus sui anno VI. Christi MCCCXCIII. Lucas Lenus, Iulius Matthæus, Ioannes Ardicius custodes, & Iacobus Cicearius camerarius S. Confalonis, sua opera instaurarunt anno Domini MDXVIII. mense Martio, pontificatus S. D. N. Leonis X. papæ, anno V.

Nicolaus Seniorilis magistratus Vrbis à secretis, iussu Martini V. papæ, omnium Vrbis ecclesiarum reliquias ante C L. annos collegit. Is de huius Ecclesiæ reliquijs ita scribit: In Ecclesia Sanctæ Mariæ Annunciatæ sunt hæ reliquiæ in capsa lignea: Sanctorum Apostolorum, sancti Andreæ Apostoli, sanctorum Lucij, Bonifacij, & Ioannis pontificum, Stephani, Laurentij, Cosmæ & Damiani martyrum, sancti Nicolai episcopi & Confessoris, sanctarum Catharinæ & Marinæ virginum, & aliæ multæ.

Precandi formula.

Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Magnum hæreditatis mysterium, templum Dei factus est vterus nesciens virum: non est pollutus ex ea carnem assumens: omnes gentes venient, dicentes, Gloria tibi Domine. ℣. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. ℟. Et vocabitur nomen eius Emmanuel. Oratio. Deus, qui de B. Mariæ vir-

ginis vtero verbum tuum Angelo nuntiante cárnem suscipere voluisti, præsta supplicibus tuis, vt qui verè eam Dei-genitricem credimus, eius apud te intercessionibus adiuuemur. Per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

De III. Ecclesia S. Sebastiani.

QVIS eam quæ nunc superest S. Sebastiani basilicam condiderit, adhuc certò inuenire non potui. Eam tamẽ antiquissimam, & ante mille & ducentos annos excitatam, testimonio sunt duæ lapideę tabulæ. Quarum alteram ibidem locauit S. Damasus papa: In altera mẽtio est Innocentij papæ primi, sic:

Temporibus sancti
Innocentij episcopi
Proclinus & Vrsus presbb.
Tituli Byzantij
Sancto martyri
Sebastiano ex voto fecerunt.

Quo fit, vt putem Constantini temporibus & ipsam extructam fuisse, supra toto terrarum orbe venerabile S. Callisti papæ cœmeterium, prę sertim quum parietes qui eam ambiunt, antiquæ gentilium fabricæ inseruirẽt, &, vt opinor, militaris statio ibidem esset. Cæterùm venerabilis hæc Ecclesia nobilissimo (vt dixi) Sancti Callisti cœme-

meterio imposita est, via Appia ad secundum ab Vrbe lapidem, eodem cœmeterio & Catatumbis insignis, de quibus primùm breui, mox de ipsa basilica dicamus.

Cœmeterium igitur vetus, quod postea à sancto Callisto papa amplificatum, ex eius nomine Callisti appellatum est, multa sanctorum Pontificum Romanorum, & aliorum martyrũ corpora aliquãdo continuit. Nunc ijs omnib. spoliatum est. Sepulta in eo fuere XIIII. corpora sanctorum Pontificum Romanorum, scilicet, Aniceti, Soteris, Pontiani, Antheri, Fabiani, Cornelij, Lucij, Stephani, Xysti II. Dionysij, Eutychiani, Caij, Eusebij, & Militiadis. Item sanctorum Sebastiani, Cecilię, Tertulliani presbyteri, Nemesij diaconi, Lucillæ filiæ eius, & aliorum innumerabilium sacerdotum, & martyrum. De hoc cœmeterio loqui puto Prudentium poëtam Christianum in carmine ad Valerianum Aquileiensem episcopum, de passione S. Hippolyti episcopi Portuensis & martyris, vbi ita ait:

Innumeros cineres sanctorum Romula in Vrbe
Vidimus ô Christi Valeriane sacer,
Incisos tumulis titulos, si singula quæris
Nomina, difficile est vt replicare queam,
Tantos iustorum populos furor impius hausit,
Quum coleret patrios Troia Roma deos.
Plurima literulis signata sepulchra loquuntur

Martyris aut nomen aut epigramma aliquod.
Sunt & muta, tamen tacitas claudentia tumbas
Marmora, quæ solum significant numerũ.
Quanta virum iaceant congestis corpora aceruis
Nosse licet. quorum nomina nulla legas.
Sexaginta illic defossas mole sub vna
Reliquias memini me didicisse hominum,
Quorum solus habet comperta vocabula Christus,
Vtpote quos propriæ iunxit amicitiæ.
Hæc dum lustro oculis, & sicubi fortè latentes,
Rerum apices veterum per monumenta sequor:
Inuenio Hippolytum, qui quondã schisma Nouati
Presbyter attigerat nostra sequenda negans.
Vsq; ad martyrij prouectum insigne tulisse
Lucidã sanguinei præmia supplicij.

Damasus Papa. Hic fecit (inquit) aliud cœmeterium via Appia, vbi multi sacerdotes, & martyres requiescunt, quod appellatur vsq; in hodiernum diem Cœmeterium Callisti. In eo cœmeterio erant Catacumbę, vbi aliquando iacuerunt corpora sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, & aliorum multorum sanctorum, de quibus ita scribit Damasus papa: Sanctus Cornelius Papa rogatus à quadam matrona Lucina nomine, cor-

corpora beatorum Petri & Pauli, de Catacumbis leuauit noctu: primum quidem corpus beati Pauli beata Lucina posuit in prædio suo via Ostiensi, ad latus vbi decollatus est. Beati verò Petri corpus accepit B. Cornelius Episcopus, & posuit iuxta locum vbi Crucifixus est, inter corpora sanctorum Episcoporum, in templo Apollinis, in monte Aureo, in Vaticano, Palatij Neronei in 3. Kalend. Iulij. Bibliothecarius in vita Damasi Papæ: hic dedicauit Platoniam in Catacumbis, vbi corpora sanctorum Apostolorum Petri & Pauli iacuerunt, quam versibus ornauit Beda in libro de ratione temporum. Xystus III. Papa fecit Platoniam in cœmeterio Callisti via Appia, vbi nomina episcoporum & martyrum scripsit. Ea commemorans S. Gregorius Papa registri libro 3. epist. 30. ad Cōstantinam Augustam, De corporibus verò beatorum Apostolorum quid ego dicturus sum? dum constat, quia eo tempore, quo passi sunt, ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora sicuti ciuium suorum repeterent. Quæ ducta vsque ad secundum Vrbis milliarium, vsque ad locum qui dicitur ad Catacumbas, collocata sunt: sed dum ea deinde leuare omnis eorum multitudo conueniens niteretur, ita eos vis tonitrui atque fulguris nimio impetu terruit, atque dispersit, vt talia denuò nullatenùs attentare præsumerent. Tunc autem exeuntes Ro-

mam, eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, leuauerunt, & in locis vbi sunt condita, posuerunt. Et paulò supra: Corpora sanctorum Petri & Pauli Apostolorum, tantis in Ecclesijs suis coruscant miraculis, atque terroribus, vt neque ad orandum, sine magno illuc timore possit accedi.

Catacumbæ porrò, siue Catatumbæ, est vetustissimum Christianorum, persecutionum tempore, sacellum, in antiquo cuiuspiam nobis familiæ Romanæ sepulchri hypogeo, à S. Callisto papa fabricatum, quando is corpora Apostolorum Petri & Pauli transtulit, & cœmeterium de suo nomine extruxit vel refecit. Catatumbarum forma est circularis, cum fornice testudineato, ad quas triginta gradibus descenditur. Habent quatuor spiracula, lumen desuper admittentia, cum sepulchris XIIII. circa locatis. Eo loci adhuc supersunt augustissimæ antiquitatis vestigia. Ibi adhuc est amplum & vetustissimã antiquitatem referens marmoreum altare, sub quo corpora Apostolorum iacuerunt, in quo Romani pontifices martyres Missas celebrabant. Ibi in medio adhuc è rudi marmore humilis & simplicissimus extat sanctissimorum illorum pontificum Callisti, Vrbani, Pontiani, Antheri, Fabiani, Cornelij martyrum episcopalis thronus, ibi extant adhuc clericorum S.R.E. circum-

e.umcirca latentia sedilia: ibi extant meniana, siue podia paulò altiora, quibus ob loci angustiam plebs fidelis sacris mysterijs astabat: ibi demum extant in circuitu martyrum sepulchra, quorum sacrosancta erat memoria, tumbarum more facta, & simplicibus aliquot gypseis emblematibus ornata, non sine veneratione visenda, osculanda, adoranda. atque hactenus de catatumbis. Nunc reliqua quæ de cœmeterio Callisti constituimus, afferamus: in cuius initio est altare, sub quo iacet corpus S. Sebastiani, infra verò in alio altari corpus Sanctus Lucinæ matronæ Romanæ: ad quæ per scalam est descensus. Hoc altare consecrauit Honorius papa III. vt tabella ibidem posita docet, sic: Anno incarnationis Dominicæ MCCXVIII. dedicatum est hoc altare à papa Honorio III. assistentibus sibi quamplurimis sanctæ sedis Apostolicæ prælatis, in honorem S. Sebastiani martyris. In quo reconditæ sunt infrascriptæ reliquiæ: Primo corpus sancti Sebastiani martyris, sociorumq; eius. Reliquiæ Apostolorum Petri & Pauli, Iacobi fratris Domini, Philippi, & Matthiæ apostolorum, sanctorum Fabiani, Stephani, Marci, & Damasi pontificum, Valentini & Demetrij martyrum, Lucinæ, & Barbarę virginis. Alterũ verò minus altare, quod respicit ad introitum ecclesiæ versus

orien-

orientem, consecratum fuit 12. die Nouem. à S. Cornelio papa rogatu S. Lucinæ, quæ postmodum corpus S. Sebastiani in alio prædicto altari, quod est in eadem structura, sepeliuit. Hoc loco multæ sunt indulgentiæ, à Romanis summis pontificibus concessæ. Hinc in subterraneam cryptam, in qua sanctorum martyrum corpora in loculis in topho excauatis sepeliebãtur, aditus est. Quã ego aliquoties ingressus, cuncta attente perlustraui. Visuntur sub terra sacella aliquot, à quibus cryptæ diuersæ exeunt. Totius huius cœmeterij exitus, est per portam aliam, quæ mediæ ecclesiæ parieti inest, cui suprascripti sunt hi versiculi:

Visitet hic pia mens sanctorum iusta frequenter,
In Christo quorum gloria perpes erit.

Leo Magnus papa fecit basilicam Beato Cornelio papæ & martyri, iuxta cœmeterium Callisti via Appia: ita Bibliothecarius. Adhuc circa ecclesiam S. Sebastiani, & illud cœmeterium supersunt multa vetusta ædificiorum vestigia, quæ Christianorum ex eorum forma fuisse videntur, partim ex nouo constructa, partim ex vetustis gentilium fabricis & sepulchris, in Christianorum vsum conuersa. Nam præter Leonem papam, Damasum quoque basilicam ibi-
dem

dem exædificasse, auctor est idem Bibliothecarius.

Basilica S. Sebastiani in vetustissimo Romanorum ethnicorum ædificio (vt supra dixi) constructa, vestibulum ante se, intus verò aliquot altaria habet. In maiori (quod sanctissimam Eucharistiam continet) sepultum est corpus Sancti Stephani Papæ & martyris, in hoc cœmeterio occisi. In eadem Ecclesia conditum fuisse corpus sancti Eutychij martyris, testatur hoc epigramma parieti affixum, à sancto Damaso Papa editum:

Eutychius martyr crudelia iussa tyranni
Carnificumq; vias, pariter tunc mille nocendi
Vincere quod potuit, monstrante gloria Christi,
Carceris inluuiem sequitur noua pœna per artus,
Testarum fragmenta parant, ne somnus adiret
Bis seni transiere dies. alimenta negantur,
Mittitur in barathrum sanctus lauat omnia sanguis,
Vulnera quæ intulerat mortis metuenda potestas,
Nocte soporifera turbant insomnia mentem,
Ostendit latebra insontis quæ membra teneret,
Quæritur, inuentus colitur, fouet, omnia præstat,
Expressit Damasus, meritum venerare sepulchrum.

In media Ecclesia fuit olim altare reliquiarũ, quod ante aliquot annos loco illo motũ, læua basilicæ parieti appositum est. In quo eiusmodi reliquiæ reconditæ venerantur. Tabula marmorea cum vestigijs pedum D. N. Iesu Christi, quando apparuit S. Petro. Vna de spinis Coronæ, qua fuit coronatus D. N. Iesus Christus. Reliquiæ S. Petri Apostoli, scilicet, digitus, dens, costæ pars, & alia quædam. Dens S. Pauli Apostoli. Brachij S. Andreæ Apostoli frustum. Caput & brachium sancti Fabiani papæ & martyris. Capita sanctorum Callisti, & Stephani pontificum: item, capita sanctorum Nerei, Achillei, Acoristi, Valentinæ, & Lucinæ martyrum. Brachium sancti Sebastiani. Columna quo alligatus fuit dum sagittaretur. Ferrum vnius sagittæ in eum iaculatæ. Reliquiæ aliæ sancti Fabiani papæ, Sebastiani martyris, Stephani papæ, Acoristi martyris. Calix plumbeus cum cinere & ossibus S. Fabiani.

In hac basilica sunt quinq; altaria, priuilegijs & multis indulgentiarum remissionibus ornata. Tria, de quibus supra diximus, Maius S. Sebastiani, & reliquiarum, itẽ duo alia S. Crucifixi, & S. Fabiani papæ & martyris.

Sunt in hac basilica maximæ indulgentiæ & remissiones peccatorum, vt ex scriptis tabellis apparet. Et primo ad altare S. Se-

bas-

bastiani, sic: In isto loco promissio vera est, & peccatorum remissio, splendor, lux perpetua, & sine fine lætitia, quam promeruit S. Christi martyr Sebastianus.

Supra ostium cœmeterij Callisti, sic: Hoc est cœmeteriū S. Callisti papæ & martyris inclyti. Quicunq; illud contritus & confessus ingressus fuerit, plenam remissionem omnium peccatorum suorum obtinebit, per merita gloriosa multorum millium sanctorum martyrum, quorum ibi corpora in pace sepulta sunt: qui omnes ex magna tribulatione venerunt, & vt hæredes fierent in domo Domini, mortis supplicium pro Christi nomine pertulerunt.

Singulis diebus Dominicis mensis Maij, & die sanctorum Fabiani, & Sebastiani, magnæ in hac Ecclesia sunt remissiones & indulgentiæ peccatorum.

Hæc Ecclesia antiquitus per clericos, postea per monachos culta fuit. Alexander III. papa concessit Ioanni Diacono Cardinali, Priori & Fratribus Canonicis regularibus diaconicæ sanctæ Mariæ Nouæ, hanc sancti Sebastiani Ecclesiam cum redditibus suis. Quam posteà anno MCLXVII. Diuus Hieronymus Diaconus Cardinalis sancti Mariæ Nouæ, consentiente Hugone Priore eiusdem monasterij, donauit congregationi Cistertiensi cum suis redditibus, præter vineas positas extra portam Appiam

in

in loco qui dicitur S. Apollinaris, Antoniana, & Montis Albini, cum censu duarum librarum thuris in Assumptione B. Mariȩ Virginis. Quam adhuc fratres Cistertienses, ad paucos tamen in ea redacti, tenent cum suo Abbate, omnium certè orbis Ecclesiarum deuotissima.

Precandi formula.

Ad altare maius ante sanctissimum Sacramentum. Pater noster. Aue Maria. III. Psalmus pœnitentialis: Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax ossibus meis à facie peccatorũ meorũ. Quoniã iniquitates meæ supgressæ sunt caput meũ, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Putruerũt & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipiẽtiæ meæ. Miser fact⁹ sum & curuatus sum vsq; in finẽ, tota die contristatus ingrediebar. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. Afflictus sum, & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei. Dominȩ ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. Cor meum conturbatum est in me: dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinqua-

uerunt,

uerunt, & ſteterunt. Et qui iuxta me erant, de longè ſteterunt : & vim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates: & dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuũ. Et factus ſum ſicut homo non audiens . & non habens in ore ſuo redargutiones. Quoniam in te Domine ſperaui: tu exaudies me Domine Deus meus. Quia dixi, ne quando ſupergaudeãt mihi inimici mei: & dum commouentur pedes mei, ſuper me magna locuti ſunt. Quoniam ego in flagella paratus ſum : & dolor meus in conſpectu meo ſemper. Quoniam iniquitatem meam annunciabo: & cogitabo pro peccato meo. Inimici autem mei viuunt, & confirmati ſunt ſuper me: & multiplicati ſunt qui oderunt me inique. Qui retribuunt mala pro bonis , detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem. Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne diſceſſeris à me. Intende in adiutorium meum, Domine ſalutis meæ. Gloria patri & filio, &c. Oratio. Omnis dati optimi, & omnis doni perfecti liberaliſſime largitor miſericors Deus, qui eleemoſynarum largitiones vtriuſque teſtamenti tabula commendaſti : inclina cor noſtrum in teſtimonia tua, & non in auaritiam, & da nobis temporalia pro nomine tuo libentiſſimè tribuere:

& cupiditatem, quæ radix omnium malorum eſt, à cordibus noſtris radicitus euellere, aliena nõ appetere, propria pro te nõ ex triſtitia, ſed læta manu largiri, ſic vt hilares datores à te diligi mereamur, q in Tritate perfecta viuis & regnas Deus, per omnia ſecula ſeculorum Amen.

Ad altare Catatumbarum. Pater noſter. Aue Maria. Antiphona. Gaudent in cœlis animæ Sanctorum, qui Chriſti veſtigia ſunt ſecuti: & quia pro eius amore ſanguinem ſuum fuderunt, ideo cum Chriſto exultant ſine fine. ℣. Orate pro nobis ſancti Dei martyres. ℟. Vt digni efficiamur promiſſionibus Chriſti. Oratio. Infirmitatem noſtram, quæſimus, Domine, propitius reſpice, & mala omnia, quæ iuſte meremur, ſanctorum Pontificum, & martyrum, quorum memoriam hic colimus, interceſſionibus propitius auerte. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Ad altare S. Sebaſtiani ad oſtium cryptæ cœmeterij Calliſti. Pater noſter. Aue Maria. Antiphona. Viri ſancti glorioſum ſanguinem fuderunt pro Domino, amauerunt Chriſtum in vita ſua, imitati ſunt eum in morte ſua, & ideo coronas triumphales meruerunt. ℣. Iſti ſant qui venerunt ex magna tribulatione. ℟. Et lauerunt ſtolas ſuas in ſanguine agni. Oratio. Deus, qui Beatum Sebaſtianum martyrem tuum ita

in

in tua fide & dilectione solidasti, vt nullis tormentis à tua cultura potuerit reuocari: da nobis eius intercessionibus in tribulatione auxilium, in persecutione solatium, contra omnes diabolicas insidias munimẽ, vt bonis operibus abundantes æternæ beatitudinis præmia consequi mereamur. Per Christum Dominum.

Ad altare reliquiarum. Pater noster. Aue Maria. Oratio. Deus, qui nos concedis sanctorum martyrum tuorum suffragijs adiuuari, da nobis in æterna beatitudine, de eorum societate gaudere. Per Christum Dominum nostrum. Amen. Ad aliud altare Crucifixi. Pater noster, & Aue Maria.

De sacello, Domine quo vadis, vocato.

Athanasius Alexandrinus Episcopus, vir egregiæ sanctitatis & doctrinæ, in apologia de fuga sua scribit, Sanctum Petrum Apostolum audisse à Domino quòd oporteret se Romam conferre: itaque profectionem illam non recusasse, sed prompto atque alacri animo ad eam Vrbem profectũ, libenter ac fortiter pro Christi confessione martyrium pertulisse. Conuenit cum Athanasio, Ambrosius Mediolani Episcopus, doctor illustris & sanctus. Est in Oratione, qua sanctissimus ille vir in Auxentium de basilicis tradendis inuehit: his verbis scriptum. Petrus victo Simone cum præcepta

Dei populo ſeminaret, doceretq́ caſtimoniam, excitauit animos Gentilium: quibus eum quærentibus, Chriſtianæ animæ deprecatæ ſunt, vt pauliſper cederet. Ille quamuis eſſet cupidus paſſionis, tamen contemplatione populi precantis inflexus eſt. Rogabatur enim vt ad inſtituendum, & confirmandum populum ſe reſeruaret. Quid multa? Nocte muro egredi cœpit, & videns ſibi in porta Chriſtum occurrere, Vrbemq́ ingredi, ait: Domine, quo vadis? Reſpondit Chriſtus: Venio iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad ſuam crucem diuinum pertinere reſponſum. Chriſtus enim non poterat iterum crucifigi, qui carnem paſſione ſuſceptæ mortis exuerat. Quod enim mortuus eſt, mortuus eſt ſemel: quod autem viuit, viuit Deo. Intellexit ergo Petrus quòd iterùm Chriſtus crucifigendus eſſet in ſeruulo. Itaque ſponte remeauit; interrogantibus Chriſtianis reſponſum reddidit, ſtatimq́ue correptus, per crucem ſuam honorificauit Dominum Ieſum. Hæc ſcripſit Beatus Ambroſius, quæ multis annis antea memoriæ prodiderat Hegeſippus vicinus Apoſtolorum temporibus, vt licet legere in eorum quæ ſcripſit de Hieroſolymitano excidio libro tertio. Hæc eadem legimus in libro de Martyrio ſanctorum Apoſtolorum Græcè ſcripto, ex quo hæc deſcripſimus: Ante paucos dies rogatus à fratribus ſece-

de-

debam: & ecce vidi Dominum meum Iesum Christum, quem adoraui, & his verbis affatus sum: Domine, quo vadis? Venio (inquit ille) Romam iterum crucifigi. Sequens igitur illum, reuersus sum Romam. Paulò pòst in eadem martyrij historia scriptum est: Sustulerunt corpus sancti Petri clam, & posuerunt illud sub Terebintho propè Naumachiam in loco qui dicitur Vaticanus. Hæc ex historia illa martyrij beatissimorum Apostolorum græcis literis, ijsq; vetustissimis scripta, hic transtulimus, vt multis probatis testimonijs ostenderemus diuina quadam dispositione factum fuisse, vt Petrus Apostolus Romam reuersus martyrium illic pateretur, quemadmodum Innocentius Tertius Romanus Pontifex rectè his verbis annotauit: Locus quem elegit Dominus, Apostolica sedes esse cognoscitur, si quod eam Dominus in se ipso lapide angulari fundauerit, attendatur, cum inquit ad Petrum, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: Et tibi dabo claues regni cœlorum. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis, &c. Vnde cum ipse Petrus Vrbem fugiens exiuisset, volens Dominus eum ad locum quem elegerat reuo-

care, interrogatus ab eo, Domine quo vadis? Respondit, Venio Romam iterum crucifigi. Quod intelligens Petrus pro se dictum, ad locum ipsum protinus est reuersus. Idem Innocentius in alio sermone: Traditur (inquit) Dominus Iesus occurrisse B. Petro, & tam ipsi, quàm pro ipso dixisse: Venio Romam iterum crucifigi. Ita Innocentius III. papa.

In huius rei memoriam haud longè à porta S. Sebastiani via Appia sacellum antiquitus conditum fuit, nostro sæculo Reginaldi poli Cardinalis Britanni iussu, impensa Hospitalis Anglorum renouatum. Quod hac precatiuncula prætergrediēs pius Christianus visitare non pigeat. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Tu es pastor ouium, princeps Apostolorum, tibi traditæ sunt claues regni cœlorum. ℣. Tu es Petrus. ℟. Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Oratio. Deus, qui Beato Petro Apostolo tuo collatis clauibus regni cœlestis animas ligandi atque soluendi pontificiū tradidisti, concede, vt intercessionis eius auxilio, à peccatorum nostrorum nexibus liberemur. Per Christum Dominum nostrum.

De IIII. sacrosancto basilica S. Saluatoris Lateranensi.

BAsilica S. Saluatoris, quæ à loco, Lateranensis, à conditore, Constantiniana, ab ornamentis, Aurea vocata est, ædificata fuit cum propinquo Patriarchio, Romanorum pontificum vsui, à pio Constantino Imperatore in Cælij montis dorso, & à sancto Siluestro V. Idus Nouembris consecrata, circiter annum CHRISTI CCCXX.

Familiæ Lateranæ, à qua ædes Lateranenses vocatæ, multa mentio est in historijs Romanis. Tabulæ consulares Capitolinæ. L. Sextium Lateranum primum è plebe, Iulius Capitolinus Sextelium Lateranum cum T. Vero Imperatore. Fasti alij consulares eundem cum Aquillio Orfito consules profitentur. Antiquus lapis Augustæ Vindelicorum App. Claudium Lateranum consulem. Cornelius Tacitus lib. xv. Plautium Lateranum Cos. designatum, à Nerone interfectum. In cuius domo basilicam Lateranensem postea exædificatam fuisse, in epitaphio Fabiolæ tradit D. Hieronymus. Sex. Aurelius Victor alium Lateranum copiarum ducem, virum Consularem præcipuum, Seueri Imperatoris amicum commemorat. Egregias ædes Lateranas in monte Cœlio, Iuuenalis satyra X. Iulius

Capitolinus in vita Marci Imp. Sex. Victor in vita Seueri, P. Victor, & Sex. Rufus in libris de regionibus Vrbis Romæ repetunt. Victor quidem sic: Seuerus Imperator Lateranum, Cilonem, Annulinum, Bassum, cæterosq; alios ditauit, ædibus quoq; memoratu dignis, quarum præcipuas videmus quæ Parthorum dicuntur, & Laterani. Egregias has ædes progressu temporis possedit Fausta Augusta Maximiani Herculij filia, Constantini Pij Imperatoris vxor, vt libro 6. contra Donatistas tradit Optatus Mileuitanus Episcopus. Qui auctor est, Miltiadem Episcopum Romanum XIX. Episcoporum Concilium Romæ in domo Faustæ Lateranensi celebrasse, anno salutis CCCXIII. Constantino, & Licinio Augg. III. Consulibus, VI. nonas Octobris, in caussa Cæciliani Episcopi, Carthaginiensis. Quo anno IIII. Idus Decembris, Miltiadi papæ mortuo, successit S. Siluester: cuius rogatu (vt Damasus tradit) Constantinus Imperator aliquot Romæ magnas Basilicas, in his Lateranensem in Sanctis Saluatoris honorem, cum propinquo palatio, in ædibus vxoris Faustæ construxit, sanctoq; Siluestro donauit.

Cæterùm in basilicæ Lateranensis anniuersario Dedicationis die, Laterani ex Romanorum pontificum auctoritate, confessis, & contritis magnæ indulgentiæ, & pecca-

& peccatorum remiſſiones conceſſæ ſunt. Romanis quidem, & finitimis annorum M. Tuſcis, & Tranſpadanis M M. Tranſalpinis MMM. Quæ indulgentia eadem, ibidem eſt fer. v. in Cœna Domini. Eas omnes indulgentias baſilicæ Lateranenſis confirmarũt, & auxerunt Alexander IIII. anno MCC-LX. & Bonifacius VIII. Papa, Anno MCCC.

Huius ſacroſanctæ Baſilicæ frequens in vetuſtis Eccleſiæ monumentis mentio eſt. Prudentius lib. 1. contra Symmachum Vrbis præfectum, vbi plebem Romanam in Chriſtum credidiſſe commemorat, ita ſcribit: Poſt hinc ad populum conuerte oculos: quis in Vrbe eſt,

Qui Iouis infectam ſanie non deſpuat aram?
Omnis qui celſa ſcandit cœnacula vulgus
Quiq; terit ſilicem varijs diſcurſibus atram,
Et quem panis alit, gradibus diſperſus ab altis.
Aut Vaticano tumulum ſub monte frequentat,
Quo cinis ille latet genitoris amabilis obſes.
Cœtibus aut magnis Lateranas currit ad ædes,
Unde ſacrum referat regali chriſmate ſignum.

Eximiam huius baſilicæ præſtantiam teſtantur hi verſiculi, qui paſſim per eccleſiam inciſi erant.

Aula Dei hæc ſimilis Synai ſacra iura ferenti,
Ut lex demonſtrat, hic quæ fuit edita quondam
Lex hinc exiuit mentes quæ ducit ab imis,

Et vulgata dedit lumen per climata sæcli

Flauius Constantius felix victor magister vtriusq; militiæ Patricius, & consul ordinarius, & Padusia illustris fœmina eius vxor voti compotes de proprio fecerunt.

Extabant & alij versus, quanquam barbari, lectu tamen digni.

Agnoscant cuncti sacro baptismate functi
Quod domus hæc munda nulli sit in orbe secunda:
Nam quum papalis locus hic sit, & cathedralis,
Primatum mundi meruit sine lite rotundi:
Contendat nemo secum de iure supremo
Omnis ei cedit locus, & reuerenter obedit.
Hunc Constantinus in cœlum mente supremus
Lepra mundatus intus, forisq; nouatus
Fūdauit primus factum quod in ordine scimus,
Et series rerum cogit nos scribere verum.
Christi successor primus fideiq; professor
Petrus, ab hac sede laxauit retia prædæ
Claue potestatis recludens regna beatis.

Supra perystilium exterioris basilicæ porticus, eiusdem propemodum sententiæ, & hi versus sunt:

Dogmate Papali datur ac simul imperiali
Quod sim cunctarum mater caput ecclesiarum.
Hinc saluatoris cœlestia regna datoris
Nomine sanxerunt cum cūcta peracta fuerunt.
Sic vos ex toto conuersi supplice voto,

Nostraq; hæc ædes tibi Christe sit inclyta sedes.

In absida verò basilicæ supra marmoreā sedem, quæ in medio extat ante aram maximam, vbi papa sedere solet quando sacris interest, sunt & alij versus, sic.

Hæc est papalis sedes, & pontificalis
Præsidet, & Christi de iure Vicarius isti,
Et quia iure datur sedes Romana vocatur,
Nec debet vere, nisi solus Papa sedere,
Et quia sublimis, alij subduntur in imis.

Post Constantini tempora, vt ex Bibliothecario intelligitur, primus Leo papa camerā in hac Basilica fecit, quam esse existimo porticum illam rotundam, quæ retro tribunam adhuc superest.

Stephani VII. papæ anno primo, salutis verò DCCCXCVI. ingenti terræmotu, eiusdem basilicæ tectum, & magna parietum superiorum pars vsq; ad peristylium, ab absida vsq; ad porticum ante Ecclesiam, corruit. Quam septennio post, Sergius III. papa anno CMII. Creatus, omnino reparauit, pulchrioremq; restituit, musiueis signis ornauit eius aurea argenteaq; ornamenta refecit. Eius rei memoria extabat in his versiculis absidæ, ex musiuo depictis, qui exoleuerunt.

Augustus Cæsar totum quum duceret orbem,
Condidit hanc aulam Siluestri chrismate sacrā
Iamq; salutifera lepra mundatus ab vnda
Ecclesia hic sedem construxit primus in orbem,

Sal-

Saluatori Deo qui cuncta salubriter egit
Custodemq; loci pandit te sancte Ioannes
Inclinata ruit senio voluentibus annis
Spes dum nulla foret vestigia prisca recondi
Sergius ad culmen perduxit tertius ima
Cespiteq; ornauit pingens hæc mœnia papa.

Supra fores verò basilicæ, interiori parte hæc carmina è musiuo scripta erant.

Sergius ipse pius papa hanc, qui cœpit ab imis
Tertius expleuit istam, quam conspicis aulam.

Ioannes etiam XII. qui anno CMLVI. creatus est, eandem basilicam renouauit. Innocentius verò II. qui Canonicus regularis in monasterio Lateranensi fuerat pontifex anno MCXXX. renunciatus, suis sumptibus tectum basilicæ Lateranensis ruinæ proximũ refecit, nouis trabibus repositis, quas Rex Siciliæ Rogerius pontificis rogatu eidem Ecclesiæ de Calabria transmittens, donauerat. Turrim quoque campanarum eiusdem Ecclesiæ, quæ casum minabatur, renouari iussit, & quam plurima dona eidem basilicæ obtulit Anastasius autem IIII. qui & ipse canonicus regularis fuerat, anno Domini MCLIIII. multis fabricis, & ædificijs basilicam hanc auxit & exornauit. Longo tempore post, Nicolaus papa IIII. ex Ordine fratrum Minorum ad Pontificatum anno MCCXXCVIII. assumptus anteriorem, posterioremq; basilicæ partes ruinosas fortissimis repagulis additis firmauit, quod ex sequen-

quenti tabula in absida, siue tribuna eiusdem basilicæ è musiuo exarata intelligitur.

Tertius Ecclesiæ pater Innocentius hora,
Qua sese dederat sommo nutare ruina
Hanc videt Ecclesiam, mox vir pannosus, & asper
Despectusq́; humerum supponens sustinet illam.
At pater euigilans Franciscum prospicit, atq;
Verè est hic, inquit, quem vidimus, iste ruentem
Ecclesiamq́; fidemq́; feret, sic ille petitis
Cunctis concessis liber lætusq́; recessit,
Francisci proles primus de sorte Minorum
Hieronymus quarti Nicolai nomine surgens
Romanus præsul partes circumspicit huius
Ecclesiæ certa iam dependere ruina,
Ante retroq́; leuat, destructa reformat, & ornat,
Et fundamentis partem componit ab imis.
Postremo quæ prima Dei veneranda refulsit
Visibus humanis facies hæc integra sistens
Quo fuerat steteratq́; situ relocatur eodem:
Præsidis ecce tui Deus hæc amplectere vota
Quæ tibi persoluit domus huius ornando decorem,
Serua mirifica cœlo terraq; beatum
Effice nec manibus tradas hunc hostis iniqui.
Ingrediens populus deuotus munera sumat
Quæ bonus hic pastor dedit indulgẽdo benigne,
Et larga pietate pater peccata remittens.

Anno

Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi MCCXCI. Pontificatus eiusdem Domini Nicolai papæ anno III.

Idem Pontifex totam basilicæ absidam è musiuo B. virginis, & aliquot apostolorum imaginibus depictis ornauit, quemadmodum etiam ex hoc elogio sub musiuo exarato liquet.

PARTEM POSTERIOREM ET ANTERIOREM RVINOSAS huius sancti templi à fundamentis reædificari fecit, & ornari opere musaico Nicolaus papa IIII. filius S. Francisci, & sacrum vultum Saluatoris integũ rreponi fecit in locum, vbi primum miraculosè populo Romano apparuit, quando fuit ista Ecclesia consecrata, Anno Domini MCCXCI.

Postea Bonifacius papa VIII. qui triennio post Nicolaum IIII. pontifex fuit, eandem basilicam multis fabricis renouatis restituit, quod antiqua marmorea hac inscriptione constat.

Qui fœtidam dedit esca lepra visuq; perosam
Et maculatæ fides multa cum fece luctosam
Constantinus, ait? pueros pietate trucidam
Impia lex, pietate datur mihi subdere terram:
Stant Petrus & Paulus, Siluestri suscipe normam,
Et rectam fidem sanctissimo fonte renatam,
Ac per transuersos montes collesq; fugatam

Lis

Liberat ille cœlis, tenet Vrbis Papa coronam
Inde prior generosa mater Basilica præsens
Facta fuit stabilis, quamuis lacerata per hostes,
Tandem conualuit rusticam relinquendo ca-
teruam.
Papa Bonifacius veniens Octauus in eam
Auxit, posuit de multis nobile germen
Qui noua progenies ipso faciente subacti
Sic fugiant vitium quod non scint cauere ve-
tusti,
Hic sunt scriptarum custodes reliquiarum
Hic sunt missarum factarum à Deo rerum.

Nouissimè Anno Domini M C C C V I I I. Papa Clemente V. in Gallijs residēte, mense Iunio, dum Canonici in choro horam Vesperorum cantarent, & iam hymnum (Magnificat anima mea Dominum) inchoassent, negligentia quorundam artificum, qui laminas plumbeas tecti basilicæ Lateranensis resarciebant, versa est olla in qua ignis erat pro plumbeis chartis cum resina & pice conglutinandis, ex cuius versione ignis in trabibus tecti accensus est, qui flante austro adeo exarsit, vt totum tectum Ecclesiæ, adiacentes Canonicorum ædes, porticum qua à basilica itur ad palatium, & Patriarchium ipsum omne consumpserit, parua tantum sancti Laurentij ædicula, quæ Sancta sanctorum dicitur, excepta, in qua tunc cum multis alijs reliquijs capita Apostolorum Petri, & Pauli re-

recondita erant. Quo incendio magna thesauri, ornamentorumq; auri & argenti copia cum ingenti vestium suppellectile consumpta est. Quapropter anno qui sequutus est, Clemens papa V. ministros suos magna cum nummorum copia instructos misit, quorum opera Basilica, Canonica, Porticus & Palatium Lateranense in ampliorem & elegantiorem formam restituta sunt, non sine magno tamen pecuniarum dispendio, aliquotq; annorum interuallo. Hæc Ioannes Villanus lib. 8. cap. 97. Quo incendio & restitutione, multa imò ferè omnia tum altaria tum sepulchra, item chorus, pulpita, & similia ornamenta, vel mutata sunt, vel omnino sublata.

Gregorius XI. qui ante pontificatum Archipresbyter huius basilicæ fuerat, portam quæ septentrionem respicit, amplissimo opere ex elegantissimis parijs marmoribus fecit, cum ad Vrbem Romanam curiam ex Gallijs reduxisset. Martinus Papa V. pauimentum fere omne basilicæ (quod in media maioriq; naui est) ex lapide tessellato, & emblematibus fecit, quemadmodum ex eiusdem insignibus liquet. Sed etiam Eugenius columnas ferè omnes primæ contignationis, maioris videlicet tophori incendio con fractas & ruinosas, opere cocto, & lateribus vestiuit, arcusq; inter columnia fecit, quod opus Basilicæ & ornamento & conseruationi

ni est. Idem Martinus basilicam pulcherrimo opere pingi iussit à Petro Pisano, sed morte interceptus, opus perficere non potuit: quod cùm Eugenius IIII. qui ei successit, perficere decreuisset, ciuili discordia vrbe pulsus, opus imperfectum reliquit. Xystus IIII. turrim campanarum vetustate collabentem refecit, & basilica omni repurgata, eius latera strauit. Alexander VI. arcum ante basilicā magnis duabus columnis substentatum, quo totius Ecclesiæ tectum sustinetur, & tectum ad aram maximam construxit, quemadmodum ex eius insignijs, quæ adhuc supersunt, apparet. Pius IIII. ædificandi studiosissimus, turres campanarias, frontem Ecclesiæ versus septentrionem, laquearia Ecclesiæ deaurata admirabili arartificio, & signis distincta fecit. Cæterùm Antonius Martini de Clauibus Cardinalis Portugalensis, & eiusdem Basilicæ Archipresbyter, organa quę nunc in basilica sunt, suis expensis fecit.

Basilicæ Lateranensis frons versa est ad orientem solem. Ante quam porticus, area ruderibus plena, palatium pontificum Lateranense, & quidam horti, quos olim Pontificum vsibus fuisse opinor, extant. In ipsa porticu sunt quinque portæ, sed tres præcipuæ, media maior, ab vtroque latere minores duæ: item alia clusa, quæ ex Oratorio S. Thomæ, quod & Secretarium basilicę dice-

batur, in porticum exibat: & quinta, quam ſanctam vocant, nunc clauſa, quæ Iobilei vigeſimo quinto quoque anno redeunte, reſerari ſolet. Extat inter duas fores ſedes marmorea antiqua ſigillata, quam imperitè quidam ſtercorariam vocant, in qua (vt ex antiquo cerimoniali libro intelligitur) Romanus Pontifex recens creatus, omnibus Cardinalibus aſtantibus, antiquitus ſedere ſolebat, pecuniam in populum ſpargere, & quaſdam præterea cæremonias peragere. Baſilica habet teſtudinem (quam nauem vocant) medianam magnam, cum tecto contignato tabulis ligneis ornato, & pulcherrimis auratis laquearibus Pij IIII. opera factis. Suſtentantur altiſſimi parietes XXX. Craſſis columnis, & quatuor paraſtatis, duabus frontem totidem poſticum verſus locatis. Porticus (quas alas, & minores naues vocant) inter baſilicæ extremas parietes, & medianæ teſtudinis columnas, duplices ex vtraque parte ſunt, quarum proxima medianæ ea longè humilior, rurſum nouiſſima parietibus adhærens, altera paulò inferior eſt. Porticus ipſæ quatuor ex vtraque parte binæ, medio hinc inde pariete, duabus & quadraginta, è preciosiſſimo, omniumq; hilariore Lacedæmonio, viridi Tyberiaco marmore, paruis columnis cum elegantiſſimis capitulis ſuſtentato, interſecantur: olim parietes hi toti picti erant,

nunc

nunc ſigna exoluere. Inter medianam teſtudinem, eiuſqúe porticus ſiue alas, & chalcidicam, quam abſidam vel tribunam vocamus, magnum interuallum extat, baſilicæ crux vocatum, quod ad ſeptentrionem verſus maximam & inſignem portam habet. Ante has baſilicæ fores, eſt area maxima, quæ reſpicit formas aquæ Claudiæ, à cuius leua ſunt domus aliquot canonicorum, antiqua Hannibaldenſium de Molaria turris nunc dimidiata, & parietinæ quædam: à dextra verò, aula magna, quam concilij vocant. In poſtico Eccleſiæ eſt maximus paries cum media magna chalcidica in hemycicli formam facta, quam tribunam vocant: in qua hodie canonici, & clerici Lateranenſes ſacra myſteria celebrant. Hæc pauimentum totum è muſiuo, & vermiculato opere elegantiſſimo habet: nobiliſſimiſqúe marmoreis, & è puriſſimo cu pro cancellis à reliqua cruce ſeparatur. Hemyciclum vſque ad Tophorum, vbi in Tholi ſpeciem incuruatur, totum è nobiliſſimo marmore ſectis tabulis incruſtatum eſt: in cuius medio eſt ſedes Pontificis Romani emblematibus, & quibuſdam figuris ornata, ac ſex marmoreis gradibus impoſita: tota chalcidicæ teſtudo muſiuo exornata eſt, atque ante omnia inter quatuor feneſtrarum interſtitia nouem Apoſtoli depicti ſunt.

In abſidæ verò curuitate ſub ſancti Saluatoris facie, crux eſt elegantiſſima: à cuius vtroq; latere extant Beatæ Virginis Mariæ, ſancti Ioannis Baptiſtæ, ſanctorum Apoſtolorum Petri, Pauli, Andreæ, & Ioannis Euangeliſtæ, ſanctorum Franciſci, & Antonij de Padua, & Nicolai Papæ Quarti, cuius expenſis (vt ſupra diximus) opus factum eſt, ſimulachra.

In media baſilica Lateranenſi poſticum verſus extat ara maxima, ſiue altare maius baſilicæ marmoreũ, ſuper cuius etiam marmoreo ciborio, quatuor columnis cum capitulis corinthijs ſuſtentato, in tabernaculo ferreis cancellis optime circumcluſo & munito, extant ſacratiſſima Apoſtolorum Petri & Pauli capita, ab Vrbano papa Quinto, quando Romam ex Auenione venit, ex baſilica S. Laurentij, quæ ſancta ſanctorum dicitur, excepta, & in eo loco thecis argenteis cluſa collocata. Iacuerant autem in S. Laurentij baſilica (vt infra aperiam) multis annis. Vrbanus porrò videns ea digno in loco (vt par erat) haud ſeruari, fabricato ad id aptè ferculo illo marmoreo, gemmisq; margaritis, & inextimabilis pretij vnionibus refertas, argenteas thecas ſeu capita fabricari fecit, in quibus pretioſiſſima Apoſtolorum crania collocauit, & diligentiſſima ſub cuſtodia (quemadmodum hactenus fit) obſeruari mandauit. Apoſtolorum vero capitaſta-

ta ſtatis quibuſdam diebus, ſcilicet quinquies in anno, vt feria v. in cœna Domini, in feſto Paſchatis, Natalis Domini, Dedicationis baſilicæ, coronationis Pontificis, ad S. Ioannem, populis confluentibus deuotiſſimè oſtenduntur. Sub ipſo vero altari, quod vacuum eſt (tabulis enim quinque marmoreis ad modum arcæ eſt fabricatum) multæ ſanctorum reliquiæ eſſe commemorantur, quarum ſeries in appenſa altari magna tabula notata eſt. Sub eodem altari eſt Oratorium ſubterraneum ſatis amplum, in quod ſcalis deſcenſus eſt per feneſtram æreo cancello cluſam. In eo Oratorio eſt vetuſtiſſimum altare muro iunctum, ſupra quod ſunt tres magnæ ampullæ oleo ſancto chriſmatis, & cathecumenorum, id eſt, baptiſmatis plenæ. A leua, ſiniſtraq; huius altaris extant quatuor miri operis columnæ corinthio ære, & opere fabricatæ: ad quas alluſiſſe videtur Virgilius, cùm ait III. Georgicorum.

Atq; hic vndantem bello, magnumq; fluentem
Nilum, ac nauali ſurgentes ære columnas

Quæ ibidem ad loci ornatum collocatæ ſunt. Eas autem fuiſſe ferunt in antiquo Nemeſis templo, quod totum ex ęre factum fuerat: cuius etiam templi fores, & cancelli, hi eſſe memorantur, qui nunc Laterani ſupra canonicorum chorum, & ad Panthei fores pro portis in vſu ſunt. Hæ columnæ an-

tiquitus non erant, vbi nunc sunt, sed paulò ante absidam, & ad altare sanctissimę Eucharistiæ versus. Super quarum capitulis æneis, erant imagines aliquot sanctorum aureæ, & argenteæ miri operis. Item, aliquot lucernæ, quæ in quibusdam præcipuis festis pro oleo balsamum ardebant, quod Orientales Romanæ Ecclesiæ pendere solebant, quam pensionem postea pecunia accepta, eisdem Formosus Papa remisit. Cæterùm quis eas postea vbi nunc sunt, transtulerit, vel qui imagines, & lampades ipsas abstulerit, incompertum est. Antiquis temporibus ante aram maximam, vbi nunc est sepulchrum Papæ Martini Quinti, fuerunt duo marmorea pulpita quæ ambones vocant, quemadmodum sunt in basilica S. Mariæ Maioris, S. Pauli, SS. Cosmæ & Damiani, & in omnibus vrbis basilicis: super quæ epistola & Euangelium legebantur à Diaconis, & Subdiaconis: & Romanus Pontifex, vel præsente Pontifice aliquis ex Episcopis, vel presbyteris Cardinalibus prædicare solebant. Inter hæc duo pulpita chorus canonicorum erat cum altari, in quo canonici ipsi Missam maiorem celebrabant. Nam super aram maiorem solus Romanus Pontifex, vel eius iussu Episcopi Cardinales sacra faciebant. Quæ omnia Martinus V. in noua pauimenti basilicæ Lateranensis restitutione substulit. In choro

ro autem illo vetere canonicorum, erat altare in honorem Beatæ Mariæ Magdalenæ dedicatum: in quo corpus eius sine capite conditum fuisse fertur ab Honorio Papa II. qui ipsum altare olim dedicauerat. Hoc altare nunc paulò longius ab antiquo loco translatum est, scilicet prope parastatam nouissimam dextro basilicæ latere: diciturqúe etiam hodie sanctæ Mariæ Magdalenæ. Est totum marmoreum, & emblematibus ornatum, atque supra sex gradus marmoreos locatum: habetqúe supra elegantissimum tabernaculum, totum tessellatum ex aureis lapellis, cum insignibus nobilium familiarum columnæ, Hanniboldensis, & Casarorum, Cancellis ferreis clusum, & quatuor è granito marmore columnis sustentatum. Circa tabernaculum marmoreum est mœnianum ligneum, alijs aliquot sine ordine dispositis columnis impositum: ex quo sanctorum reliquiæ, quæ in eo tabernaculo religiosissiimè seruantur, populo Romano ostenduntur, quorum seriem infra exponam. Retro sub absida fuit altare sanctorum Chrysanti, & Dariæ, in quo ipsorum corpora recondita olim fuerant: sed quum tempore quo Ecclesia corruit sub Steno sexto, pollutum, & dirutum fuisset, translata sunt in Oratorio sanctæ Mariæ, & sancti Pancratij martyris, quod erat in dextro latere basilicæ,

vbi nunc sacrarium est, ibiq; sub altare ipsius Oratorij recondita sunt. Dextera basilicæ parte haud longe ab eo loco vbi nunc est sepulchrum Syluestri Papæ Secundi, versus Oratorium sancti Thomæ, fuit altare sanctorum quadraginta martyrum. A sinistro porrò basilicæ latere, euntibus ab ara maxima ad Ecclesiæ portas, haud procul à porta quam sanctam vocant, fuit altare sancti Antonini martyris. Ab eo latere venientibus à porta sancta versus aram maximam, haud longe à porta qua itur ad aulam concilij, fuit altare Beatæ Mariæ de Ripoſſo; neque plura in basilica Lateranensi antiquitus altaria fuisse inueni. Quæ omnia nostro tempore partim vetustate & temporum iniuria, partim insigni illo Clementis Quinti incendio, mota, translata, vel omnino (præter vnum altare maius) destructa sunt. Post incendium Laterani, multa à diuersis Christi fidelibus altaria missis celebrandis fabricata sunt, quæ modo extant.

Hodie in basilica Lateranensi præter antiqua duo altaria, maximum scilicet, & sanctæ Mariæ Magdalenę, quorum certam memoriam habemus, multa de nouo erecta sunt, quarum descriptionem facturus à basilicæ fronte, atqueadeo ab ipso Oratorio, cum altari sancti Thomæ, quod dextro latere meridiem versus situm est, incipiam. Hoc Oratorium vetustissimum est, à Ioanne

ne Papa Duodecimo constitutum, quando & basilicam Lateranensem renouauit, qui anno noningẽtesimo quinquagesimoquinto pontifex factus fuit: & antiquis temporibus secretarium Lateranense vocabatur, in quo Romanus pontifex sacra ad aram maximã factur⁹, cũ Episcopis, & Cardinalibus Sextam cantare, eiusq; temporis spatio ipse cum omnibus ordinibus sacratas vestes indui solebat, qua finita è secretario prodiens, per porticum ingrediebatur basilicam, & ad altare maximum processionaliter ordinatim proficiscebatur. Habet paruum hemyciclum, & epistylium super quatuor columnas, in cuius tophoro est sequens inscriptio.

HIC. LOCVS. OLIM. SORDENTIS. TVMVLI. SQVALORE. CONGESTVS. SVMPTV. ET. TE. DOMINO. TANTA. RVDERVM. MOLE. SVBLATA. QVANTVM. CVLMINIS. NVNC. VIDETVR. AD. OFFERENDVM. CHRISTO. DEO. MVNVS. OR.

. . . . . . Id nunc latericio pariete intermedio separatum, in duo diuisum est oratoria. In quorum altero, quod meridiem respicit, in absida est altare S. Ioannis Baptistæ, in quo multæ reliquiæ sanctorum conseruantur: in his arca fœderis, mensa Christi, virga Aaron, & Mosis, & multa sanctorum ossa. Hoc oratorium non ingrediuntur

mulieres, nisi die sancti Thomæ Apostoli. In altero verò Oratorio Canonici cum Vicario Archipresbyteri singulis sabbatis congregari solent ad basilicæ negotia tractanda, expediendaq́ue, quæ congregatio capitulum ab eis more monastico vocatur. Ante id secretarium in fronte Ecclesiæ intus inter duo ostiola, est altare S. Ioannis Baptistæ, Metelli Vari Porcij opera factum. Proxime est sepulchrum Syluestri Papę Secundi, ex porticu Lateranensi eo translatum. Deinde cõtinua & perpetua decem Altarium series, sub decem cibarijs à columnellis sustentatis. Altaria ipsa recens facta, vel saltim post basilicæ incendium, columnellæ è marmore viridi Tyberiaco sunt cum elegantissimis capitulis. A sinistro verò basilicæ latere, exeuntibus Orientem versus inter portas sanctam, & aliam minorem, in secunda porticu siue naui, est altare Melinorum, Deo, Beatæ Virgini, SS. Apostolis Petro & Paulo, Ioanni Baptistæ, & Euangelistæ dicatum. Pone illud à tergo crassissimæ parastatæ, inter illud & portam sanctam, est vetustissimum porphyreticum sepulchrũ, elegantibus signis ornatum, in quo sepultus est Anastasius Papa IIII. postea est porta, quam sanctam vocant. Inde Occidentem versus, venientibus in ipso minoris porticus siue nauis pariete, est altare antiquissimum sine nomine, in vetusta clusa porta locatum:

catum:aliud dehinc extat altare etiam ſine nomine, poſt duo inſignia vermiculata ſepulchra duorum Diaconorum Cardinalium Berardi Caracioli Neapolitani, & Ricardi Annibaldenſis de Molaria Romani, vt ex litterarum veſtigijs & inſignibus intelligitur. Poſt altare S. Ioannis Euangeliſtæ proximè eſt porta, qua per gradus itur ad Concilij aulam: deinde altare SS. Lucæ, Stephani, & Marci. In hoc porticu per diſpoſitas ſtationes manent Presbyteri pœnitentium, qui pœnitentiarij vocantur. In fine huius nauis prope paraſtatam nouiſſimam, occidentem verſus, eſt altare S. Leonardi, Vrſinorum. Initio verò porticus, quæ eſt retro abſidam in hemycicli ſpeciem, ſunt quatuor altaria: vnum nouum ſine nomine, pone abſidam in fornice, alterum Præſepis: à ſiniſtro etiam latere, in paruo ſacello, ante quod in terra ſepultus eſt Laurentius Valla, Latinis Græciſqúe litteris eruditiſſimus, eiuſdemqúe baſilicæ canonicus: tertium altare emblematibus ornatum ſine nomine: quartum verſus ſacrarij noui oſtium, in quo quæ ex ſacramentorum reliquijs ſuperfluunt, conduntur. In tranſuerſa baſilicæ naui prope altare Præſepis, parte leua, eſt altare ſanctæ Catherinæ cum ciborio è ſtuccis ornato.

Prope eſt altare Guilhelmi Pererij, Rotæ auditoris, Deo, ſanctis Ioãni Baptiſtę, & Euã

geli-

gelistæ,& Iacobo Minori dicatum,anno Domini MCCCCXCII. Sequitur altare Angelotti Fasci Cardinalis tituli sancti Marci, ab Eugenio Quarto facti, & eiusdem Ecclesiæ Archipresbyteri. In eadem parte prope absidam maiorem, est ara cum tabernaculo ferreis claustris circundata,in qua seruatur sanctissima Eucharistia. Ab eodem latere in parastata minoris nauis,est altare sanctæ crucis,quod idem Guilhelmus de Perrerijs auditor Rotæ, Deo Saluatori nostro dicauit, Anno Domini MCCCCXCII. At prope portam, quæ ad meridiem respicit, est alia ara cum operculo, quæ pietatis dicitur.

A dextro Chalcidicæ latere initio porticus pone ipsam, extructum est sacrarium nouum ab Eugenio Papa Quarto, duabus cameris distinctum, in quo olim fuit Oratorium sanctæ Mariæ Virginis,& sancti Pancratij, de quo sæpè in antiquis annalibus mentio est. In quo antiquitus fuit altare ornatum, consecratum ab Innocentio Papa Secundo,in quo collocata fuerunt corpora SS.Chrysanti,& Dariæ, & reliquiæ sanctorũ Pancratij,Iacobi Apostoli,Matthæi,& Thaddæi Apostolorum, Timothęi discipuli sancti Pauli,Stephani protomartyris,Innocentum, de Linteamine & sepulchro Domini. Item,reliquiæ sanctorum Blasij, Nicodemi, Vitalis, Geruasij, Protasij,Nazarij,Celsi,Felicitatis, & quadraginta martyrum. Hodie

in

in hoc oratorio, quod sacrarium est, quæ ad mysteriorum vsum pertinent sacræ vestes, vasa, & alia eiusmodi seruantur: & sacerdotes rem diuinam facturi, sacratas vestes induunt: per hyemem quoque sacra mysteria ibidem à canonicis, & reliquis sacrificulis celebrantur. Sunt in ea præter aliquot argenteas cruces capsulæ duæ, vna christallilina, in qua est caput sancti Zachariæ prophetæ, cum alijs reliquijs: & in alia Eborea, cum tabernaculo ecupro aureato reliquiarum pleno.

Paulò vltra ostium sacrarij, est sacellum sanctorum Apostolorum Philippi, & Iacobi, cum ara, quod est familiæ columnæ ius patronatus, in quo sacra facientibus, multæ indulgentiæ sunt concessæ, cum liberatione animarum è purgatorio. Item aliud altare, quod mortuorum vocant. Deinde sub veteri choro, parieti basilicæ adiunctũ est altare Beatæ Virginis annunciatæ, quod insigni pictura collegium beneficiatorum Lateranensium erexit, dedicauitq́ue anno salutis MDLV. Haud longe ab eo est marmoreum sepulchrum Antonij Martines de clauibus Cardinalis Portugalensis, cum eiusdem Cardinalis altari. Prope columnas æreas in parastata exarata est in marmorea tabula Xysti Quarti bulla, quo anno salutis MCCCCLXXV. pontificatus verò Quarto, Kal. Iulij instituit opus fabricæ Lateranensis, o-

pera-

perariosque creauit duos canonicos, totidem ciues Romanos, & Episcopum vnum curiam Romanam incolentem, protectorem verò Cardinalium omnium vetustissimũ, multasqúe, & magnas largitur indulgentias omnibus qui basilicæ Lateranensis reparationi eleemosynas piè tribuerent. Arcæ maximę appensa est tabula lignea recens cõscripta, in qua descripta sunt nomina sanctarum reliquiarum, quę tam Laterani, quã in basilica S. Laurentij, quæ sancta sanctorum dicitur, reconditæ sunt, Cuius tabulæ summa hæc est, quo ad arę maximę reliquias attinet. Sub altare maiori, est altare ligneum à S. Syluestro stabilitum, & ferreis cratibus septum, sub quo infinitæ sunt sine certo nomine sanctorum reliquiæ. In ciborio verò marmoreo supra altare præter capita Apostolorum, sunt hæ reliquiæ. Caput S. Pancratij martyris, humerus sancti Laurentij, Dens S. Petri, Tunica S. Ioannis Euangelistæ, cineres S. Ioannis Baptistæ, prima camiscia saluatoris, linteum quo ipse Dominus pedes discipulorum abstersit, purpureũ vestimentum Christi cum guttis sanguinis, velum femoralium Christi crucifixi, sudarium quo Ioseph ab Arimathia Christi caput inuoluit, præputium IEsu Christi, tabula ex cineribus plurimorum sanctorum martyrum concinnata, cum ligno sanctæ crucis, capsa lignea gẽmis, & margaritis ornata, in
qua

qua multæ reliquiæ inuentæ sunt. Quæ omnia die Pascħę ostenduntur populo. Sub altari quoq; multæ aliæ sunt reliquię, ibi à Nicolao Papa IIII. collocatæ.

De basilicæ Lateranensis redditibus, & ornamentis.

CONstantinus pius Imperat. omnibus quas construxit Ecclesijs annuos tot solidorum aureorum prouentus, ex q̃bus earundẽ sartatecta restituerentur, ornamenta & luminaria continuarentur, & in ijs deseruientes sacerdotes, & clerici alerentur, contulit. Solidus aũt aureus ad æstimationem nostratis monetę redactus, aureum vnum coronatum cum dimidio valet. Redditus aũt præter ornamenta erãt ex possessionibus, massis, fundis, domibus, hortis, oliuetis, & vineis. Massa erat, quã nunc Casale diceremus, multitudo agrorũ, & rusticorũ illos incolentiũ, in vnũ coacta. Fundus erat, quã nos possessionẽ dicimus, paucorũ agrorum redditus. Cõtulit aũt basilicæ Lateranensi Imperator Constãtinus infra scriptas massas, pręter ornamẽta, q̃ etiã enumerabo, quas Damasus in vita S. Syluestri enumerat:

Massa Gargillana in territorio Suesseno, præstans solidos 409.

Massa Bauronica in territorio Suessano, præstans solidos 360.

Massa

Maſſa Auriana in terrritorio Laurentino, præſtans ſolidos 500.
Maſſa Vrbana in territorio Antiatino, præſtans ſolidos 240.
Maſſa Caſti in territorio Catinenſi, præſtãs ſolidos 1000.
Maſſa Trapeas in territorio Catinenſi, præſtans ſolidos 1650.
Summa 4159. noſtræ pecuniæ æſtimatione ſunt aurei 6239.

Sequentes etiam pontifices multos alios redditus hũic baſilicæ donaſſe exiſtimandum, quæ mihi modo incognita ſunt. Nunc baſilica Lateranenſis ex caſalibus, fundis, oliuetis habet in redditibus aureos coronatos plus minus 6000. qui in miniſtros Eccleſiæ, de quibus infra dicam, diuiduntur. Multos prçterea tum Pontifices, tum Imperatores maiores redditus, & prouentus, item vectigalia eidem Eccleſiæ obtuliſſe eſt exiſtimandum, quorum memoria temporum iniuria deperdita eſt. Memini tamen me in quibuſdam eiuſdem Eccleſiæ archiuijs legiſſe, Alexandrum Papam Secũdum, donaſſe canonicis Lateranenſibus dimidiũ omnium oblationum aræ maximæ Lateranenſis, quæ ibidem toto anno fierent: item, domus omnes baſilicæ adiacentes: multa præterea prædia, & agros per varias vrbes, & Italiæ loca exiſtentia, quæ omnia in eius priuilegio enumerantur. Innocentium quo

que Papam Secundum, donasse inueni basilicæ Lateranensi centum Lucensis monetæ libras, quibus agri emerentur ad canonicorum in ea residentium sustentationem, ex quibus D. Bernardus tum prior Lateranensis, postea Episcopus Cardinalis Portuensis, aliquot possessiones emit non longe ab vrbe iuxta formas prope Ecclesiam sanctæ Helenæ: sed & Lucius II. donauit canonicis Lateranensibus suo diplomate Ecclesiam sancti Ioannis ante portam Latinam, cum omnibus quę ad eam pertinebant redditibus, & vectigalibus: item hospitale iuxta portam Lateranensem situm. Sed & Anastasius Quartus, priuilegio suo quod adhuc extat, donauit huic basilicæ Ecclesiam sancti Georgij in Marcio, cum palatio in quo sita est, & omnibus quæ ad eam pertinebant redditibus: item agrum cum molendino extra portam Lateranensem, in capite vbi fuit aliquando lacus quidam, quum ante omnia sua bona confirmasset. Innocentius Tertius, donauit basilicæ Lateranensi castrum Frascati, & Ecclesiam sancti Andreæ in Silice, cum redditibus suis. Quæ omnia cum antiquis indulgentijs confirmauit, & renouauit Alexander Papa Quartus, Anno Domini MCCLX. Honorius verò Papa Tertius, suo priuilegio confirmauit omnia basilicæ Lateranensis bona.

De ornamentis aureis, & argenteis, item

vestibus, picturis, imaginibus, quæ in basilica Lateranensi fuerunt, breuissimè agamus. In sancti Syluestri vita ita Damasus Papa scribit. Hæc sunt ornamenta & dona, quæ Constantinus Imperator obtulit basilicæ Lateranensi ab se recens constructæ. Fastigium argenteum librarum MXXV. habens in fronte Saluatorem sedentem in sella quinque pedum, librarum CXX. alias CXXX. Item à tergo respiciēs in absida, Saluator sedens in throno pedum V. ex argento purissimo, pensans libras CXL. Item quatuor angeli argentei pedum V. cum gemmis alabandinis, singuli pensantes libras CV. Item duodecim Apostoli cum coronis ex argento purissimo, singuli V. pedum, & librarum XC. Camera basilicæ ex auro in longitudinem, & latitudinem, librarum D. Altaria septem argentea, pensantia libras CC. Coronæ quatuor aureæ, cum viginti delphinis, pensantes singulæ libras XV. Pharum aureum cum quinquaginta delphinis, & catena librarum XXV. Pharum cantharum aureum ante altare, in quo ardebat oleum Nardinum pisticum cum delphinis XXC. pensans libras XXX. Pharum cantharum argenteum cum delphinis viginti, vbi ardebat oleum Nardinum pisticum, librarum XL. Phari canthari argentei in medio basilicæ XLV. pensantes singuli libras XXX. in quibus oleum suprascriptum ardebat. Phari

ri canthari argentei in dextra basilicæ XL. singuli librarum XX. phari canthari argentei in leua basilicæ XXV. singuli librarum XX. Canthari cerostroti argentei L. in medio basilicæ, singuli librarum XX. Metretæ III. argenteæ, singulæ librarum CCC. portantes medimnos decem. Candelabra septem ex auricalco, singula pedum X. cum argentea celatura sigillis prophetarum inclusis, pēsantia libras CCC. singula ad luminariorum vsum. Amæ aureæ duæ, pensantes singulæ libras quinquaginta, & portantes medimnas tres. Amæ argenteæ XX. singulæ librarum X. & portantes medimnos singulos. Scyphi ex auro purissimo septem, singuli librarum X. Scyphus vnus ex metallo, ornatus corallo, & gemmis prasinis & hyacinthinis circum circa auro ex omni parte interclusus, librarum XX. & vnciarum III. Scyphi argentei XX. singuli librarum XV. Calices minores argentei ministeriales quingenti, singuli librarum duarum. Patenæ aureæ septem, singulæ librarum XXX. Patenæ argenteæ sexdecim, singulæ librarum XXX. Thymiamateria duo aurea, pensantia singula libras XXX. Donum aromaticum ante altaria singulis annis, librarum CL. Hidriæ duæ argenteæ, pensantes singulæ libras C. quas postea Leo papa primus cum alijs quatuor eiusdem ponderis, quæ erant in basilicis Apostolo-

rum Petri, & Pauli, conflauit, & omnia vasa sacrata per singulos titulos refecit, quæ à Barbaris Vandalis in direptione vrbis ablata fuerant.

Constantini pij Imperatoris exemplum in de nouo ædificandis & exornandis vrbis basilicis, etiam cæteri Imperatores orthodoxi secuti sunt. Nam sub Xysto Papa Tertio, eius rogatu Placidius Valentinianus Augustus in basilica Lateranensi refecit fastigium argenteum, quod à Barbaris sublatum fuerat bello Gothico, librarũ MDCX. Carolus Rex Francorum Imperator à Leone Papa Tertio consecratus, obtulit Lateranensi basilicæ crucem auream cum gemmis hyacinthinis; quam idem Pontifex in Litanijs se præcedere constituit, iuxta S. Imperatoris rogatum: eam verò furto ablatã, & ornamentis suis spoliatam, Leo Quartus inuentam auro & margaritis, gemmisq; hyacinthinis, & prasinis exornauit, & pulcherrimam refecit, iussitq; vt more maiorum ante Pontificem in Litanijs præferretur. Hilarius quoque, Simplicius, Hormisda, Gregorij secundus, & tertius, Hadrianus, Leones tertius, & quartus, Nicolaus, Sergius tertius, Innocentius secundus, Lucius secundus, Anastasius quartus, Alexander tertius, Honorius tertius, Innocentius tertius, Martinus quintus, Eugenius quartus, Nicolaus quintus, Xystus quartus, Alexan-

xander ſextus, Paulus tertius, & alij Romani pontifices, multa aurea, argentea, ſericea dona huic baſilicæ obtulerunt. In ſacrario nouo ſunt adhuc duæ argenteæ cruces magnę, & deauratę, in qbus eſt de ligno crucis, quæ in Litanijs ſancti Marci portantur, ſunt varijs ſignis, & picturis, noui, veteriſq; teſtamenti ornatæ.

Extant præterea eó loci tres paruæ cruces argenteæ deauratæ, gemmis, & margaritis refertæ, & alia crux aurea, quam Rex Luſitaniæ Iulio ſecundo donauit, ille verò baſilicæ Lateranenſi eam conceſſit.

Principio ſtatim poſt baſilicam conditā, diuina in ea ſpeciatim miniſteria celebrabant Romanus Pontifex, & presbyteri vrbis Romæ tam Cardinales, quàm non Cardinales, ſeptem Diaconi, totidem Subdiaconi, & reliquus Romanus clerus, & populus fidelis. Nam pſalmodiam, hymnos, & preces, populus cum minoribus maioribuſq; clericis canebant: Epiſcopus concionabatur: presbyteri omnes ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſacramenta per vices tractabant. Aucta fidelis populi multitudine cum presbyteri per ſingulos vrbis Romæ titulos diſtributi eſſent, hiqúe in ſuis parœcijs occupati non ita aſſiſtere Romano potifici poſſent, clericorum quoque diſciplina laberetur: Gelaſius Papa circa annum domini CD. clericos, qui ab arctiore vitæ inſtituto ca-

nonici,id est,regulares vocati sunt (hi Apostolorum,& primitiuæ Ecclesiæ more secundum beati Augustini regulam in communi viuebant) Laterani collocauit, qui presbyterorum veterum tã Cardinalium, quàm non Cardinalium loco, basilicæ Lateranensi speciatim addicti,quotidie deseruirent in administrandis præcipue sacramentis,& publicis precibus fiendis. In quibusdam verò solennitatibus Romanus pontifex antiquum cum presbyteris Cardinalibus, & alijs basilicarum vrbis prælatis, morem retinebat. Nam vetere instituto in basilica Lateranensi rem diuinam facere solebat. Canonicorum porrò priscis illis temporibus præcipuum (vt dixi) munus erat, sacramenta plebi Dei administrare: nam in psallendo minus erant occupati, quum eo tempore psalmodiam adhuc fideles populi frequentarent. Cęterùm cum religionis zelus paulatim decreuisset, Lateranensisq́ue basilica non ita in psalmodia frequentaretur à populis, & canonici maioribus occupati rebus, cantiones frequentare nequirent, optima occasione accidit, vt haud longe post Gelasij tempora à Monachis id munus Laterani susciperetur. Qui paulò ante à beato Benedicto Abbate in Occidente instituti, optime viuendi normam acceperant. Is enim in monte Casino Monachorum cœnobio ædificato, eis pri-

primus omnium occidentalium iura viuendi dedit, qui quum nullis sacris tum initiarentur, orationibus tantum, precibus, hymnis, psalmis, & cantui in Ecclesia vacare solebant. Huic sanctissimo patri Benedicto, quum anno Domini DXLII. obijsset, in monasterij Casinensis regimine vir sanctus Abbas Constantinus suffectus est, eiusdem patris discipulus. Huic tertius Simplicius, cui quartus Vitalis, & eidem Bonicius Abbates successere. Sub Abbate Bonicio Longobardi, qui Iustino minore Augusto, anno Domini DLXVIII. Italiam inuaserant, Cassinense Monasterium noctur no tempore fratribus quiescentibus cœperunt, & omnibus direptis effecerunt, vt ne vnus quidem illic homo permaneret. Fugientes itaq; ex eodem cœnobio Fratres Romam sub Ioanne papa tertio, profecti sunt: ex cuius pontificis concessione iuxta Lateranensem basilicam Monasterium construxerunt sub titulo sanctorum Ioannis Baptistæ, Euãgelistæ, & Pancratij, vbi per centum & triginta annos, quo ad Casinense Monasterium dirutum permãsit, perstiterunt, & laicorum loco in Lateranensi basilica sacras horas, & psalmos canere cœperunt, canonicis tantũ sacra in ea facientibus, & sacramen ta omnia administrantibus. Huius monasterij meminit sanctus Gregorius libro Dialogorum 2. cap. 1. Cæterùm quum pro-

cessu temporis Monachorum Lateranensium laberetur institutum, Gregorius Papa tertius, Monasterium sanctorum Ioannis Baptistæ, Euangelistæ, & Pancratij prope Lateranensem basilicā antiquitus constructum renouauit, quod tum Monachis superiorum pontificum in curia pene destitutum erat; cui prædia multa & dona contulit, & quæ inueneratipsiús Monasterij alienata reddito pretio eidem loco restituit, vbi & congregationum Monachorum reformauit, & Abbatem constituit, ad persoluenda quotidie sacra officia laudis diuinæ in basilica sancti Saluatoris, quę dicitur Cōstantiniana iuxta Lateranum, diurnis nocturnisqúe temporibus, quemadmodum tunc in basilica sancti Petri Apostoli fieri mos erat. Quo verò tempore Monachi eo loco cesserint, & canonici multiplicati, Monachorum munia in psallendo & horas canonicas cantando supplere cœperint, incompertum. Certum est aliquot sæculis post canonicorum tantum Lateranensium, qui monachorum more in communi viuebant, priorem'ꝗ, qui Abbatis loco omnibus præesset, habebant, mentionem fieri, & Monachis omninò præteritis. Canonicorum ordinem dilabentem Laterani iuxta beati Augustini regulā post multa tempora primus omnium Romanorum pontificum reformauit Alexander Papa secundus, qui an-

te pontificatum clericus regularis fuerat, & in amplissimam dignitatem, vitæque splendorem restituit: ita vt Monachis Casinensibus magno tunc sanctitatis & pietatis nomine florentibus, & celeberrimis, nulla in re cederent. Quare ea deinceps congregatio ingentem maximorum virorum prouentum tulit. Ex eo enim monasterio prodierunt Honorius secundus, Innocentius secundus, Lucius secundus, Alexander tertius, & Honorius tertius, Romani pontifices: multi præterea & magni nominis Cardinales. Post Alexandrum secundum, Paschalis secundus papa, canonicum ordinem diuturni schismatis tempore paulatim laxatum, pontifex factus salubri studio & prouidentia in Lateranensi cœnobio correxit. Floruit verò maximè hæc congregatio Laterani sub Alexandro tertio, & aliquot eius successoribus, cum magna hominum præstantissimorum copia, tum eximiæ sanctitatis opinione. Hi monasterium Lateranense incolebant, quod inter porticum sancti Venantij, & basilicæ Lateranensis absidam inchoatum, vbi adhuc in area eadem veteris claustri nouem columnæ supersunt, ab ea area ad eandem basilicæ partem protenditur, quæ occidentem spectat. Vbi adhuc in ipsa area vetus claustrum totum vermiculatum cum hoc elogio in Zophoro è musiuo iã exolescente conspicitur:

Canonicam formam sumentes discite normam,
Quam promisistis hoc claustrũ quando petistis,
Discite sic esse tria vobis adesse necesse
Nil proprium, morem castum portando pudorem,
Claustri structura sit vobis docta figura,
Ut sic clarescant animæ, moresq; nitescant,
Et stabiliantur animo qui canonicantur,
Ut coniunguntur lapidesq; sic polliuntur
Gaudeat . . . nouellis . . . . . Christoq; fidelis
Qui sua dimisit operi vel mundi . . . .

Extant in eodem loco omnia monasterij vestigia, vt supernè claustrum aliud nouum cum cellis hinc inde extructum: dormitoria duo, cellulæ, refectorium, claustrum aliud interius dirutum, vbi sunt aliquot canonicorum domicilia. In medio verò claustri vermiculati est hortus cum cisterna, & aliquot pulcherrimis pilis, & omnia postremo extant, quæ in rectè institutis cœnobijs ædificari solent.

Permanserunt autem clerici hi, qui canonici vocati sunt in communi monachorum more viuentes, in monasterio Lateranensi basilicæ adiecto annos plus minus DCCC. vsque ad Bonifacij VIII. pontificatum, qui circa annum Domini MCCC. eos canonicos claustrales monasterio Lateranensi exire ordinauit, & sæculares clericos qui canonici sæculares vocãtur collocauit, singulisq;

ex redditibus monasterij singulas præbendas speciatim constituit.

Permanserunt autem pacifice Laterani canonici sæculares vsque ad Eugenij IIII. papæ tempora. Hic pontifex quum fuisset ante pontificatum canonicus cœlestini habitus, monachismum, & vitam regularem maximè coluit, clericos sæculares odio habens. Is, exactis & in ordinem omninò redactis canonicis sæcularibus, in Basilica Lateranensi canonicum regularis vitæ ordinem, quemadmodum antea fuerat renouauit, in eamq; eosdem canonicos regulares, Frisonariæ reformatos reduxit, claustrumq; cum dormitorio in quo habitarēt, à fundamentis pene restituit. Qui in ea permanserunt vsq; ad obitum Nicolai Papæ v. Quo mortuo ciuili tumultu à Romanis loco pulsi sunt, canoniciq; sæculares iterū introducti, qui ibidem à Callisto III. Nicolai V. successore confirmati, basilicam Lateranensem vsque ad Paulum II. tenuerunt: Qui Eugenij IIII. auunculi sui vestigia secutus, vbi primum coronatus est, meliori (vt ei visum est) ratione canonicos regulares Lateranum reducendos censuit. Nam veteres quidem sæculares canonicos eo loco exigere noluit, sed ijs regulares adiunxit in basilicæ Lateranensis obsequijs: tamen vt seorsum vnumquodque collegium diuina celebraret mysteria. Et vt rem pacificè transigeret,

ret, canonicorumqúe sæcularium nomen eo in loco quietè aboleret, veteres sæculares canonicos vt præbendas suas sibi resignarẽt hortabatur, maioribus redditibus in compensationem datis, si Romæ beneficium aliud vacaret, & tam in horum quos in suam voluntatem sponte trahere poterat, quàm decedentium locum nullum amplius sufficiebat. Eorum verò, qui renunciare suos canonicatus nolebant, nullam vel resignationem alijs factam, vel renunciationem acceptabat. Atque ita illorum collegium paulatim abrogare disposuerat, vt tãdem beneficia illa omnia in vnum corpus redacta, canonicis regularibus sufficerent sine vllo suo dispendio, cum eum illos tum pascere ob inopiam oporteret: & demum omnibus sublatis canonicis, regulares postea liberè monasterij redditibus potirentur, nemini iniuria facta. Quo tempore inter vtrumque collegium multæ rixæ & seditiones fuere in præcipuis solennitatibus, & præsertim corporis CHristi, dum vniuscuiusque collegij caput sacrorum mysteriorum honorem sibi vendicaret. Quamobrem Paulum multum ab se ciuium Romanorum animos abalienasse ferunt, quod dicerent illa beneficia à maioribus suis instituta, pulsis ciuibus legitimis possessoribus, aduenis dari. Neque enim his quæ diximus contentus Paulus, seorsum etiam quosdam

cano-

canonicos sæculares allocutus est, minis etiam adhibitis, quibus eos abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli ex his eius minas contemnentes, tempus vindicãdi quæ amiserant expectabant, quod postea eo mortuo accidit. Nam in hoc ipso conatu repentina morte quum decessisset, denuo regulares ipsi tumultu ciuili à furente populo, qui eas sibi præbendas eripi graue ferebat, exacti sunt. Quare sub Xysto quarto, loco sanctæ Mariæ de pace in vrbe obtento, canonicam Lateranensem Romanis reliquere, vetere squé sæculares canonici eo loco restituti, qui basilicam ad nostra vsque tempora custodiunt, & cantoribus aliquot mercedeqúe conductis clericis diuina mysteria in ea celebrant. Clericorum porrò ordo, qui nunc basilicam Lateranensem tenet, triplex est. Nam aliqui eorum canonici, aliqui beneficiati, aliqui clerici dicuntur. Maioris dignitatis sunt canonici numero decem & octo, cum Archipresbytero: habentqúe singuli in redditibus CCL. plus minus aureos: hi Missas cantant diebus festis. Minoris dignitatis sunt beneficiati numero viginti duo, quorum annui redditus per singulos sunt circiter centum aurei: hi assistunt choro. Nouissimi omnium clerici numero octo, dimidioqúe minus quàm beneficiati habent: cantores octo, mansionarij duo, sacrista cum socio, & aliquot camilli.

Go-

Horum munus est sacra facere, assistere altari, & per vices suas omnibus horis canonicis, & Missę maiori à conducticijs clericis, & cantoribus cantatæ, interesse. His omnibus præest prioris loco Archipresbyter vnus, qui Archipresbyter Lateranensis basilicæ dicitur, estq; vt plurimum Cardinalis.

Romanus pontifex in basilica Lateranensi in omnibus stationibus Ecclesiæ (quid verò statio sit, infra aperiam) super aram maximam sacra facere solebat. In reliquis verò omnibus ferialibus diebus, & minoribus quibusdam solennitatibus, nemo super eam Missam celebrare solebat, præter vnum ex septem Episcopis Cardinalibus S.R.E. qui erant ipsius basilicę hebdomadarij, hoc est, qui singuli per hebdomadas suas Romani pontificis vice sacra in hac ipsa basilica quotidie facerent. Quum verò Romanus pōtifex in ara ipsa maxima celebrabat, ei omnes, qui in curia Romana aliqua dignitate, honore, siue magistratu fungerentur, aderant, & assistebant. Inter quos primi erant septem Episcopi Cardinales, videlicet, Ostiensis, Portuensis, S. Rufinæ, Prænestinus, Tusculanus, Sabinus, & Albanus. Hi Romani pontificis collaterales, & primæ sedis Episcopi appellabantur, quorum primo consecratus prior Episcoporum Cardinalium dicebatur, qui nunc Decanus collegij vocatur.

Post

Post hos aderant quinque patriarchalium Ecclesiarum prælati, videlicet, prior canonicorum basilicæ Lateranensis, Archipresbyteri basilicarum sancti Petri, & sanctę Marię Maioris, Abbates monasteriorum sancti Pauli, & S. Laurentij extra muros. Assistebant etiam XXIIX. presbyteri Cardinales S.R.E. qui totidem Ecclesijs (quæ tituli vocantur) intra vrbem Romam cum Episcopali auctoritate præsidebant, quorum primus Archipresbyter vocabatur. Aderant præterea Archidiaconus. S. R. E. cum XVII. diaconis Cardinalibus, ex quibus XII. dicebantur Diaconi Cardinales Regionarij, quod soliti essent legere Euangelia in stationibus Ecclesiarum vrbis, quum Papa ad eas proficisceretur: alij quinque cum Archidiacono, Diaconi Cardinales Palatini, siue altaris Lateranensis ministri dicebantur, quòd in palatio & basilica Lateranensi, & Vaticana, quum Papa celebraret, per vices suas Euangelia legerent. Hi etiam XVII. Diaconi totidem Ecclesijs intra vrbem, quæ Diaconiæ vocabantur, præerant. Intererant etiam Diaconus, & Subdiaconus Græci, ex monasterio Cryptæ Ferratæ vocati, qui epistolã & Euangeliũ Græca lingua, Papa celebrante, legerent. Post hos Abbates vrbis omnes numero XX. Præsentes etiam erant vnus & viginti Subdiaconi S. R. E. quorum primus Prior dicebatur:

batur: ex his ſeptem Baſilicarij ſiue Palatini, ſeptem Regionarij, & totidem ſcholæ cantorum vocabantur. Palatini epiſtolas in palatio, & baſilicis Lateranenſi, & Vaticana per vices ſuas ante Papam, quum ipſe Miſſam cantaret, & ad eiuſdem menſam ſacras lectiones legebant. Regionarij idem munus per baſilicas alias vrbis Romæ in earundem feſtis diebus, & ſtationibus obibant. Schola verò cantorum caput & magiſtrum habebat primicerium. Hi ſeptem Subdiaconi cum ſuis primicerio & alijs miniſtris, dum Papa celebrabat, vbicunque is eſſet, Miſſam, & horas canonicas canere ſolebãt. Poſt hos aderãt Acoluthi, & Capellani pontificis, Lectores, Exorciſtæ, & Oſtiarij, quorum vnuſquiſque adimplere ſibi demandata munera ſatagebant. Atque hi ex clero Papæ aderant. Ex laicis verò antiquitus aderant præfectus vrbis pallio ſerico indutus, & caliga vna rubea, & alia aurea calciatus: cum ſeptem palatinis officijs, ſiue iudicibus, qui & ordinarij vocabantur, & cum clero, & populo Romano pontificis electioni intererant. Horum nomina ſunt, Primicerius, & Secundicerius: hi duo dextera, leuaqúe Papam in omnibus proceſſionibus & publicis conuentibus comitabantur, Epiſcopis Cardinalibus eis loco proximiore cedentibus, & in maioribus ſolennitatibus in matutinis octauam ſuper omnes Epiſco-

pos

pos lectionem legebant. Horum loca nunc tenēt duo Priores Cardinales Diaconi, qui Assistentes vocantur. Erant autem tanquam primi Papæ, & Apostolicæ sedis consiliarij. Tertius erat Arcarius: is præerat tributis. Quartus Sacellarius, qui stipendia militibus soluebat, & Romæ sabbato Scrutiniorum Romanis quidem eleemosynam, Clericis verò Presbyteria largiebatur. Quintus erat Protoscriniarius, qui duodecim præerat Scriniarijs. Sextus Primicerius defensorum, qui aduocatis præerat. Septimus Adminiculator, id est, aduocatus pauperum, qui pro ijs omnibus intercedat. Hi mortiferam nullam dabant sententiam, quanquam iudices essent: & quum essent clerici, ad nullos tamen ordines promoueri solebant. Aderant prætereà Senatores, Iudices, Aduocati, Scriniarij, Præfecti nauales, cum suis prioribus, & omnibus postremo nobilibus, & proceribus Romanorum astantibus.

Abbates autem Vrbis (de quibus supra dixi) erant hi numero XX.

1. Abbas sancti Cæsarij in Palatio.
2. Abbas sancti Gregorij in Cliuio Scauri, vbi est brachium S. Andreæ Apostoli.
3. Abbas sanctæ Mariæ in Auentino, vbi est de corpore sancti Sabini Episcopi.

4. Abbas S. Alexij, vbi eſt corpus eius, & S. Bonifacij martyris.
5. Abbas S. Priſcæ, & Aquilæ, vbi eſt pars corporum eorum.
6. Abbas S. Sabæ Cellæ nouæ, vbi eſt corpus S. Tiburtij martyris.
7. Abbas S. Pancratij martyris in trans Tyberim.
8. Abbas S. Silueſtri inter duos hortos, quod Monaſterium ædificauit Papa Dionyſius, cuius corpus ibidem requieſcit.
9. Abbas S. Mariæ in Capitolio, vbi eſt ara Dei filij.
10. Abbas S. Blaſij iuxta palatium Traiani Imperatoris.
11. Abbas S. Agathæ Virginis, quæ eſt in capite Suburæ.
12. Abbas S. Laurentij in Paniſperna, vbi fuit poſitus in Craticula.
13. Abbas S. Thomæ iuxta formam Claudiam.
14. Abbas S. Blaſij inter Tiberim, & ponte ſancti Petri.
15. Abbas S. Trinitatis Scotorum.
16. Abbas S. Valentini iuxta pontem Miluium.
17. Abbas S. Mariæ in Caſtro aureo.
18. Abbas S. Mariæ in Pallara, vbi fuit ſagittatus S. Sebaſtianus.
19. Abbas S. Mariæ in Monaſterio iuxta S. Pe-

Petrum ad Vincula.

20. Abbas SS. Cosmæ, & Damiani in vico aureo trans Tiberim.

Romanus Pontifex supra aram maximam Basilicæ Lateranensis solennia sacra, omnibus quos supra enumeraui præsentibus, celebrare solebat in omnibus stationibus basilicæ Lateranensis, videlcet, Dominica prima Quadragesimæ, Dominica Palmarum, qua palmas distribuebat, Feria V. in cœna Domini qua oleos sanctos conficiebat, Sabbato sancto quo baptizabat, Prima, & secunda die Paschæ ad vesperas tantum, Sabbato in Albis, quo agnus Dei è cera benedicebat, Sabbato Pentecostes, In solennitatibus S. Ioannis Baptistæ, Exaltationis sanctæ Crucis, In Dedicatione eiusdem Basilicæ, & in Anniuersario die electionis suæ. Hæ autem erant Lateranenses Stationes recentiorum temporum. Vetustissimæ enim, præter has quas enumeraui, Laterani stationes fuere, Feria v. post pascha, Dominica in albis, & aliquot alijs diebus, quos infra enumerabo, vt ex D. Gregorij papæ homilijs ijsdem diebus Laterani habitis intelligitur.

Veteres Romani Pontifices, Leo, Hilarius, Gelasius, Symmachus, Gregorius, & alij, antiquitùs Episcoporum Italicorum concilia, pro status Ecclesiastici consti-

tutione,apud S. Petrum celebrare solebāt. Postea cū minus cōmodè,tute,& salubriter propter distantiam loci, solitudinē Vaticani,& ecclesiæ frigidiorem locum, sacerdotum conuentus in basilica Vaticana haberentur, easdem Synodos Laterani congregarunt. Primus(quod sciam)Symmachus papa Laterani duo concilia celebrauit, pro schismate suo tempore orto, tollendo, cum alibi nisi cum periculo ea celebrare non posset. Sanctus Martinus papa & martyr contra Monothelitas hæreticos Stephanus III. contra schismaticos,& pro noui pontificis Romani comitijs,Hadrianus pro Caroli Magni Francorum regis priuilegijs,Nicolaus papa in causa Ioannis Archiepiscopi Rauennatis,Sergius III. & Ioannes X. pro reformatione ecclesiæ,Leo VIII.pro Othonis Imperatoris priuilegio,Leo IX.aliquot, Nicolaus II.duo,Alexander II. sex, Gregorius VII. decem,Victor III. vnum,Paschalis II. quatuor,pro sacrosanctæ Ecclesiæ potestate,& iure tuendis,concilia maxima Laterani celebrarunt. Ex omni verò orbe Latino Generalia Concilia Callistus II. Innocentius II. Alexander III. Innocentius III.& nouissimè Leo X. in eadem basilica conuocarunt.

Quanquam ab antiquis vsque temporibus porticus, secretarium, & basilica S.Petri Apostoli in Vaticano, locus præscriptus sum-

ſummorum Pontificum ſepulturæ fuerit (quod conueniens eſſe videbatur, ſucceſſores, & Vicarios eò loci iacere debere, vbi & prædeceſſor, magiſter, & huius ſanctæ Eccleſiæ fundator Apoſtolorum princeps Petrus dormiebat, ob quam rationem etiam in aram maximam eiuſdem templi ſemper eos conſecrari, & in argurari mos fuit) tamen varijs caſibus & euentibus factum eſt, vt multi eorum etiam Laterani proprium elegerint ſepulturæ locum, quorum hæc nomina ſunt, vt ex archiuis eiuſdē baſilicæ accepi. Leo V. Sergij III. & IIII. Silueſter II. Ioannes X. XI. XII. & XIIX. Agapitus II. Bonifacius VII. Alexandri II. & III. Paſchalis II. Calliſtus II. Honorius II. Innocentij II. & V. Cœleſtini II. & III. Lucius II. Anaſtaſius IIII. Clemens III. & ante capita Apoſtolorum in media Eccleſia æreo & marmoreo ſepulchro Martinus V.

In hac baſilica multas ſanctorum reliquias fuiſſe memorant, de quibus in his verſibus mentio eſt.

Et ſacra ſanctarum ſi nomina reliquiarum
Lector ſcire velis, docet hoc te charta fidelis
Dé Chriſti cuna, quæ virga refloruit vna,
Cœlo manna datum, paranymphi manna beatum,
Menſa gerens cœnam, turbamq; cibans duodenam,
Vnda ſacer ſanguis, quē fudit myſticus anguis,

 His

His bissinorum coniungitur arca virorum.
Arca tenens pactum septem candelabra tactū,
Quæ silicem fregit, & aquas hunc dare coegit,
Vas auri puri præstans incendia thuri,
Gausape quod sacris aderat tingendo lauacris;
Clauditur, & cista chlamys inconsutilis ista,
Vestis purpura textrice manu pharisæa
Hac latet in capsa de cœli culmine lapsa,
Cumq; tot his donis sunt panes propositionis
Et panis frangenti, quæ turbæ mansit edenti,
Sanguine Baptistæ pariter locis omnibus iste
Est sacer, & magni sudaria continet agni,
Præconisq; dati pars corporis incinerati,
Deq; pilis tunica pretiosæ carnis amica,
A longis annis paranymphi sacra Ioannis,
Vestis seruata iuuenum triaq; reparata,
Membra dedit vitæ, iacet insuper abdita rite
Eiusdem plena signorum sacra catena.

Ioannes Diaconus capite IIII. libri, quem de basilica Lateranensi cōscripsit ante cccc. annos, has enumerat reliquias, sic scribens: Multæ & pene infinitæ reliquiæ sunt tam in hac Ecclesia Lateranensi, quàm in Patriarchio. In basilica autem inter multas hæ sunt præcipuè. Arca fœderis, Candelabrum, Mēsa, Propositio panum, quæ dicitur Sancta, Aureum thuribulum, Vrna habens manna, na, Virga Aaron, quæ fronduerat, Tabulæ testamenti, Virga Moysis, qua percusso silice aquæ manarunt. In altari verò principali posito inter quatuor columnas porphy-

re-

rsticas ſub eleganti ciborio ſunt reliquiæ, de cunabulis domini, de quinq; panibus ordeacis & duobus piſcibus, de menſa Domini, linteus quo exterſit pedes diſcipulorum, tunica inconſutilis, quam fecit ſancta Maria virgo filio ſuo Ieſu Chriſto, purpureum veſtimentum eiuſdem Domini noſtri. Ampullæ duæ de ſanguine & aqua lateris eius. Sudarium quod fuit ſuper caput eius. De loco Aſcenſionis Chriſti. De ſanguine S. Ioannis Baptiſtæ, de cinere combuſti corporis eiuſdem, cilicium eius de pilis camelorum. De manna ſepulturæ S. Ioannis Euangeliſtæ ampulla plena: tunica, & veſtis eiuſdem, quæ ſuperpoſita tribus iuuenibus mortuis, viui ſurrexerũt. Hæc ille. Quarum reliquiarum ſeriem & nomina, centeſimo & trigeſimo ferè anno poſt, renouata ſunt à Nicolao papa IIII. Extat enim & alia tabula eaſdem reliquias referẽs in abſide hemycielo è muſiuo Nicolai papæ IIII. tempore facta, in qua reliquiarum omnium Lateranenſis baſilicæ, quarum tunc notitia habebatur, memoria extat ſic:

Hæc Baſilica ſancti Saluatoris Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſanctiq; Ioannis Baptiſtæ, atque B. Ioannis Euangeliſtæ, his ſacroſanctis ac venerabilibus inſignita cõſiſtit reliquijs.

In primis, hoc altari ligneo, quod ſancti Dei Pontifices & Martyres ab Apoſtolorum tempore habuerunt. In quo per cryptas &

diuersa latibula missas celebrabant persequutionis rabie imminente. Super quo desuper est Mensa Domini, in qua Christus cœnauit cum discipulis suis in die cœnæ. Infra autem sub altari sunt de sanguine & aqua de latere Christi ampullæ duæ. Item est ibi de cuna Christi. Tunica inconsutilis, & purpureum vestimentum eius. Item sunt ibi sudarium quod fuit super caput eius, & linteum vnde pedes discipulorum extersit. De quinq; panibus ordeaceis. Item de cinerib⁹ & sanguine S. Ioannis Baptistæ, & Cilicium eius, de pilis camelorum. De manna sepulchri S. Ioannis Euangelistæ, & tunica eius: etiam pars catenæ cum qua ligatus venit ab Epheso: forcipes cum quibus tonsus fuit de mandato Cæsaris Domitiani. Sub isto nempe altari est arca fœderis: in qua sunt duæ tabulæ Testamenti: Virga Moysi, & Virga Aaron. Est ibi Candelabrum aureũ, & Thurribulum aureum thymiamate plenum: Et vrna aurea plena Manna. Item de panibus propositionum.

Hanc autem arcam cum candelabro, & his quæ dicta sunt, cum quatuor præsentib⁹ columnis Titus & Vespasianus à Iudæis asportari fecerunt de Hierosolyma ad Vrbẽ, sicut vsque hodie cernuntur in triumphali fornice, qui est supra ecclesiam S. Mariæ nouæ, ob victoriam & perpetuum .... reliqua non possunt legi.

In marmoreo ferculo super altare S. Mariæ Magdalenæ, sunt hæ reliquiæ. Caput S. Zachariæ patris S. Ioannis Baptistæ in theca argētea. Caput S. Pancratij martyris in alia theca ex argēto, Catena qua B. Ioānes euangelista vinctus de Epheso ad Vrbē adductus est. Item vas quo idem sanctus venenum bibit, & illi nihil nocuit. Item eiusdem sancti linea tunica. Theca argentea plena ossibus S. Mariæ Magdalenæ. Spatula B. Laurentij martyris. Interula linea D. N. Iesu Christi quam ei B. virgo fecit, in capsula argentea. Linteus quo Christus Apostolorum pedes tersit. Pars harundinis qua percussus fuit in capite in domo Pilati. Forfices quibus B. Io. Euangelista attonsus fuit. Velum quo velatum fuit corpus S. Saluatoris in cruce pendentis. Sudarium quo caput Christi in sepulchro positi inuolutum fuit. Cineres S. Ioannis Baptistæ. Vestes & Capilli S. Dei genitricis Mariæ. Dens S. Petri Apostoli. Præputium circuncisionis Christi; quod tempore direptionis Vrbis amissum fuit, nuper verò inuentum. Vas in quo est sanguis & aqua, quæ fluxerunt de latere D. N. Iesu Christi. Frustulum crucis Christi. Plurimæ aliæ sine nomine sanctorum reliquiæ.

In sacrario est capsa lignea cum multis sanctorum sine nomine ossibus, puluere, & cineribus, quæ olim in Ecclesia S. Ioannis ante portam Latinam inuenta fuit, & eo trās-

lata. Item caput S. Gordiani, & cranium S. Epimachi, & aliæ multæ sanctorũ reliquiæ.

Precandi formula.

Ad altare sacramenti. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secũdum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meũm contra me est semper. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris. Ecce. n. in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ecce enim veritatem dilexisti: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Asperges me Dñe hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor. Aũditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proijcias me á facie tua: & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Docebo iniquos vias tuas: & impij ad te conuertentur. Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ: & exultabit lingua mea iustiti-

ſtitiam tuam. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique: holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum, Deus, non deſpicies. Benignè fac Domine in bona voluntate tua Sion, & ędificentur muri Hieruſalem. Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ, oblationes & holocauſta: tunc imponent ſuper altare tuum vitulos.

Oratio.

Deus, qui vt ſalutarem abſtinentiam exemplo & lingua doceres, carnis noſtræ mortalitate aſſumpta quadraginta dierum ieiunium mirabiliter obſeruaſti, & non in ſolo pane hominem viuere, ſed in omni verbo quod ex ore diuino prodit, tentanti ſathanæ reſpondiſti: cõcede nobis, lautiſſimos cibos, exquiſitasq; epulas, & omnia gulæ irritamenta reſpuere, & talem & taliter victum quærere, quali & qualiter ad ſalutem, & vitam, vti ſalutaria præcepta tua præcipiunt, vitæ autem præſentiam & corporalis ſalutis munera ad veræ æternæq; vitæ finem facias ordinare. Qui cum Patre & Spiritu.

Ad altare maius baſilicæ Lateranenſis. Antiphona. Gratias tibi Deus, gratias tibi vera & vna Trinitas, vna & ſumma Deitas, ſancta & vna Vnitas, Pater, Fili,

Fili,& Spiritus sanĉte, miserere nobis. ℣. Benedicamus Patrem & Filium cum sancto Spiritu. ℟. Laudemus & superexaltemus eũ in sæcula.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in confessione veræ fidei æternæ Trinitatis gloriam agnoscere, & in potentia maiestatis adorare vnitatem, quæsimus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis. Per Dominum nostrum.

De baptisterio Lateranensi, & eius ornamentis.

Quemadmodum magna antiquis patribus, in deligendis clericis, qui sacramenta plebi Dei, & in his baptismum omnium primum exhiberent, diligentia fuit (hinc enim muneris presbyterorum Cardinalium origo manauit) sic quoq; non minus accurati fuere, & præsertim post pacem Christianis datam, in extruendis opportunis locis, in quibus à ministris Ecclesiæ exhiberentur. Nam sicut ad orationem & verbum Dei audiendum luculentissimas basilicas, ad Eucharistiam exhibendam aras & sacella, sic etiam ad baptismum tradendum, fontes & baptisteria amplissima exædificarunt. In cuius sacramenti exhibitione adeo diligentes fuere veteres patres, vt ad id munus non nisi presbyteros vitæ sanctitate, doctrina,

& religione claros crearint : & in multis ciuitatibus vnum tantum per singulas vrbes fontem, siue locum, quem Baptisterium vocauere, propè maiorem ciuitatis basilicã, quæ Mater Ecclesiæ vulgò dicitur, quod scilicet in vnius Episcopi custodia esset, condiderunt. Quod ad nostra vsque tempora aliquibus in vrbibus obseruatum, quemadmodum Pisis, Florentiæ, Bononiæ, Parmæ, Vrbeueteri, & alibi licet intueri. In quo vno tingebantur pueri iuuenes, senes, diuites, & pauperes. Quare Gregorius Nazianzenus in Oratione de Baptismo obiurgat opulentos, quos pudebat cum pauperibus simul tingi. Is mos cum alibi, tum Romæ in vsu olim erat. Vbi propè maiores Vrbis basilicas. Lateranensem scilicet, & Vaticanam, Sancti pontifices, Siluester, ex Constantini Augusti concessione, elegantissima lauacra siue baptisteria, multis donis, & maximis ornamentis referta, & Liberius construxere. In eis porrò veteres pontifices baptizare solitos intelligitur ex Bonifacij Quinti cõstitutione apud Bibliothecariũ, q edixit, ne acolythus baptizaret cum diacono, sed subdiaconum sequeretur. Item idem in vita papæ Hadriani scribit, Regem Francorum Carolum Magnum cum clero, & populò Romano sabbato sancto stetisse in basilica Lateranensi, quousque in baptisterio sa-

cra-

cramentum baptiſmatis Pontifex conficeret. Illud porrò præter ingentes redditus, quos paulò pòſt enumerabo, ex Conſtantini Auguſti liberalitate, his quoq; donis ornauit B.PP. Silueſter.

Id antiquitus totum erat ex lapide porphyretico: & omni, ex parte extra, & intra deſuper, ac quantum aqua contineret, ex argento puriſſimo trium millium & octo librarum coopertum. In fontis medio ſupra columnam porphyreticam erat phiala aurea librarum quinquaginta, in cuius annexo lychnuco, ex ſtipa ammianti ardebant balſam. C C. libræ. In labro fontis erat agnus aureus librarum XXX. aquam eò corriuatam fundens: ad cuius dexteram collocata erat imago Sancti Saluatoris argentea pedum quintum, librarum C L X X. ad leuam verò erat ſignum argenteum ſancti Ioannis Baptiſtæ totidem pedum librarum C. In cuius manu erat index: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ibidem etiam erant cerui argentei ſeptem, fundentes aquam, ſinguli librarum X X C. Item thymiaterium aureum librarum X. gemmis praſinis & hyacinthinis XLII. vndique ornatum. Aliquot deinde miri operis porphyriticas columnas cum elegantiſſimis epyſtilijs Imperator Conſtantinus aduexit, vt fontem ipſum perficeret, verum impeditus ornaméta illa extra opus inta-

intacta dimisit. Quæ vsque ad Xysti III. pontificatum ita permanserunt. Quarum octo supra positis marmoreis epystilijs in eam quã nunc cernimus octangulam formam, supra ipsum fontem idem Pontifex erexit, versibusq́; in zophoro incisis exornauit, vt in eius vita Bibliothecarius auctor est. Quos iam exolescentes, & carie, temporeq́; ferè consumptos, quanta potui diligẽtia admotis scalis descripsi: sunt autem hi,

Gens sacranda prolis hic semine nascitur almo,
Quam fœcundatis spiritus edit aquis.
Virgineo fœtu genitrix Ecclesia natos,
Quos spirante Deo concipit, amne parit.
Cœlorum regnum sperate hoc fonte renati,
Non recipit felix vita semel genitos.
Fons hic est vitæ, & qui totum diluit orbem,
Sumens de Christi vulnere principium.
Mergere peccator sacro purgande fluento,
Quem veterem accipiet, proferet vnda nouum.
Insons esse volens isto mundare lauacro,
Seu patrio premeris crimine seu proprio.
Nulla renascentum est distantia, quos facit vnum,
Vnus fons, vnus spiritus, vna fides.
Nec numerus quenquam scelerum, nec forma suorum
Terreat, hoc natus flumine sanctus erit.

Hadrianus papa Romanus ingentis animi vir, patriæ ornamenta vetustate exolescen-

ſcentia renouare aggreſſus, multos aquæductus refecit, in quibus formã aquæ Claudiæ, quæ per mediam aream Lateranenſem decurrit, renouauit: ex qua aquam in baptiſterium Lateranenſe corriuauit, vt idem Bibliothecarius auctor eſt. Hadrianus quoque IIII. muro in eodem baptiſterio à tribus lateribus erecto, nauim eiuſdem Eccleſiæ coæquauit. Cuius tectum ruinam minans, Leo X. & poſt Paulus III. nouiſſimè *Pius* IIII. additis ſupra plumbeis laminis, & infrà ligneis laquearibus exornatum, firmarunt. Baptiſterij tholum *Paulus* III. reſtituit, & tignis ſuppoſitis reparauit. Noſtra porrò ætate omnibus ornamentis, non ſolum aureis, & argenteis, ſed etiam lapideis, quæ inſignia fuere, vt veſtigia ſubindicant, expoliatum, in eam quam nunc cernimus formam, redactum eſt.

Baptiſterium totum eſt forma octangula. In medio habet fontem in terra excauatum ad quinque vlnas, totum tabulis lapideis coopertum, prꝑter pauimentum, quod eſt è calce: tribus gradibus in id deſcenſus eſt, in cuius parte extat pilus lapidis Lydij, quem paragonem vocant, paruus, baptiſmatis vſui, cum S. Siluestri papæ ſigno. Extremus Baptiſterij paries intus totus erat porphyreticis, & marmoreis tabulis albis quadratis & oblõgis ad regulam poſitis,

&

& elegantiſſimè inciſis, varijſque è teſſellato opere emblematibus interiectis coopertus. Cuius tectum, quod ſupremum columellarum peryſtilium, contingit, paulò tamen tholo interius, refecit Leo X. Id enim eius inſignia teſtantur.

In baptiſterio Lateranẽſi antiquitus Romanus pontifex ſabbatis Paſchæ, & Pentecoſtes baptiſmum celebrare ſolebant, & quotquot adferebantur pueros baptizare, vt ex antiquis libris ritualibus liquet.

Proximo verò Paſchæ die, & feria II. quibus diebus Papa ter veſperas decãtabat, primis Laterani celebratis, ſecundas in hoc baptiſterio, tertias verò in oratorio S. Crucis concinnebat.

De redditibus baptiſterij Lateranenſis.

Multos & magnos redditus baptiſterio Lateranenſi, quemadmodum & baſilicæ S. Saluatoris, donauit ex ſuggeſtione S. Syluestri Papæ, Pius Imperator Conſtantinus. Quorum ſeriem, & numerum ex Damaſo & Bibliothecario hunc fuiſſe didici.

Maſſa feſti ex territorio Præneſtino, præſtãs ſolidos CCC.

Maſſa Gaba ex agro Gabino, præſtans ſolidos CCII.

Maſſa pictas ex agro ſupra ſcripto, præſtans ſolidos CCV.

Maſſa Statiliana ex territorio Sorano, alias corano, ſol. CCC.

Massa Taurana in Sicilia ex agro Parthenicensi, solidos D.
Massa Laninas ex agro Carseolano, pręstans solidos CC.
Massa Statiana ex agro Sabino, præstans solidos CCCL.
Massa Murina ex agro Albano, via Appia solidorum CCC.
Massa Virginis ex agro Sorano, alias corano, solidorum CC.

Massæ Transmarinæ in Africa.

Massa Vnicis ex agro Mucario, præstans solidos DCCC.
Massa Capsis ex agro Capsitano, pręstans solidos DC.
Massa Varia Sardana, præstans solidos D.
Massa Camaras ex agro Cirtano, præstans solidos CCCCV.
Massa Numas in agro Numidico, præstans solidos DCL.
Massa Sulphurata ex agro Numidico, præstans sol. DCCXX.
Massa Baldarioliaria in agro Numidico, solidorum DCCCX.

Massæ in Græcia.

Massa Cephaleia in Græcia, præstās solid. D.
Massa Amazon in Megalula, præstās solidos CCXXII.
Fundus Bassi, præstans solidos CXX.
Fundus Catulli ex territorio Nomentano, præstans solidos L.

Intra

Intra vrbem domus vel horti præstantes simul solidos MMCCC.

Summa solidorum 10234. nostratis pecuniȩ 15351.

Quorũ redditũũ nihil prȩtereà superest.

Quod omnibus his spoliatum Honorius III. Papa cum suis quȩ supererant pertinentijs, & oblationibus, & ædiculis quæ circum sunt, canonicis Lateranensibus donauit.

Precandi formula in baptisterio, ad Spiritum sanctum.

Veni sancte spiritus: reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in nobis ignem accende. ℣. Emitte spiritum tuum & creabimur. ℟. Et renouabis faciem terræ. Oratio. Deus, qui corda fidelium sancti spiritus illustratione docuisti, da nobis in eodem spiritu recta sapere, & de eius semper consolatione gaudere. Per Christum Dominum nostrum, Amen.

De porticu S. Venantij ante baptisterium.

Ante baptisterium Lateranense est porticus à proxima æde S. Venantij dicta, cuius veteri tecto ruinam passo, aliud è tignis, & imbricibus factum est, quod duabus ingentibus colũnis porphyreticis cum capitulis corinthijs, & duabus marmoreis, & crassissimis parastatis cum epystilio omnium pulcherrimo sustinetur. Ad terrã intercolumnia tabulis marmoreis septa sunt, in cuius

porticus dextero primo intercolumnio ita scriptum est: In nomine domini, anno octauo Domini Henrici Imperatoris, indictione VII. mensis Iunij die V. &c. Pro columnarum basibus sunt duo capitula Corinthia elegantissima inuersa. Porticus habet ex vtroque latere duas absidas in hemycicli formam, quarum testudines pretioso musiuo exornatæ sunt. In dextera sunt picti pastores armenta pascente: cum auibus, auiarijsque emblematibus scitè expressis. Hæc absis habet altare marmoreum Deo & SS. Virginibus Rufinæ, & Secundæ dicatum, sub quo earundem Virginum corpora recondita sunt ab Anastasio Papa IIII. anno Domini MCLIV. Qui quum ante pontificatum esset Episcopus Cardinalis Sabinus, & Papæ Vicarius, ea inuenerat, & pontifex factus id altare ipse consecrauit. Altera verò ædicula, cuius absis floribus varij coloris è musiuo exornata est, habet altare muro fixum in SS. Andreæ Apostoli, Luciæque virginis honorem ab eodem pontifice dicatum, & vtriusque sancti reliquijs reconditis consecratum. Quæ dedicatio facta est VI. Kal. Octobris, die SS. Cypriani, & Iustinæ, quorum etiam corpora in pilo marmoreo recondita sub eodem altari locauit, quæ sub altari sanctarum Virginum Rufinæ, & Secundæ inuenerat, quum vt ipsamet corpora reperiret, altius terram ea parte fodisset.
Vtre-

Vtræque absides cum tota porticu antiquitus è tabulis varijs marmoreis, & emblematibus diuersis coopertæ erant, quibus nunc pro maiori parte sublatis ineptæ quædam picturæ parietes occupant. Solum fuit, & nunc pro maiori parte adhuc est marmoreis tabulis stratum. Frons baptisterij tota fuit opere tessellato ornata è lapillis viridibus, rubeis, aureis, albis, & similibus, in quadratam, rotundam, oblongam, & ouatam formam periti artificis manu incisis. Quis porrò hanc porticum condiderit adhuc mihi incompertum est, nisi fortè is fuerit Ioannes Papa Quartus Dalmata, qui proximam S. Venantij ædem ædificauit. Qua de causa etiam porticus sancti Venantij dicta est. Ad hanc porticum antiquitus Romanus pontifex die Paschæ, & feria II. quibus ter vesperas celebrabat Laterani in baptisterio, & in oratorio sanctæ Crucis, ijs omnibus decãtatis, cũ Episcopis Cardinalibus, cæterisq́ue ordinibus accedere, ibiq́ue in præparatis faldistorijs & sedibus cum Cardinalibus sedere solebat, nam minorum ordinum clerici, & laici in terra super tapeta quiescebant, vbi à priore Diaconorum Cardinalium, & alijs Primicerijs Papæ, & omnibus circunsedentibus propinabatur optimum vinum, quod claretum vocant, quo temporis interuallo Primicerius cum schola cantorum surgebat, & hanc laudem

Papæ Græca lingua ita decantabat.

Pascha sacrum nobis hodie ostensum est, pascha nouum, pascha sanctum, pascha mysticum, pascha maxime venerabile est redéptoris. Pascha immaculatum, pascha magnum. pascha fidelium, pascha ianuas paradisi nobis aperuit, pascha omnes reformans mortales. Nouum papam Pium Christe cõserua, &c. Quibus peractis pontifex ad palatium reuertebatur.

De duobus oratorijs in baptisterio Lateranensi, sanctorum Ioannis Baptistæ, & Euangelistæ.

Hilarius Papa, qui anno Domini CDLXI. post Leonis Magni obitum, Romanus pontifex creatus fuit (vt Anastasius Bibliothecarius in eius vita auctor est) tria in basilicæ Constantinianę baptisterio oratoria condidit, S. Ioannis Baptistæ, S. Ioannis Euangelistæ, & sanctæ crucis, & omnia ex argento, & lapidibus pretiosis ornauit. Ex his duo quidem oratoria, de quibus nũc verba faciam, S. Ioannis Baptistæ, & S. Ioannis Euangelistæ, in baptisterio Lateranensi quidem sunt: oratorium verò sanctæ crucis paulò extra id lauacrum conditum est. Duobus porrò in baptisterio oratorijs ab eo cõstructis Hilarius Papa in primis ianuas æreas argento cælatas fecit. Oratorium autem S. Ioannis Baptistæ à dextra baptisterij adhuc superest. Cuius Confessionem (vt idem Biblio-

the-

thecarius tradit) fecit Papa Hilarius argenteam librarum centum, cui etiam crucem auream donauit. Item ante confeſſionem ipſam poſuit coronam argenteam librarum XX. Dedit etiam pharum cantharum librarum XXV. Lucernam auream cum lychnuchis luminum X. librarum V. Ceruos argenteos tres fundentes aquam, ſingulos librarum XXX. Turrim argenteam cum delphinis librarum LX. Columbam auream librarum II. Sub cuius altari muro affixo infinitas pene ſanctorum reliquias ſuſpenſa tabella extare refert. Oratorium eſt paruum, quadratum, in cuius tribus angulis ſunt tres columnæ alabaſtrinæ, nã quarta alia eſt è marmore. Teſtudo tota è muſiuo pulcherrimo. Habet ſub ſe abſidulam ſtuccatam, & elegantem. Pauimentum vermiculatum eſt. Olim totum oratorium, vt ex veſtigijs liquet, tabulis marmoreis incruſtatum fuit. Cuius oſtij ante ex epyſtilio ve tuſto & pulcherrimo fructu factæ ſunt. Intus autem ſupra portæ zophorum, eſt his verſus: Domine dilexi decorem domus tuę. Extra verò in epyſtilio: Hilarus Epiſcopus ſanctæ plebi Dei. Ante portam eſt aliud peryſtilium marmoreum duabus columellis porphyreticis cũ capitulis è lapide ophite, quẽ ſerpentinũ vocãt, viridibus fulcitũ. Ianuæ æreæ ſunt, olim argento cælatæ cũ hac inſcriptione: In honorẽ beati Ioannis Bapti-

stæ, Hilarus Episcopus Dei famulus offert. Inter portam Oratorij & fontem Lateranensem pauimentum vermiculatum est. In hoc sacellum, in quo est remissio omnium peccatorum, mulieribus ingredi fas nō est. In quo olim appensa erat eiusmodi tabula, reliquiarum nomina continens.

In nomine Domini amen. Anno MCCCXI. Mense Ianuario, Dominica prima post octauam Natiuitatis Domini, consecratum fuit altare capellę beati Ioannis Baptistæ in fontibus, & in eodem altari sub lapide superiori reconditæ sunt sanctissimæ reliquiæ, videlicet: S. Iacobi fratris Domini. S. Matthæi Apostoli, & Euangelistæ. S. Thaddæi Apostoli. S. Timothæi discipuli S. Pauli, sanctorum Innocentum. S. Zachariæ patris S. Ioannis Baptistæ. S. Simeonis iusti, SS. Stephani, Vincentij, & Chrystophori martyrum. S. Augustini Doctoris. SS. Mariæ Magdalenæ, & Marthæ, sanctorum Benedicti, & Antonij Abbatum. sanctarum Luciæ, Margaritæ, Secundæ, & Rufinæ Virginum. sanctorum Vitalis, Blasij, XL. martyrum, Geruasij, Protasij, Stephani Papæ, Nazarij, Celsi, Antonij, Vincentij Episcopi, Prothi, & Hyacinthi martyrum. sanctarum Victoriæ, & Euphemiæ virginum. sanctorum Paterniani, Nerei, Achillei, Secundi, & Crescentij martyrum. Eirenati, & sociorum, Habundantij, Theodori, Alexandri Papæ, Theodori, Iuuen-

uentij, & Iuuenalis martyrum. De lapide loci vbi Christus est crucifixus. Quæ omnia sunt supra primam tabulam prædicti altaris, præter alias multas, quæ sunt sub lapide inferiori. Quarum nomina incerta sunt, & incognita. Quapropter sancti patres statuerunt, ne fœminæ vnquam ipsum sacellum ingrediantur. Hæc in antiquo libro Ioannis Diaconi Lateranensis, scripta inueni.

Precandi formula.

Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Hic est præcursor dilectus, & lucerna lucens ante dominum: Ipse est enim Ioãnes, qui viam Domino præparauit in eremo: sed & agnum Dei demonstrauit, & illuminauit mentes hominum: ideoq; plusquàm propheta vocatur, de quo Dominus dixit: Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Vers. Fuit homo missus à DEO. Resp. Cui nomen erat Ioannes. Oratio. Deus, qui filio tuo Domino nostro IESV Christo B. Ioãnem Baptistam præcursorem misisti, da nobis qui eius commemorationem colimus spiritualium gratiam gaudiorum, & omnium fidelium mentes dirige in viam salutis æternæ. Per Dominum nostrum, &c.

De Oratorio S. Ioannis Euangelistæ.

Ex ædiculæ S. Ioannis Baptistæ regione à leua baptisterij aliud est Oratorium sancti

Ioannis Euangelistæ, omnibus suis ornamẽtis etiam marmoreis expoliatum. Quod Hilarius papa, qui illud condidit, insigni argentea centum librarum confessione, & cruce aurea exornauit. Supra primam eiusdem marmoream portam, qua ex lauacro iter est in vestibulum ante sacellum, sunt eiusmodi verba:

LIBERATORI. SVO. BEATO. IOANNI. EVANGELISTÆ. HILARVS. EPISCOPVS. FAMVLVS CHRISTI.

Post hanc portam est vestibulum oblongum, & strictum, sine fenestris, ex quo proditur in Ecclesiam S. Venantij. In vestibuli medio è regione prioris portę est aliud ostium orarorij S. Ioannis Euangelistæ, quod quadratũ est, & alio oratorio paulò maius: tectum habet fornicatum, & pulchro musiuo pictum: sustinetur quatuor marmoreis columellis octangulis cum capitulis Ionicis: tres habet absidulas, oẽs stuccatas, cum totidem altaribus è marmoreis tabulis easdem occupãtibus: quæ intus inania columnarum porphyreticarum fragmentis innixæ sunt: sub quibus multas sanctorum reliquias esse ferunt. Olim totum tabulis lapideis ornatum fuit, nunc ineptis picturis, & quibusdam signis affectum est: solum marmoreum habet,

Precandi formula.

Pater

Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Iste est Ioannes, qui supra pectus Domini in cœna recubuit, beatus Apostolus, cui reuelata sunt secreta cœlestia. ℣. Valde honorandus est beatus Ioannes. ℞. Cui Christus in cruce matrem Virginem Virgini commendauit. Oratio. Ecclesiam tuam Domine benignus illustra, vt beati Ioannis dilecti Apostoli tui & Euangelistę illuminata doctrinis ad dona perueniat sempiterna, & nos famulos tuos ab omni aduersitate custodi. Per Dominum nostrum.

De Oratorio S. Crucis.

Retro baptisterium occidentem versus, est oratorium sanctæ crucis, ab eodem Hilario papa factum, ad quod porta lauacri recentiori iter est. Id ante se areolam habet, olim parua porticu circundatam, cuius nunc septem colūnæ, & tres parastatæ supersunt ante baptisterium & idem oratorium. Cuius portæ peristylium duabus columnis alabastrinis sticatis sustinetur. In zophoro est versus hic.

INTROIBO. IN. DOMVM. TVAM. ET. ADORABO. AD. TEMPLVM. SANCTVM. TVVM. IN. TIMORE. TVO.

Nunc magna ex parte omnibus ornamētis suis, & marmoreis etiam spoliatum est, & eorum loco repositæ sunt inepti artificis picturæ. Nam (vt Bibliothecarius refert)

papa

Papa Hilarius, qui oratorium hoc condidit, illud multis & maximis donis exornauit. Inter quæ in eius vita hæc ipse commemorat.

In primis fecit in oratorio sanctæ Crucis confessionem, in qua lignum Dominicæ crucis, & crucem auream librarum XX. cũ gemmis, collocauit. Confessionis ianuas argenteas librarum quinquaginta. Supra Cõfessionem arcum aureum librarum IIII. à columnis onychinis sustentatum, cum agno aureo pensante libras duas. Coronam auream ante Confessionem. Pharum cum delphinis librarum V. Lampades aureas IIII. pensantes singulas libras duas. Nympheum, & triperticum ante oratorium ipsum, vbi erant columnæ, quæ dicuntur Hecatonpensa. Cuius (vt dixi) adhuc supersunt septem columnæ. Lacus & conchas cythariacas, alias castriatas duas cum columnis porphyreticis perforatis, aquam fundentes. Et in medio lacum porphyreticum cum cõcha cythariaca in medio aquam fundente, circundata à dextris & sinistris, in medio cãcellis æreis, & columnis cum fastigijs, & epystilijs vndiq; ornatis ex musiuo, & columnis Aquitanicis, & Tripolitis, & porphyreticis. Quorum ornamentorum ne vestigium quidem aut vmbra amplius superest.

Precandi formula ad omnes sanctos.

Pater

Pater noster. Aue Maria. Antiphona. S. Maria mater Dei & Virgo, Angeli, Archangeli, Throni & dominationes, virtutes, principatus & potestates: Cherubin atque Seraphin, Patriarchæ & Prophetæ, sanctæ legis Doctores, Apostoli, Euangelistæ discipuli Domini, omnes Christi martyres, Euangelij Doctores, Sacerdotes, Leuitæ, sancti Confessores, Anachoritæ, Eremitæ, Virgines Christi, & Viduæ, sanctiq́ue omnes intercedite pro nobis. Vers. Orate pro nobis omnes sancti Dei. ℞esp. Vt digni efficiamur promissionibus Christi. Oratio. Omnipotens sempiterne Deus, qui nos omnium sanctorum merita sub vna tribuisti celebritate venerari, quæsumus, vt desideratum nobis tuæ propitiationis abundantiam multiplicatis intercessoribus largiaris. Per Dominũ nostrum.

Adijcit Bibliothecarius in eiusdem pontificis vita: Hilarium papam aliud Oratoriũ in honorem S. Stephani in baptisterio Lateranensi cõstruxisse: cuius (quod sciam) nulla vestigia extant.

Ioannes canonicus regularis, Lateranensis monasterij, & Diaconus, qui ante annos CCCC. Alexandro papæ III. librum de basilicæ Lateranensis dignitate conscripsit, refert prope hanc sanctæ crucis ædiculam fuisse aliud oratorium S. Gregorij nomine fabricatum, in quo vsq; ad sua tempora eius-

dem sancti patris lectulus iuxta aram permanebat, cuius vestigia aliquot cum picturis pone sacellum sanctę crucis in vinea Marij Fregepanis extare opinor.

De Ecclesia S. Venantij.

INter absidam S. Andreę, quę est in porticu ante baptisterium Lateranense, & oratorium S. Ioannis Euangelistæ, à latere fontis septentrionem versus est oratorium, imnò potius Ecclesia quadrata S. Venantij, quam Ioannes Papa IIII. Dalmata, qui anno Domini DCXXXVIII. creatus fuit, cōdidit, & sub eius altari corpora sanctorum martyrum Venantij Domnionis, Anastasij, Mauri, Asterij, Septimij, Sulpiciani, Telij, Antiochiani, Pauliniani, & Caiani, ex Dalmatia & Istria Romam aduecta, recondidit. Quam multis muneribus donauit, arcubus scilicet amplis duobus, pensantibus singulis libras XV. simul, & alijs multis vasis argenteis.

Ecclesiæ paries in qua est chalcidica, antiquitus vsque ad zophorum è tabulis marmoreis incrustata fuerat, supra zophorum verò vsq; ad tectum è musiuo ornata est. In absidæ fornice opere tessellato picti sunt B. virgo, in medio sancti Petrus, Paulus, Ioannes Baptista, & Ioānes Euangelista: item SS. Venātius, & Domnio martyres cum pallio,

libros

libros in manibus tenentes. Ioãnes IIII. qui basilicam inchoauit, & eius successor Theodorus, qui fortè eam perfecit, cum pallio & planetis cæruleis sine mitra vel aliquo capitis ornamento. Quorum Ioannes Ecclesiam, Theodorus verò librum in manibus tenent. Supra absidem in pariete paulò infra tectum, est imago S. Saluatoris cum duobus ex vtroque latere angelis, & his etiam sanctis, videlicet, S. Paulinianus, S. Telius, S. Asterius, S. Anastasius, coronas in manibus tenentes: S. Maurus cum pallio, S. Sulpicianus Diaconus, S. Antiochianus, & S. Caianus cum coronis in manibus. Supra quorum signa, sunt tres fenestræ clusę cum quatuor interstylijs Euangelistarum animalibus, item Hierusalem & Bethleem ciuitatibus. In zophoro absidis sunt hi è musiuo versus:

MARTYRIBVS. CHRISTI. DOMINI.
PIA. VOTA. IOANNES
REDDIDIT. ANTISTES. SANCTIFICANTE. DEO
AC. SACRI. FONTIS. SIMILI. FVLGENTE. METALLO
PROVIDVS. INSTANTER. HOC
COPVLAVIT. OPVS,
QVO. QVISQVIS. GRADIENS. ET.
CHRISTVM. PRONVS. ADORANS
EFFVSASQVE. PRECES. IMPETRAT.
ILLE. SVAS.

Ara

Ara maxima intus vacua eſt, & paulò ſupra aliquot gradus eleuata prope abſidam. Habet ſupra ſe ciborium marmoreum, quatuor nobiliſſimi operis columnis, albis ſtriatis cum capitulis ornatiſſimis ſuſtẽtatum, ſub quo corpora ſanctorum, quos ſupra enumeraui, dormiunt.

De monaſterio Honorij Papæ iuxta Lateranum.

Honorius Papa (vt auctor eſt in eius vita Bibliothecarius) in domo ſua iuxta Lateranum monaſterium condidit in honorem Dei, & beatorum Apoſtolorum Andreæ, & Bartholomæi, quod Honorij appellabatur. Cui prædia patrimonij ſui, & multa dona obtulit. Ita ille. Cæterùm quo in loco id, vel qua parte fuerit, quum hodie aut dirutum, aut mutato nomine incognitum ſit, incompertum eſt. Forte erat, vbi nunc domus hoſpitalis eſſe vidimus.

De Patriarchio Lateranenſi.

Patriarchium, ſiue palatium Lateranenſe prope baſilicam Conſtantinianam eodem quo baſilica condita eſt tempore, à beato Papa Syluestro Cõſtãtini Imperatoris ſumptibus exædificatam fuiſſe opinor. Quod quamquam apud probatos ſcriptores non meminerim me legiſſe, id tamen facilè ſuſpicor: quod & vetuſta patrum per manus traditione hoc acceperimus: & qui id præterea extruxerit, nemo (quod ſciam) memo-

moratur, præſertim quum qui alia Patriarchia condiderint memoria extet, & ſpeciatim earum quæ ſunt iuxta S. Petrum in Vaticano, & à recentioribus ante quadringentos annos ſcriptoribus id apertè referatur. Primus, qui Lateranenſis Palatij Siue Patriarchij, quanquam obſcurè, mentionem faciat, eſt Anaſtaſius Bibliothecarius in vita S. Siluerij Papæ, qui anno ſalutis DXXXV. Romanus pontifex eſt factus. Vbi recitans quorundam ſubornatorum teſtium aduerſus Papam accuſationes, qui Gothis tum Vrbem obſidentibus, eam ipſam prodere voluiſſe affirmabant: Illum in hunc modum Vithegi Gothorum regi ſcripſiſſe aſſeuerabant: Venit ad portam quæ appellatur Aſinaria (hæc eſt S. Ioannis Baſilicæ proxima) iuxta Lateranas, (quòd ſcilicet eo loci tunc maneret pontifex) & ciuitatem tibi trado, & Beliſarium patricium. Idem paulò pòſt apertius Palatij mentionem facit in vita Vigilij papæ, qui poſt Siluerium ſtatim pontifex fuit, vbi de Theodora Auguſta Iuſtiniani Imperatoris vxore loquens, ita ſcribit: Cognoſcens Auguſta, quod Vigilius papa reuocare nollet Anthimum Patriarchã Conſtantinopolitanum hæreticum, miſit Anthimum Scribonem cum iuſſione Romam ad Beliſarium dicens: Exceptis omnibus, in baſilica S. Petri parce. Nam ſi Lateranis, aut in palatio, aut in qualibet Eccle-

ſia inueneris Vigilium, mox impoſitum in nomine perduc eum vſque ad nos. Et paulò infra: Vigilius ex Vrbe diſcedens, reliquit Romam Ampliatum presbyterum, & vicedominum ſuum, & Valẽtinum epiſcopum Sanctarum Rufinæ, & Secundæ, ad cũ ſtudiendum Lateranas, & gubernandum chorum. Idem in vita Ioannis III. papæ. Hic (inquit) conſtituit, vt oblationis, & hamulæ, vel luminaria in cœmeterijs ſanctorum martyrum, per omnes dominicas de Lateranis miniſtrarentur. Vbi ſine dubio de Palatio loquitur. Cęterum Sanctus Gregorius Papa Libro regeſti ſui xi. apertiſſime Patriarchij Lateranenſis mentionem his verbis facit: In nomine domini dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, indictione VI. die XXIII. menſis Nouembris, temporibus domini beatiſſimi Papæ Gregorij, coronatus eſt Phocas, & Leontia Auguſta, ſeptimo palatio quod dicitur Secundianas: venitque eorum Icona Romam, VII. Kal. Maij: & acclamatum eſt eis in Lateranis, in baſilica Iulij ab omni clero, vel ſenatu, Exaudi Chriſte: Phocæ Auguſto, & Leontiæ Auguſtæ vita. Tunc iuſſit ipſam Iconam domnus beatiſſimus & Apoſtolicus Gregorius papa reponi in oratorio ſancti Cæſarij martyris intra palatium. Ex quibus ſcriptoribus apertè liquet, ſancti Gregorij tempore ante annos plus minus mille, palatium ſiue patriarchium

chium Lateranense prope basilicam Constantinianam situm, Romanorum pontificum peculiare domicilium fuisse, quod à multis pontificibus reparatum, nouisq́ue in dies fabricis, oratorijs, aulis, basilicis, cameris, triclinijs, porticibusq; antiquis dirutis renouatum, & auctum, passim in ipsorum vitis legitur. Patriarchij porrò Lateranensis nomine intelligitur primùm aula magna, quam Salam concilij vocant, pulpitus marmoreus Bonifacij VIII. papæ, porticus duæ, quibus ex eo loco iter est ad scalam sanctam, & ædiculam sancta sanctorũ. Item palatium omne quod ab area, quæ ante frontem basilicæ Constantinianæ est altissimis parietibus, menianis, porticibus, & multis, maximisq; parietinis refertum, nũc penè totum dirutum, & sine contignatione, tecto, solarijsq; cernitur. Cuius portæ valuis æreis ornatæ sunt, è regione sancta sanctorum. Zacharias papa porticum ante patriarchium Lateranense (vt tradit Bibliothecarius) sacris imaginibus ornauit: vbi etiam omnem substantiam suam per manus Ambrosij primicerij notariorum introduci mandauit. Fecit autem à fundamentis ante Scrinium Lateranense porticum, atq; turrim, vbi & portas æreas, atque cancellos instituit, & pergulam Saluatoris ante fores ornauit, & per ascendentes scalas in superioribus super eandem tur-

rim triclinium, & cancellos æreos construxit, vbi & orbis terrarum cosmographiam depinxit, atq; diuersis versiculis exornauit, & omne patriarchium pene de nouo restaurauit, in magna enim penuria eundem locum inuenerat. Hæc ille. Fecit etiam in eodem palatio basilicam, quæ Panetaria dicebatur, de qua infra dicam. Idem quoq; Pontifex in ipso Patriarchio inuenit reconditũ caput S. Georgij martyris in antiqua capsa, cum Græcarum literarum inscriptione id significante, quod cum clero & populo Romano psallendo ad eius diaconiam, quæ in Velabro sita est, solenni ritu deportauit, atque recondidit, idem pontifex statuit, vt singulis diebus alimenta de patriarchio Lateranensi à cellario suo pauperibus, & peregrinis egenis præberentur, qui ad S. Petrum permanebant. Itidem omnibus inopia pressis, & infirmis per singulas Vrbis regiones præstari iussit.

In vita quoq; Hadriani primi sic scribit Bibliothecarius: Pontifex sub validissimis obligationum interdictionibus edixit, vt in perpetuum singulis diebus centum pauperes ad minus, & si etiam plus fuerint, congregarentur in Lateranensi patriarchio, & constituerentur in porticu, qui est iuxta scalam (quam nunc Sanctam dicimus, id est, sub porticibus porticus veteris Lateranensis, quæ nunc obstructæ sunt) quæ ascendit

ad patriarchium, vbi etiam dicti pauperes depicti erãt, & quinquaginta panes pensantes singuli libras duas, simulq; & vini decimata duo pensantia singula libras LX. & ollæ pulte plenę distribuerentur singulis diebus opera fidelissimi pientissimiq; alicuius paracellarij iisdem pauperibus Christi, vt vnusquisq; eorum panis, vini, pultisq; partem acciperet.

In eodem patriarchio Leo III. papa, multa ampla ædificia construxit, inter hæc maximam aulam, quæ introeuntibus interiorem patriarchij partem statim ante valuas æreas occurrit, quam tribus chalcidicis, in postico scilicet, & à lateribus auxit, cunctaqúe varijs picturis, & musiuo exornauit.

Leo porrò IIII. papa, sedilia in ingressu patriarchij marmoribus construxit, quæ nullus vnquam pontificum, vt perficeret, cogitarat. Solarium quoque, quod Leo III. construxerat, quum præ vetustate fractis trabibus ruinæ proximum esset, nouum in meliorem formam restaurauit. Antiquas sacri palatij Lateranensis & bonas quasdam consuetudines prædecessorum suorum temporibus antiquatas, ad memoriam reducens, cunctas renouauit, & perpetuas esse iussit. Cuiusdam patriarchij scalæ sic mentionem facit Bibliothecarius in vita Stephani III. Philippus presbyter de pa-

triarchio Lateranensi expulsus, per scalam, quæ ducit ad balneum, diuertens, ad suum reuersus est monasterium.

Post Leonem IIII. longo annorum interuallo (quanquam verisimile, imò necessarium sit, multos Pontifices Lateranenses ædes restituisse, multas in ijs fabricas construxisse, & vetera reparasse, neminem inueni vsque ad Callisti papæ II. tempora, qui aliquid in patriarchio construxerit. Is anno Domini MCXIX. creatus, pace cum Henrico V. Imperatore post sexaginta ferè annorum dissidium facta, animum ad reparandum patriarchium Lateranense, diuturni schismatis causa à superioribus pontificibus diu vexatis & profugis negligentius habitum, & ideo ruinæ expositum, conuertit. Ante omnia igitur in medio palatio interiori à fundamentis ædificauit Oratorium siue ædiculam in honorem sancti Nicolai Episcopi, pulchram, & oblongam, cum tecto ligneo imbricato, quam etiam totam pinxit, in cuius absida eos omnes Romanos pontifices, qui ante se fuerunt, ab Alexandro II. deinceps pingi iussit, quanquam fœdissima pictura. Hi fuere Alexander II. Gregorius VII. Victor III. Vrbanus II. Paschalis II. Gelasius II. Item his adiunxit ex antiquis sanctos Leonem, & Gregorium magnos, & seipsum in absidæ testudine ad pedes Saluatoris. In cuius altari

tari multas reliquias recondidit. Hanc porrò ædiculam peculiari Romani pontificis vſui ipſe condidit: iuxta quam idem pontifex duo coniuncta conclauia ſiue cubicula, ſub quibus veſtiarium, id eſt, guardarobam addidit, conſtruxit. Cubiculorum verò vnum iconijs picturis exornauit, quod audientiæ addixit, & rebus publicis tractandis. In quo ſuperiora omnia ſchiſmata, quæ eccleſiaſticæ libertatis aſſerendæ cauſſa exorta fuerant, annotauit: vt Alexandri II cũ Cadolo Parmenſe, Gregorij VII. Victoris III. & Vrbani II. cum Ghiberto Rauennate, & Paſchalis cum tribus adulterinis alijs pontificibus. Poſtremò pacem, quam ipſe cum Henrico V. Imperatore, eiuſq; Imperatoris priuilegium in tabula magna deſcriptum adiunxit: quæ adhuc vetuſtate exolentia pene cerni poſſunt. Sub Alexandri itaq; II. tabula, in qua ipſe pictus eſt, cum Cardinalibus pedibus Cadolum conculcans, ſunt huiuſmodi verſus:

REGNAT ALEXANDER CADOLVS CADET ET SVPERATVR

..,...,. NIHILATVR........

Sub Gregorij verò VII. Victoris III. & Vrbani II. Signis, ſunt eiuſmodi alij duo verſus:

GREGORIVS, VICTOR, VRBANVS CATHEDRAM TENERVNT,

GIBERTVS CIVIM SVIS TANDEM DESTRVCTI FVERVNT.

Sub Paschalis verò, & Gelasij II. simulachris quosdam schismaticos pontifices sub pedibus tenentibus, sunt hi alij duo.

Ecclesiæ decus PASCHALIS PAPA SECVNDVS

Albertum damnat, MABINVLFVM, THEODERICVM.

Sub Callisti verò II. figura, sunt hi:

ECCE CALIXTVS HONOR PATRIAE, DECVS IMPERIALE

NEQVAM BVRDINVM DAMNAT, PACEMQVE REFORMAT.

Quibus figuris ostēdebat Romanam Ecclesiam sub Alexandro II. excuti cœpisse Imperatorum iugum, qui eam oppressam tenebant: & sub se Pontifice id omnino perfectum esse, vt non solum Ecclesia Romana, sed omnis Christiana Ecclesia, in libertatem vindicata esset, quando pace cum Imperatore Henrico V. facta, omnes, quas non tantum in Romano pontificatu, sed etiam in omnibus alijs Cathedralibus Ecclesijs siue Abbatijs rationes, iurisdictiones, priuilegia, & iura à superioribus Romanis pontificibus, vt Hadriano, Leone VIII. & Clemente II. Imperatoribus Carolo Magno, Othone, & Henrico III. concessa, eiurasse, & abdicasse, liberasq; in omnibus Ecclesijs & Abbatijs per clerum, & monachos electiones

nes fieri permisisse. Priuilegij porrò Henrici V. à Callisto II. concessi, quod adhuc (quanquam exolescens) muro pictum cernitur, exemplum sequens est,

EGO HENRICVS DEI GRATIA, ROMANORVM IMPERATOR AVGVSTVS. Pro amore Dei, & S.R.E. & domini papæ Callisti, & pro remedio animæ meę dimitto Deo, & sanctis eius Apostolis Petro & Paulo, Sanctæ Catholicæ Ecclesiæ omnem inuestituram per annulum, & baculum: & concedo in omnibus Ecclesijs fieri electionem, & liberam consecrationem. Possessiones, & regalia Beati Petri, quæ à principio huius discordiæ vsque ad hodiernum diem, siue tempore patris mei, siue etiam meo, ablata sunt, quæ habeo eidē S. Romanæ Ecclesiæ restitutio, quæ aūt non habeo, vt restituantur fideliter iuuabo, possessiones etiam omnium aliarum ecclesiarum, & principarum, & aliarum tam clericorum, quàm laicorum, consilio principum, & iustitia, quæ habeo, vt reddantur fideliter iuuabo. Et do veram pacem Callisto Papæ S.R.E. & omnibus qui in parte ipsius sunt vel fuerunt, & in quibus Sancta Romana Ecclesia auxilium postulauerit fideliter iuuabo.

CALLISTVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI DILECTO FILIO SVO HENRICO DEI GRA-

TIA ROMANORVM IMPERATORI AVGVSTO, salutem & Apostolicam benedictionem. Concedo electiones Episcoporum, & Abbatum Theutonici Regni, quę ad regnum pertinent, in præsentia tua fieri, absque Simonia, & aliqua violentia: vt si qua inter partes discordia emerserit, Metropolitani, & prouincialium consilio, vel iudicio, saniori parti assensum ac auxilium præbeas, electus autem regalia per sceptrum à te recipiat (exceptis omnibus quæ ad Romanam Ecclesiam pertinere noscuntur) & quæ ex his iure tibi debet, faciat. Ex alijs verò partibus Imperij consecratus, infra sex menses regalia per sceptrum à te recipiat. De quibus verò mihi quærimoniam feceris, secundum officij mei debitum auxilium meum præstabo. Do tibi veram pacem, & omnibus qui in parte tua sunt, vel fuerant tempore huius discordiæ. Datum Anno MCXXII. IX. Kalend. Octobris.

Hæc omnia in priori cubiculo annotata sunt. Alterum verò cubiculum huic proximum & varijs picturis ornatum, particularibus Pontificum vsibus Callistus Papa addixit, quod adhuc semifractum, & sine tecto superest. Idem etiam Pontifex aquam ex antiqua forma ad portam Lateranensem corriuauit, lacumq; equorum potui ibidem fecit, & aliquot supra ipsum riuum molas pa-

palatij vſibus conſtruxit, vineas quaſdā ſecus locum arboribus fructiferis refertas ad pontificum oblectationem plantauit.

Innocentius II. papa in penitiori parte Lateranenſis patriarchij duo alia cubicula à fundamentis fecit, retro, ædiculam S. Nicolai, ea parte quæ frontē baſilicæ Lateranēſis reſpicit (hæc adhuc ſemirupta ſuperſunt) q̄ varijs picturis ornauit: in quorum vno coronationē Lotharij II. Imperatoris ab ſe in baſilica Lateranenſi conſecrati pinxit. In cuius tabulæ prima parte pict⁹ eſt Rex, q ante portas baſilicæ Lateranenſis iurat Romanis ſe conſeruaturum conſuetudines ſuas: poſt à papa ſuſcipitur, amplectiturq́; deinde coronatur. Cui picturæ hi verſus ſuppoſiti fuerunt.

REX STETIT ANTE FORES IVRANS
PRIVS VRBIS HONORES.
POST HOMO FIT PAPAE, SVMIT QVO
DANTE CORONAM.

Quos verſus Fridericus Barbaruſſa Imperator tanquam in Imperij præiudiciū, quod non à papa, ſed à Deo immediatè eſſe contendebat, eradi iuſſit, vt tradit Otho Friſingenſis in lib. de rebus geſtis Friderici Imperatoris. Totum porrò ipſum Patriarchium idem pontifex renouauit.

Hadrianus autem IIII. conclauia ferè omnia, & cameras in eodem palatio vetuſtate collabentia, reſtituit, ciſternamq́ue

capacem fabricauit patriarchio admodum necessarium.

Clemens papa III. Lateranense palatium haud mediocri impensa ampliauit, parietes altiores fecit, puteum ante statuam equestrem æneam M. Aurelij, quę in campo erat, construxit.

Cœlestinus III. cubicula aliquot, & conclauia, in eodem palatio condidit, vt ex eius insignibus, quæ hactenus in marmoreis parastatis videntur, liquet: portas æreas patriarchij interioris & exterioris fecit, quæ nũc etiam visuntur. Quarum interiores hanc inscriptionem habent,

INCARNATIONIS DOMINICAE ANNO MCXCVI
PONTIFICATVS VERO DOMINI CAELESTINI PAPAE III.
ANNO VI. CENCIO CAMERARIO MINISTRANTE.
HOC OPVS FACTVM EST.

Exteriores verò, quæ super gradus scalæ veleris palatij Lateranensis sunt, hanc inscriptionem habent.

ANNO V. PONTIFICATVS DOMNI CAELESTINI PAPAE III.
CENCIO CARDINALE S. LVCIAE, EIVSDEM DOMNI PAPAE CAMERARIO IVBENTE.
OPVS ISTVD FACTVM EST.

Hadrianus postea V. palatiũ Lateranense lon-

longa prædecessorum suorum absentia ruinæ proximum, reparari iusserat, sed morte præuentus totum negotium imperfectum Nicolao III. reliquit, qui omne pene restituit vetustate dilabens, quo Pontifices seditionibus Romanorum intestinis vexati diu abfuerant.

Clemente V. in Gallijs ab Vrbe cum Curia absente (vti supradixi) cum basilica Lateranensi palatium quod omne incendio con sumptum est, cum ipse tum qui ei successore Ioannes XXIII. & Benedictus XII. missis cum magna auri summa ministris, restituerunt.

Gregorio porrò XI. ex Gallijs ad Vrbem cum Romana curia reuerso, & paulò pôst mortuo, qui ei successit Vrbanus VI. parum in Vrbe vixit: sed Bonifacius IX. Neapolitanus occasione molis Hadriani, quam in munitissimam arcem priùs conuerterat, ductus, primus omnium Romanorum pontificum Lateranensi palatio omnino relicto apud Basilicam S. Petri sedes perpetuas posuit, præsertim quum ibidem paulò antè Vrbanus V. egregias ædes struxisset. A quo tempore deinceps Laterani nullus Romanorum pontificũ amplius habitauit. Quare breui factum est, vt palatium ipsum ruinæ expositum esset.

Eugenius IIII. non nihil in eo restituit.

Nouissimè Xistus IIII. omne pene collap-

sum

ſum reparauit, nouas portarum antas fecit.
Leo X. quũ Lateranenſem baſilicã viſitaſſet, omnibus Cardinalibus & nobilibus Vrbis comitatus, epiſcopatus Romani (vt dicitur) poſſeſſionem accepiſſet, in eodem palatio aliquando pernoctauit.

Poſtremo ſub Paulo III. & Iulio III. ruinã minitans, eorundẽ permiſſione à canonicis dirutũ eſt, cõtignationesq́ omnes cum trabibus & imbricibus tegulisq́ ab eiſdem in eccleſiæ vſum tranſlata: ita vt ex tanta machina nihil prætereà quàm ingentes parietinæ, craſsiſſimę paraſtatæ, & maximę aggerum ac murorum ſtrues, omnes ſine contignatione ſuperſint. Extant adhuc veſtigia & parietes aulæ Leonianæ, cubiculorũ Innocentij II. & Calliſti II. ædiculæ ſancti Nicolai, & conclauiorum Cœleſtini III. quæ vel ex inſignibus, vel picturis, aut elogijs adhuc agnoſci poſſunt, quanquam nullus ad ea niſi admotis ſcalis modò aditus ſit.

De Baſilica Leoniana minori.

Introeuntibus interiorem Patriarchij partem ſupra aliquot gradus ſtatim ſeſe offert aula magna cum tribus tribunis, quam à Leone III. conditore Leonianam aulã veteres vocabant. Hęc vel muſiuo, vel marmorea cruſtatione, tota exornata erat. Supereſt adhuc vetuſtum è muſiuo emblema circum abſidam tribunæ in poſtico aulæ, in quo

quo S. Petrus ſedens pictus eſt, qui Carolo Magno Imperatori leua vexillum, Leoni verò papæ III. dextra pallium ante ſe genu flexis porrigit, cũ hiſce inſcriptionibus: SANCTISSIMVS D. N. LEO III. PAPA. Item, D.N. CARVLO REGI. Infra verò ſub S. Petri pedibus.

BEATE PETRE ....

..... LEONI PAPAE ET BITORIA CARVLO REGI DONA.

Hæc (vt dixi) antiquitus baſilica Leoniana minor ad differentiam maioris, quæ & Caſa maior vocabatur, dicta eſt, eratq; iuxta pontificis cubicula ſiue cameras, in qua pontifex, in quibuſdam præcipuis ſolennitatibus cum Cardinalibus comedere ſolebat, vt ſecunda & tertia feria Paſchæ, & alijs quibuſdam diebus. In ea quoq; publici conuentus, ſiue conſiſtoria fieri ſolebant: nunc tectum & pauimentũ dirutum eſt, ſuperſuntque tantum altiſſimę parietinæ, quibuſdam pretioſi operis columnis ornatæ.

De porticu Lateranenſi.

Ante palatium Lateranenſe (cuius frons aliquando totus opere arcuato apertus erat, hodie verò arcus omnes muro clauſi ſunt, præter arcũ portæ palatij veteris, quæ habet valuas æreas, à Cœleſtino III. factas) eſt portic' antiqua verſus ſeptentrionem locata, ad quã per gradus ſcalæ ſanctæ auditus

eſt:

est: olim fuit tota & marmoreis tabulis incrustata, & varijs è musiuo emblematibus ornata, nunc diruta, omnia ferè vetustate consumpta sunt. Initio porticus occidentē versus in fine alterius porticus, quæ hospitale, & pulpitium Bonifacij VIII. respicit, est antiqua fabrica, siue vetus aula quadrata, quam veterem basilicam fuisse opinor: nūc clusa, & pro domo in vsu est. Propè est oratorium S. Siluestri. Deinde porta, quæ respicit gradus scalæ, (quam nunc Sanctam vocant) antiquitus verò patriarchij erat, cuius fores æneæ sunt à Cœlestino III. factæ. Deinde est columella in duas partes diuisa cum proximo altari muro affixo. Postea à dextera sunt Portæ Lateranensis patriarchij interioris, post vestibulum ante oratorium Sancta sanctorum, quod oratorium siue basilica S. Gregorij dicebatur, duobus altaribus vacuis, altero muro affixo propè fenestram & cancellos oratorij S. Laurētij, altero in eius medio. Postea est oratorium S. Laurentij, siue sancta sanctorum, quod à multis & celeberrimis reliquijs ita appellatur. In fine verò porticus orientem versus propè magnam fenestram, est altare supra veterem basim cū hac inscriptione. CALLISTVS PAPA III. AN. MCCCCLVII. Porticus ineptis quibusdam picturis exornata est. Supersunt etiam nunc tenuia quædam vestigia veteris incrustaturæ è lapillis tessellatis.

De

De pulpito Bonifacij VIII. Papæ.

INter aulam, quã salam Concilij vocant, & hanc quam supra descripsi porticum, est alia porticus oblonga, & de nouo restituta, qua ad palatium ex basilica Constantiniana, & sala concilij iter est: in cuius fine occidentem versus est pulpitum marmoreum à Bonifacio VIII. factum, totum ferè depictum, & emblematibus ornatum. Pulpitum extra concilij aulam porrectum est, totum è lateribus & marmore factum. Picturæ pro temporum conditione elegantissimę existimantur, Cimabouis egregij pictoris manu factæ, qui primus Italiæ picturam post antiquos restituit. In his pictus est Bonifacius VIII. populo ex eo mœniano benedicens, Constantini baptismus, & basilicæ Lateranensis exædificatio: multis in locis sunt familiæ Gaietanæ, ex qua Bonifacius fuit, insignia, cum hoc elogio:

DOMINVS BONIFACIVS PAPA VIII. FECIT TOTVM OPVS PRÆSENTIS THALAMI.

ANNO DOMINI MCCC.

Ante quas proxime descripsi porticus, est campus Lateranensis amplissimus, aquæ Claudiæ formas pertingens, in quo olim fuerunt multæ præclaræ domus: in his Cãcellarij, Camerarij, Episcopi Albanensis, & aliorum, quarum adhuc vestigia, & parieti-

næ supersunt. Fuit etiam ibi antiquitus M. Aurelij ænea equestris statua, quam Xystus IIII. è sordido loco in augustiorem in area ipsa reposuit: quam postremo Paulus III. in aream transtulit capitolinam. Non ab re autem in Lateranensi area diu fuit M. Aurelij equestris statua, quum ipsum his in locis natum fuisse referat in eius vita Iulius Capitolinus.

De aula, quam nunc Salam concilij vocant.

SInistra basilicæ Lateranensis parte est porta, qua per aliquot marmoreos gradus ascenditur ad aulam amplam & spatiosam, quæ cōcilij sala hodie P nominatur. In cuius absidæ fornice est hoc signum L.O. E, id est, Leo Papa, qui musiueis signis ineptis eam A ornauit. Hæc aula nostris temporibus sala concilij dicitur, quod ibi primus (vt opinor) Eugenius IIII. concilium celebrare disposuerit, & nouissimè Iulius II. celebrarit. Antiquitus ab amplitudine Casa maior, vel ab auctore basilica Leoniana dicebatur, quam Leo Papa III. pontificum Romanorum vsui construxit, & exornauit. In qua diebus quibusdam solennibus, vt Paschatis, & Natalis Domini Romani pontifices cum Cardinalibus prandere solenni ritu consueuerant. Eam (vt scribit Anastasius

Bibli-

Bibliothecarius) Leo IIII. renouauit. Accubitum enim (inquit) quem Leo III. Papa à fundamentis cõstruxerat, & multa in eo necessaria ornamenta parauerat, & tunc præ vetustate, & prædecessorum suorũ pontificum incuria deperdita fuerant, idem Leo IIII. alacriter nimis omnia ea quæ deleta fuerant, renouauit. Ibi enim die Natalis domini Gregorius IIII. & Sergius II. papę epulari solebant. Ita illle. Die verò Paschę finita Missa, quã pontifex ad S. Mariam Maiorem celebrare solebat, coronatus cũ processione ad Palatiũ reuertebatur: & acceptis laudibus à Cardinale S. Laurentij, ducebatur à primicerio, secundicerio, atq; iudicibus cũ mitra intra basilicam hãc magnã Leonianam, quę dicebatur Casa maior, vbi eo die comedere solebat. Hoc innuere videtur oratio, quæ scripta est in zophoro absidæ maioris, sic:

DEVS. CVIVS. DEXTERA. BEATVM. PETRVM. AMBVLANTEM. IN. FLVCTIBVS. NE. MERGERETVR. EREXIT. ET. COAPOSTOLVM. EIVS. PAVLVM. TER. NAVFRAGANTEM. DE. PROFVNDO. PELAGI. LIBERAVIT. TVA. SANCTA. DEXTERA. PROTEGAT. DOMVM. ISTAM. ET. OMNES. FIDELES. CONVIVANTES. QVI. DE. DONIS. APOSTOLI. TVI. HIC. LÆTANTVR.

In hac porrò aula, quæ Leonina dicitur,

legimus Nicolaum papam Concilio congregato Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, & Cardinalium, aſtãtibus proceribus & optimatibus multis, reſtituiſſe ad dignitatem ſuam Ioãnem Archiepiſcopum Rauennatẽ, qui ſuperbia elatus ab Apoſtolica ſede deſciuerat, & propterea ab eodem papa dignitate multatus fuerat, vt commemorat Anaſtaſius Bibliothecarius.

De oratorio S. Sylueſtri.

Oratorium S. Sylueſtri eſt in porticu Lateranenſi ante vetus patriarchium, vbi ſunt duæ ſedes perforatæ porphyreticæ, quod quis cõdiderit incertum. Primum de eo mentionem fieri in Zachariæ papæ vita apud Bibliothecarium inueni, qui ſic ſcribit: Zacharias papa ſacris imaginibus tam oratorium B. Sylueſtri, quàm omnem porticum decorauit. Hoc oratoriũ habet in medio altare vacuũ, reliquijs (vt credi par eſt) plenum, tectũ ligneum, & imbricatũ, pauimentum teſſellatũ. Supra portã verò tabernaculum marmoreum, ſuſtentatũ à duabus columnis porphyreticis, in quo diu locata fuit vetuſta S. Saluatoris imago, quæ à quodam Iudæo olim in fronte percuſſa ſanguinem emiſit. Hodie tabernaculũ ſemifractũ tãtum ſupereſt. Paulò extra portã ſunt duæ antiquæ ſedes porphyreticæ perforatę, vna ſcilicet ex vtraque parte, quæ in antiquis thermis lotionis vſui fuere: poſtea à Roma-

nis

nis pontificibus eo loci positæ, in qbus cęrimonias quasdã recẽs creati pagere solebãt. Nostro tempore, die S. Syluestri in eo oratorio Canonici Lateranenses sacra Missarum solennia celebrant. Erãt in hoc palatio ædiculæ, siue sacella, & aliquot basilicę, vt Vigilij papæ, Iulia, Zachariæ papæ: item oratoria S. Cęsarij martyris, S. Sebastiani, alias basilica Theodori papæ, S. Petri, S. Crucis, S. Georgij, & sancti Gregorij papæ: item cellaria maius & minus, vestiarium, vicedominium, in quo papæ Vicedominus, siue (vt hodie dicimus) Vicarius habitàbat. & alia multa ædificia, quæ passim Bibliothecarius in Romanorum pontificum vitis commemorat, quæ omnia diruta sunt, & nulli amplius cognita.

De Oratorio S. Laurentij, quod nunc dicitur SANCTA SANCTORVM.

Ex quodam obscuro loco Anastasij Bibliothecarij conijcere possumus, sacellum, quod nunc Sancta sanctorum dicitur, olim dicatũ fuisse à papa Theodoro, sancto martyri Christi Sebastiano, ideoqúe Theodori papæ basilicam aliquando vocitatam fuisse. Nam Bibliothecarius in ea ædicula, quam basilicam vocat, Apostolos reconditos fuisse, innuere videtur his verbis in vita papæ Sergij: Egressus idem beatissimus pontifex Sergius foris basilicam, quæ dicitur Domini Theodori papæ, apertis ianuis, se-

dens in ſede ſub Apoſtolis, generalitatem militiæ, & populi, qui pro eo occurrerant, honorificè ſuſcepit, eoſq; rogauit, ne Zachariam Spatarium, quem occidere volebant, violarent. Ego porrò ex verbo illo (ſub Apoſtolis) exiſtimaui aliquando hanc baſilicã Theodori papæ fuiſſe, quã S Sebaſtiano dedicaſſe refert Bibliothecarius. Sed hanc leuem coniecturam eſſe, quis facilè ſuſpicari poterit. Nam capita Apoſtolorum eo loci illo tempore fuiſſe ex ipſo Bibliothecarij loco non ita clarè elici poſſe exiſtimo. Illud adde, quod paulò poſt in vita Stephani III. idem Bibliothecarius apertè huius oratorij S. Laurentij ſic mentionem faciat: Alio verò die Conſtantinus Subdiaconus, & Diaconus à Georgio Epiſcopo in oratorio S. Laurentij intra patriarchium Lateranenſe conſecratus eſt. Vtvt ſit, illud ſatis conſtat, hoc oratorium, quod antiquitus S. Laurentij, nunc ſancta ſanctorum dicitur, in patriarchio Lateranenſi vetuſtiſſimũ eſſe. Quod niſi Theodori papæ fuerit, quis primus condiderit, incõpertum hactenus habeo. Illud ſatis manifeſtum eſt, id ab Honorio III. renouatum fuiſſe. Quod poſtea Nicolaus III. Vrſinus ruinoſam à ſolo, opere perpetuo ſub ipſo cum lateribus marmoreis ſtabiliuit, ac in ſuperiori teſtudinis parte picturis pulcherrimis ornatum refundari iuſſit, capitibus Apoſtolorum cum præputio Chriſti,

sti, capillis B. Virginis, & capite Beatæ Agnetis seorsum positis, quarum reliquiarum vnaquæque in propria theca, erat, & deinde manu sua in palatium nouum Lateranense ab se renouatum de nocte transtulit, & à religiosis personis custodiri, donec oratorium completum fuisset, iussit. Quo perfecto adstante vniuerso populo Romano, prælatis cunctis, & Cardinalibus, ipse manibus suis sub altari eiusdem basilicæ easdem argēteas reliquiarum thecas reposuit, quod altare prid. nonas Iunij cōsecrauerat. Ita F. Ptolemæus Lucensis ordinis Prædicatorum, qui eo tempore vixit, in chronico suo.

Hoc porrò oratorium est in nouissima parte porticus Lateranensis patriarchij orientem versus situm. Habet valuas æreas miri operis cum ciboriolo vel tympano è musiuo & imagine S. Laurentij, cui oratorium dedicatum est, duabus quadratis, & elegantis structurę columellis sustentato. Ædicula parua est, & tota picta, testudinem habet lateritiam, plumbeis laminis tectam, pauimētum tessellatū, sedilia circumcirca lapidea, parietes è tabulis marmoreis incrustati: vnnum tantum altare habet, sub quo diu iacuerunt capita Apostolorum, & lignum S. crucis: supra, est imago S. Saluatoris, multis & maximis ornamentis aureis, & argēteis, gemmisq; referta, & cortinis aureis decorata. Hæc antiquis temporibus Romanorum

pontificum peculiaris ædicula (quam capellam vocabant) erat, postea à quatuor canonicorum collegio diu recta fuit, nunc à custode quodam viro religioso societatis S. Saluatoris iussu custoditur: est enim nobilissimorum ciuium eam, & Saluatoris imaginem custodientium sodalitas, à Romanis pontificibus instituta, quæ etiam hospitali Lateranensi præest.

In hoc verò oratorio reliquiæ quamplures pretiosissimæ, & certissimæ fuerũt, quarum multæ adhuc ibidem extant, multæ suo loco ablatæ. Inter cæteras aliquando fuit ibi pars ligni sanctissimæ crucis, cuius ita meminit Beda in libro de temporum ratione: Papa Sergius in sacrario B. Petri Apostoli, capsam argenteam, quæ in angulo obscurissimo diutissimè iacuerat, & in ea crucem diuersis ac pretiosis lapidibus adornatam, Domino reuelante reperit: de qua tractis quatuor petalis, quibus gemmæ inclusæ erant miræ magnitudinis, portionem ligni salutiferi Dominicæ crucis interius repositam inspexit: quæ ex tempore illo annis omnibus in basilica S. Saluatoris, quæ appellatur Constantiniana, die Exaltationis eius ab omni osculatur atq; adoratur populo. Et in Sergij papæ vita, etiam eiusdem mentionem facit Anastasius Bibliothecarius.

Hanc ligni sanctissimi portionem excidio

dio vrbis ſub Clemente VII. à militibus aliquot theca argentea direpta ablatam, Pontifex prodigioſe, & non ſine ope diuina recuperauit: & aurea, cryſtallinaq́ cruce incluſam, in palatio Vaticano, vbi eſt Sacriſtia pontificia, ſeruari iuſſit.

In eodem etiam oratorio diu (vt dixi) iacuerunt Apoſtolorum Petri, & Pauli capita, quæ Innocentius papa III. (vt ex hac inſcriptione liquet) ſub altari S. Saluatoris æreis armarijs recondidit.

HOC OPVS FECIT FIERI DOMINVS INNOCENTIVS PP. TERTIVS.

NICOLAVS PP. III. HANC BASILICAM FECIT A FVNDAMENTIS RENOVARI, ET ALTARE FIERI.

Vrbanus V. quum parum ex dignitate eo loco iacerent, in basilica, fal r cato ad id aptè ferculo marmoreo, supra aram maximam collocauit. Qui verò Apostolorum capita in eo oratorio primus recondiderit, non inueni. Illud certè ex vetusto rituali libro constat, eodem in loco ante annos plus minus noningentos sub Sergio primo; qui anno DCLXXXVII. pontifex factus est, seruari solita fuisse: in eius enim vita tum primum apud Bibliothecarium reliquiarum Apostolorum in patriarchio Lateranensi existentium mentionem fieri inueni, quas in Theodori basilica fuisse refert.

Capitum Apostolorum Petri, & Pauli, quæ in oratorio S. Laurentij asseruabantur, ante quadringentos annos in veteri rituali libro aperta mentio est, vbi diei Veneris sancti cæremonias explicat. Quas accuratè consideranti illud mihi in mentem venit, his temporibus, quibus hæc fiebant, ædiculam ipsam S. Laurentij paulò grandiorem quàm nunc est fuisse: nam tam angusto, quàm nunc cernimus loco difficulter admodum tot & tantæ cærimoniæ cum magno Cardinalium & aliorum ordinum numero à pontifice celebrari potuissent: Nam quum legimus Nicolaum III. eam renouasse, facilè fieri potuit, vt eam ex ampla & mulorum hominum capace, paulò restrictiorem refecisset.

De

De sacra verò Saluatoris imagine, quæ eodem in sacello seruatur, primum mentionem fieri inueni apud Bibliothecarium in vita Stephani papæ II. qui anno Domini DCCLII. pontifex factus est, his verbis: Quum Aistulfus Longobardorum Rex Romanos accerrimè vexaret, Stephanus papa conuocato clero populoqúe Romano cum multa humilitate processit in Litania cum sacratissima imagine S. Saluatoris Domini nostri IEsu Christi, quæ græcè acheropita (id est non manu hominis facta) dicitur, simulq; cum ea alia diuersa sacra mysteria, proprijs humeris suppositis, nudis pedibus cũ alijs sacerdotibus portauit; pergensq; ad Ecclesiam sanctæ Dei genetricis Mariæ, quę ad præsepe dicitur, posito in omnium capitibus cineræ, maximo cum fletu omnipotentem Deum deprecabatur. Ita Anastasius Bibliothecarius. Hæc sanctissima imago vsque ad nostra tempora in hoc oratorio conseruatur. In quo præter eas, quas supradixi, infinitæ pene aliæ reliquiæ erant, quæ à Leone X. papa, & excidio vrbis partim ablatæ ac direptæ, partim vetustate consumptæ sunt, quarum seriem ex descriptione Ioãnis Diaconi Lateranensis, qui eas ante CCCC. annos enumerauit, descripsitq;, exponam. In oratorio (inquit) S. Laurentij, quod est in palatio Lateranensi, sunt tria sanctissima altaria. Supra primum in arca cypressina, quã

Leo

Leo III. Papa condidit, sunt tres capsæ. In quarum vna est crux aurea adornata gemmis & lapidibus pretiosis, id est, hyacinthinis, smaragdinis, & prasinis: & in media cruce est vmbilicus Domini nostri IESV CHristi, & desuper est iniuncta balsamo, & singulis annis eadem vnctio renouetur, quando Domnus Papa cum Cardinalibus facit processionem sanctæ crucis, ab ipsa Ecclesia S. Laurentij in basilicam Lateranensem. In alia verò càpsula argentea & deaurata cum historijs, est crux de smalto depicta: infra quam est crux CHristi. In tertia capsa quæ est argentea, sunt sandalia, id est, calciamenta Domini nostri IESV Christi. Est etiam ibi alia capsa deaurata, in quo est de ligno illo S. crucis, quam Heraclius Imperator deuicto Cosdroa Persarum Rege, secum tulit de Perside, vna cum corpore S. martyris Anastasij. Hæc porrò capsula est in altare eiusdem Ecclesiæ marmoreo S. martyri Laurentio dicato. In quo sunt etiam hæ reliquiæ: Brachium S. Cæsarij martyris: ossa duo S. Ioannis Baptistæ: os vnum S. Hieronymi presbyteri Cardinalis: spatula S. Dionysij Areopagitæ: os de crure S. Stephani Papæ, & martyris. Reliquiæ sanctorum Damasi papæ, Feliciani, Anastasiæ, Agapes, Chioniæ, Irenes, Pistis, & Elpis Virginum, Nerei, & Achillei, Priscæ, & Aquilæ. Caput S. Praxedes: & de genu S. Tyburti, filij

Chro-

Chromatij Martyris. In hac eadem area cypressina est panis vnus cœnæ Domini, & XIII. lenticulæ eiusdem cœnæ Domini. De arundine, & spongia cum aceto ad os Domini posita, & lignum de sicomoro vbi Zachæus ascendit. Super hoc altare est imago S. Saluatoris mirabiliter in quadam tabula depicta, quam Lucas Euangelista designauit, sed virtus Domini angelico perfecit officio: sub cuius pedibus in quadam pretiosorum lapidum fascia multę reliquiæ sunt reconditæ, quarum hæc sunt nomina: lapis in quo consedit Maria Virgo: lapis Iordanis vbi Christus sedit, dum baptizaretur: lapis Betleem: lapis montis Oliueti, vbi Dñs orauit ad patrem: de lapide super quo sedit angelus ad sepulchrum: de columna vbi Christus fuit flagellatus: de sepulchro Christi: de lancea, qua latus eius fuit perforatum: de ligno crucis: de loco, qui dicitur Lithostratos: de Caluariæ loco: S. Silex, vbi Christus cõditus est: lapis de mõte Sion: lapis in quo Dñs transfiguratus est in monte: lignum de sancto presepe, vbi Christus natus positus fuit: lapis de monte Sina, vbi lex fuit data: lapis de sepulchro S. Mariæ. In alio quoque altare eiusdem oratorij sunt capita sanctarum virginũ Hagnetis, & Euphemię. In tertio verò sunt carbones aspersi de adipe S. Laurentij. Sunt quoq; in eodem oratorio reliquiæ sanctorũ quadraginta martyrũ, &

mul-

multorum aliorum. Hæc porrò ſunt nomina reliquiarum, quæ ante quadringentos annos in oratorio Sancta ſanctorum enumerauit Ioannes Diaconus canonicus Lateranenſis, in libro quem de baſilica Conſtantiniana Alexandro papæ III. ſcripſit.

Reliquiarum verò, quæ hodie in eo oratorio extare dicuntur, index ſequens eſt, ex magna tabula aræ maximæ baſilicæ Lateranenſis affixa deſcriptus: In ſacello ſancta ſanctorum, quod S. Laurentij appellatur, in quod mulieres nunquam ingrediũtur, ſunt infinitæ reliquiæ, à Leone papa X. viſæ, & multis aſtantibus ex duabus feneſtrellis erutæ, & oſtenſæ, & iterum in eodem locatæ. In quarum prima à latere dextro, ſunt multæ reliquię in vaſis cryſtallinis, vitreiſq; compoſitæ, In ſiniſtra verò eſt caput humanum integrum cum alijs multis incognitis reliquijs. Supra altare eſt ornatiſſima imago S. Saluatoris acheropita in tabernaculo maximis ornamentis æneis, argenteis, & gemmis, margaritiſq; referta, cum multis aureis ſericeis cortinis à diuerſis pontificibus ibidem ad loci ornatum poſitis, quæ die XIIII. Auguſti in media baſilica Lateranen. populo adoranda exibetur: & quando ſolennis proceſſio Romæ fit, maximo cum honore, & reuarentia defertur ad baſilicam S. Mariæ Maioris. Sub altari verò eſt capſa cypreſſina multis clauibus clauſa à Leone III. Papa

fa-

facta, hisq; literis aureis ornata: SANCTA SANCTORVM. intra quam sunt aliæ plures capsulæ, & tabernacula reliquijs plena. In his parua capsula argentea deaurata ad modum crucis, in cuius medio est crux aurea. Item alia capsula argenta deaurata cum alia cruce auri puri. Item alia capsula argentea deaurata. Item alia capsula argentea cum modico ligni S. crucis. Item sub ipso altari est caput S. Anastasij cum alijs multis sanctorum ossibus. Item alia capsula eburnea ad formam cucurbitæ. Item vas crystallinum cum parua arcula. Item alia capsula eburnea cum multis sanctorum ossibus. Item capsula argentea græco opere cælata, circumligata cordula alba cum sigillo, in quo sepultus est puer hamo piscans, à Nicolao III. facta, in qua est caput S. Praxedis integrum, cum alijs multis sanctorum ossibus. Item capsula argentea ab Honorio III. facta, cum capite S. Hagnetis. Item alia capsula argentea cum ampulla plena sanguine sanctorum martyrum. Item alia arcula ad modum crucis plena reliquijs. Item vas æneum cum multis reliquijs. Item capsula ex ebano. Item duo lignea vascula. Pyxis lignea cum alijs plurimis ligneis vasculis, & capsulis, & aliquot tabernaculis, & alijs vasculis, pyxidibus, & arculis magno numero reliquiarum plenis. Item aliquot tubera è serico panno reliquiarum plena. Item duæ

vetu-

vetustissimæ tabulæ, cum Apostolorum Petri, & Pauli figuris. Item multi panniculi sanguine sanctorum martyrum tincti. Item alia capsula lignea, in qua sunt tres Agnus Dei è cera, & multæ sine nomine reliquiæ. Item tres pāni albi cum ossibus sanctorum. Item pānus bombacinus rubei coloris cum cruce sigillatus. Item plures fasculi, capsulę, arculæ, & pyxides reliquiarum plenæ, quarum nomina incognita sunt. Hæc porrò sunt, quæ de ędicula sancta sanctorū inueni.

Precandi formula.

Ad sancti Saluatoris imaginem, Pater noster, Aue Maria. Oratio. Conditor cœli, & terræ, Rex regum, & Dominus dominantium, qui me de nihilo fecisti ad imaginem, & similitudinem tuam, & me de proprio sanguine redemisti, quem ego peccator nō sum dignus nominare, nec inuocare, nec corde cogitare. Te suppliciter deprecor & humiliter exoro, vt clementer respicias me seruum tuum nequam. Et miserere mei, qui misertus fuisti Chananeæ, & Mariæ Magdalenæ: qui pepercisti Publicano, & latroni in cruce pendenti. Tibi confiteor peccata mea. pater pijssime, quæ, si volo, abscondere non possum tibi domine. Parce mihi Christe, quem ego nuper multum offendi in superbia, auaritia, gula, luxuria, in vana gloria, in odio, in accidia, in adulterijs, in fornicatione, in furto, in mendacio, in blasphe-

mia,

mia, in ioco, in risu, in verbis ociosis, in auditu, in gustu, in tactu, cogitando, loquendo operando. Et in omnibus modis, quibus ego fragilis homo & peccator peccare potui, mea culpa; mea culpa, mea maxima culpa. Ideò precor tuam clementiam, qui de cœlo pro mea salute descendisti, qui Dauid à peccati lapsu erexisti; parce mihi Domine, parce mihi Christe, qui Petro te neganti pepercisti: Tu es creator meus, & adiutor meus, plasmator, & redemptor meus gubernator, pater, domin⁹ Deus, & rex meus. Tu es spes mea; fiducia mea, gubernatio, auxiliatio, consolatio, fortitudo, defensio, & liberatio mea, vita; salus, & resurrectio mea. Tu es firmamentum; & refugium meum, lumen & desiderium meum adiutorium, & patrocinium meum. Te deprecor, & rogo, adiuua me, & saluus ero: guberna me, & defende me, cõforta & consolare me, cõfirma & lætifica me, illumina & visita me. Suscita me mortuum, quia factura & opus tuũ suum: domine ne me despicias, famulus & seruus tuus sum; quamuis malus, indignus, & peccator. Sed qualiscunq; sim, siue bonus, siue malus, semper tuus sum. Ad quem ego fugiam, nisi ad te vadam? Si tu me eijcis, quis me recipiet? Si tu me despicis, quis me aspiciet? Et recognosce me indignum ad te refugientem, quamuis sim vilis & immundus: quia si vilis & immũdus sum, potes me

mundare: si cœcus sum, potes me illuminare: si infirmus sum, potes me sanare: si mortuus & sepultus sum, potes me resuscitare: quia maior est misericordia tua, quàm iniquitas mea: maior est pietas tua, quàm impietas mea: plus potes dimittere, quàm ego committere: & plus parcere, quàm ego peccator peccare. Non ergo me despicias domine, neq; attendas multitudinem iniquitatũ mearum, sed secũdum multitudinem miserationũ tuarũ miserere mei, & propitius esto mihi maximo peccatori. Dic animę meę, Salus tua sum. Qui dixisti, Nolo mortem peccatoris, sed magis, vt viuat & conuertatur, conuerte me Dñe ad te, & noli irasci contra me. Deprecor te, clementissimè pater, per misericordiam tuam supplico, & exoro, vt perducas me ad bonum finem, ad veram pœnitentiam, puram confessionem, & dignam satisfactionem omnium peccatorum meorum. Amen.

De hospitalibus domibus Lateranensibus.

Ioannes Colũna nobilissimus ciuis Rom. p̃sbyter Card. tt. S. Praxedes ante ann. ccc. & lx. ab Honorio III. PP. creatus hospitales domos ad Lateranum occidentem versus, suis opibus cum magnis reditibus in alimenta peregrinorum egenorumque hominum, cum singulari pietatis laude primus ædificauit, quæ postea à diuersis Romanis pontifici-

fici-

ficibus,& Cardinalibus, Epiſcopisq; auctæ, & inſignibus prouentibus in dies in pauperum perpetuos vſus locupletatæ. Nunc ſancti Saluatoris hoſpitale vocatur, aliquot Romanorum ciuium cura, & protectione administratum, circum amplas ædes, & occidentem verſus ædiculam cum ara habet ad conſeruandam Euchariſtiam. In hoſpitali ſunt ſatis ampla cubicula, & conclauia, & multorum pro ægrotis lectulorum capacia. Poſt ædiculam meridiem verſus extant cuſtodum, & miniſtrorum hoſpitalis magnificæ ædes, quæ habent multas iuriſdictiones, & priuilegia à Romanis pontificibus conceſſa. Huius hoſpitalis cuſtodibus ciuibus Romanis cura etiam commiſſa eſt ædiculæ S. Laurentis, ſiue Sancta ſanctorum, in qua imago S. Saluatoris conſeruatur. Ibidē coquina, triclinium, aromataria, penus, & omnia ægrotis neceſſaria. Hyeme parantur pro infirmis ad CXX. lectuli, æſtate fere duplicantur pro maribus tantum: nam fœminæ ſeorſum in alio conclaui manent, ab maſculorū hoſpitali ſeparatæ in lectulis xxxij. qui & ipſi æſtate duplicantur ob maiorem ægrotantium numerum. In eo etiam ſunt medici, æditui, miniſtriq;, prior, & prioriſſa infirmorum, Xenodochij cuſtodes, guardiani duo. Mares à maribus, fœminæ à fœminis miniſtris ſeorſum mira pietate gubernantur. Ante hoſpitale ſeptentrio-

nem versus, vltra formam aquæ Claudiæ, est cœmeterium, quem Campum Sanctum vocant, in quo sepeliuntur, qui diem suum in hospitali obierint. Huius hospitalis societas est nobilium Romanorum, sub appellatione S. Saluatoris. Res est pijssima, & Christianis hominibus maxime digna: ibi enim pauperes omnes, & calamitosi ægrotantes, summa cum pietate suscepti, tractati, & curati, necessarijs omnibus, dum viuunt, subleuantur.

De quinta Ecclesia, & titulo S. Crucis in Hierusalem. Cap. V.

Onstantinum Imperatorem decē Ecclesias in vrbe, & suburbijs fabricasse, auctor est Damas⁹ papa in S. Siluestri vita. Hę fuerunt. Sanctorum Petri & Pauli Apostolorum, Lateranēsis, S. Laurentij extra muros, S. Agnetis, SS. Marcellini, & Petri, S. Martini in Montibus: Ostiæ, sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, & Ioannis Baptistæ Albæ, S. Ioannis Baptistæ. Et hanc, de qua nobis sermo est institutus, sanctæ Crucis in Hierusalem, in antiqui atrij Sessoriani (cuius adhuc multa vestigia extant) parte, in imis esquilijs prope amphitheatrum castrense. Quæ porrò causa fuerit huius basilicæ construendæ, breui aperiam. Cum religiosissimus Imperator Constantinus aduersus Maxentium ty-

tyrannum, qui vrbis Romæ vi Imperium occuparat, bellum ciuile pararet, atq; exercitum duceret, erat quidem iam religionis Christianæ fautor, veriqúe Dei venerator, patris Constantij pij Imperatoris exemplo permotus, quem Christianorum studiosum fuisse constat, nondum tamen, vt est solenne nostris imitari, signum Dominicæ passionis acceperat. Et quum in eiusmodi belli grauissimi cura pius Imperator versaretur, animo secum euoluebat, quem nam (quod magis imperio suo necessarium esse existimabit) sibi Deum potissimum ad eam pugnam protectorem inuocaret, vel Romanorum veteres deos, vel ipsum Deum, quẽ Constantium patrem coluisse cognouerat, cuius beneficio cæteris Imperatoribus felicius, & prosperius omnia contigissent. Religioni enim Christianæ admodum Imperator Constantius addictus fuerat; quanquam baptismi sacramenta eum suscepisse non constet. Considerabat enim optimus princeps, firmiori sibi, & præstantiori ad Imperium recte administrandum opus esse præsidio, quàm armati essent exercitus. In hac cogitatione dum superiorum principum exempla singillatim examinaret, quorum alij alijs dijs freti, alij diuinationibus, & oraculis res prosperas pollicentibus confisi, pessimum fuissent vitæ finem sortiti: Deum eum, quem pater suus Constan-

tius coluiſſet, atque Imperij cuſtodem, & fœlicitatis omnis auctorem expertus eſſet, colere ipſe quoque ſecum conſtituit. Ac ſtatim profuſis precibus Deum ipſum ardentiſſimè inuocare cœpit, vt ſe quis eſſet oſtenderet ſibi, manumqúe ſuam negotijs regni vt porrigeret obſecrat. Hæc autem oranti, ac indeſinenter eidem ſupplicanti diuinum quoddam oſtentum, ſummaqúe admiratione digniſſimum (quemadmodum ipſe poſtea narrare ſolebat) apparuit. Nam die quadam paulò poſt meridiem ſole iam declinante, dum anxius multa ſecum de imminentis belli neceſſitate prouoluēs, ad cœlum ſæpius oculos erigeret, inde auxilium petens, ipſis dicebat oculis in cœlo ſuper ſolem crucis ſignum è luce adornatum, & conſtructum, ac ſcripturam additam ſe vidiſſe, ſic dicentem: ἐν τούτῳ νίκα, id eſt, IN HOC VINCE. Id quoq; à toto exercitu admirabundo, & ſtupenti viſum affirmabat. Quo miraculo attonitus, & cogitabundus, quum de eo quod viderat, plurima in animo volueret, cum nox apprehendit, in qua dormienti ſibi CHRISTVM vna cum crucis ſymbolo, quod in cœlo viderat, apparuiſſe, ac præcepiſſe dicebat, vt ſignum ſibi iuxta formā eius, quod in cœlo viderat, compararet, illoqúe contra hoſtiū exercitus vexilli & ſigni loco vteretur. Hoc ab Imperatore audiuiſſe ſe iureiurando affir-

firmari, Eusebius tradidit lib.1. de vita Constantini. Mox die exorto amicis congregatis totam rem aperit, quorum consilio admonitus, Christi sacerdotes ad se statim accersiuit, à quibus de Christi pietate, doctrina, & religione, item de signo quod sibi apparuerat, adamussim instructus est. Illi enim de Deo patre, ac filio suo, de causis aduentus eius in carnem, accuratissimè eum instruxerũt: quare lætus, & de victoria iam securus, id signum in sua fronte primum designauit, deinde artificibus conuocatis, eius imaginem pinxit, præcepitqúe vt auro, & lapidibus pretiosis, gemmis, & margaritis, vnionibusqúe exprimerent: signum autem, quemadmodum ex Constantini nummis intelligitur, sic erat † vel sic *. In quibus in eius rei memoriam circa id signum scriptum est: HOC SIGNO VICTOR ERIS. Illud porrò militaribus vexillis, & signis apposuit, ac præcipuum totius imperij, & exercitus vexillum, quod labarum dicunt, in speciem dominicæ crucis adaptauit. Quo salutari signo munitis ad bellum ciuile separabat. Superatis autem Alpibus, firmissima propinquarum vrbium præsidia expugnauit. Triplici deinde prælio Maxentij copijs profligatis, Italiam omnem pristinæ maiestati asseruit. Quum autem ad Vrbem venisset, in qua se toties victus tyrannus con-

cluſerat, caſtra in pratis Quinctijs iuxta pontem Miluium è regione Vrbis locauit. Contra quem quum alio ponte naſſibus ſuper Tiberim paulò ſupra pontem Miluium de induſtria doloſè facto Maxentius exijſſet, atque pugna inchoata fugam ſimulans in Vrbe reuerteretur, per eundem pontem cum non ſine diuina virtute laxatis tabularum fibulis, nexibusq́ue reſolutis, in dolum quem Conſtantino parauerat, ipſe incidit. Tiberis enim gurgitibus cum pleriſque ſuorũ ſatellitum abſorptus eſt, corpuſque thoracis pondere limo fixum, vix tandem reperiri potuit: atque ita Dei virtute, & ſalutaris ſigni opera Conſtantinus citra ciuilem ſanguinem, quod ſemper optauerat, egregia victoria potitus, Vrbem Romanam â ſæuiſſima atque immani tyrannide liberauit, Italiamq́ue atque Africam ſuo adiunxit imperio. Statim autem vbi vrbem triumphans ingreſſus eſt, fauſtis acclamationibus S. P. Q. R. exceptus, qui à crudeli tyrãnide liberati paulum reſpirare cœperant, in curiam venit, omnesq́ue oratione habita bono animo vt eſſent imperauit. Tum Deo liberatori gratias agens, imaginum quas ſibi ſenatus triumphales erexerat, dexteris, crucis ſignum figi iuſſit, & media vrbe ſalutare hoc ſignũ erecto tropheo locauit, omnibusq́ue locis ſic inſcripſit: SALVTARI HOC SIGNO IMPERIVM

RO-

ROMANVM CVSTODITVR. Confestim etiam sublimem in Crucis formam hastam constructam, manibus imaginis suæ eo loco vbi à tyranno hominum proscriptiones, & publicationes bonorum fieri solebant, collocatæ fixit, & elogium hoc addidit:

Salutari hoc signo,

Tanquam veræ virtutis, &
Fortitudinis argumento,
Vrbem vestram iugo tyranni ereptam
Liberaui. S. P. Q. R.
Auctoritati pristinæ dignitatiq; restitui
Imp. Cæs. Fl. Constātinus max. P. F. August.

Senatus verò in eius rei memoriam eximiæ structuræ arcum in subura sub palatij radicibus versus montem Cœlium constru xit, eiq; cum hoc elogio dedicauit:

Imp. Cæs. Fl. Constantino Maximo
P. F. Augusto. S. P. Q. R.
Quod instinctu diuinitatis mentis
Magnitudine cum exercitu suo
Tam de tyranno, quàm de omni eius
Factione vno tempore iustis
Rempub. vltus est armis,
Arcum triumphis insignem dicauit.

Ob hanc causam, haud longè post Nicæuum magnum concilium, Helena Augusta Constantini mater diuinis monita visionibus, beatissimū crucis lignū, in quo mundi salus pependit, apud Hierosolymam repe-

rit. De qua re quid Rufinus libro primo, capite VIII. Socrates libro primo, capite decimoſeptimo, Theodoritus libro primo capite decimooctauo, Sozomenus libro ſecundo capite primo, Ambroſius in oratione funebri Theodoſij, ſcripſerint, breuiſſimè explicabo. Helena Imperatoris Conſtantini mater, cuius gratia Imperator Drepanum Bithiniæ vicum, ciuitatis iure donatum, Helenopolim appellauit, matrona fide, religione, & magnificentia ſingularis, pro filij ſalute anxia, oraculo in ſomnis admonita, Hieroſolymam precandi gratia profecta eſt. Tum loca, in quibus ſacroſanctum CHRISTI corpus crucifixum & ſepultum fuerat, ab incolis diligentiſſimè perſcrutari cœpit. Acceſſit Chriſtianiſſima mulier, vt inuiſeret loca ſancta. Infudit ei Spiritus ſanctus, vt locum, in quo lignum crucis erat, perquireret. Quid idcirco inuentu difficilis erat, quòd ab antiquis Chriſtianæ fidei hoſtibus nulla ſancti loci memoria conſeruata, eo paululum profundiore magnis altiſqúe aggeribus repleto, ibidem templum cum ſimulachro Veneris fuerat defixum, vbi virgineis cantibus inſultare CHRISTO ſolebant, & ludia fabricata fuerant, totuſqúe reſurrectionis Dominicæ, & Cranij locus maxima lapidum, & murorum congerie fuerat ſtratus, vt omnis religionis noſtræ memoria, quæ

tum

tum primum germinare cœperat, funditus aboleretur, vel, vt si quis Christianus eo loci Christum adorare voluisset, Venerem videretur adorasse, & propterea infrequens, & pene obliuioni datus fuerat locus, cum Christiani nec illò proficisci, nec alijs indicare auderent, & contrarium in gentili cultu, & statu confirmaretur. Sed cum (vt supra dixi) religiosa fœmina properasset ad Golgothæ locum, cuiusdam Hebræi indicio, quem Iudam vocatum scribunt (is eum ex paterno quodam scripto manifestauit) vel, quod magis existimo, cœlesti sibi indicio designatum, ait: Ecce locus pugnæ, vbi est victoria. Quæro vexillum salutis, & non inuenio. Ego (inquit) in regnis, & crux Domini in puluere. Ego in aulis, & in ruinis CHRISTI triumphus. Cuncta igitur ex eo loco profana atque polluta cum Veneris templo deijciens, aperit humum, & ruderibus altè egestis, Dominicum sepulchrum, terra diu opertum, apparuit, & iuxta illud tres confuso ordine cruces repertæ, quas inimicus absconderat, ruina contexerat, vnam CHRISTI, duas latronum, qui cum eo crucifixi sunt. Sed non potuit obliterari Christi triumphus. Incerta erat Helena (vt mulier) sed certam indagationem diuinum numen inspirabat. Quærit ergo medium lignum, sed poterat fieri vt pa-

patibula inter se ruina confudisset, casus mutasset, & inuertisset. Redit ad euangelij lectionem, inuenit, quod in medio patibulo Latinis, Græcis, & Hebraicis literis à Pilato præfixus titulus fuerat, I. N. R. I. Hinc collecta est series veritatis, titulo crux patuit salutaris. Inuenit ergo titulum, Regem adorauit, non lignum vtique, quia hoc Gentilis est error, & vanitas impiorum: Sed illum adorauit, qui pependit in ligno, scriptus in titulo. Ita Ambrosius. Sed Rufinus, qui Ambrosij tempore vixit, & qui ab eo acceperunt, Socrates, Sozomenus, Theodoritus, in cæteris quidem cum Ambrosio consentiunt: cæterum in eo discrepant, quòd quum reperti muneris lætitiam vniuscuiusque crucis indiscreta proprietas obturbasset, titulus enim à cruce auulsus, & cruces ipsæ hincinde sine ordine sparsæ atque proiectæ, dominici patibuli signa prodere non poterant, & diuinum lignum adhuc obscurum erat, quod pretiosi sanguinis stillicidia excepisset: Macarius tum eius vrbis episcopus, ad humanæ ambiguitatis incertum, & dubium exprimendum, diuinum testimonium efflagitauit, & obtinuit, quod eiusmodi fuisse referunt. Fortè accidit in eadem vrbe, primariam quandam illius loci matronam graui ægritudine confectam semianimẽ in lecto iacere. Tunc episcopus vbi cunctantem Augustam, atque omnes

omnes pariter qui aderant, videt, Afferte (inquit) huc tres quæ repertæ fuerunt cruces, & quæ sit quæ Dominum tulit, nunc ipse nobis huius mulieris sanitate ostendet, & cum Imperatrice, & comitibus ad eam, quæ decumbebat, ingressus, flexis genibus huiusmodi ad Deum preces effudit: Tu Domine, qui per vnigenitum filium tuum salutem generi humano per passionem crucis conferre dignatus es, & nunc in nouissimis temporibus adspirasti in corde ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit, ostende euidenter ex his tribus, quæ crux fuerit ad Dominicam gloriam, vel quæ exciterit ad seruile supplicium, vt hæc mulier quæ semiuiua decumbit, statim vt eam lignum salutare contigerit, à mortis ianuis reuocetur ad vitam. His dictis adhibuit primo vnam ex tribus, & nihil profecit; adhibuit secundam, & ne sic quidem aliquid factum est, vt verò tertiam admouit, repente adapertis oculis mulier surrexit, & stabilitate virium recepta alacrius multò quàm cum sana fuisset, tota domo discurrere, & magnificare Dei potentiam cœpit. Sic euidenti indicio Augusta voti compos facta, templum maximum & nobilissimū in eo loco, in quo crucē repererat, Imperiali excellentia construxit, quod Dominicæ resurrectionis, ac nouam Hierusalem exaduerso veteris, & desertæ constitu-

tam

tam vocauit. Cæterùm Seuerus Sulpitius Sozomenus libro II. capite 1. & Nicephorus libro VIII. cap. XXIX. crucem mortuo cuidam impositam ipsum excitasse à mortuis scribunt. In ijsdem etiam regionibus tam pius Imperator, quàm eius mater Helena, magnificentissima templa exædificarunt. Hierosolymis quidem in loco Cranij S. Saluatoris, & Theophaniæ templa Constantinus, apud Bethleem Natiuitatis in memoriã Dominici Natalis, & in monte Oliuarum Ascensionis Helena condidere. Ex cruce porrò dominica sanctissima Augusta tres partes fecit, quarum vnam argenteis thecis inclusam, vnà cum titulo Romam misit, & in Basilica Sanctæ Crucis in Hierusalem in atrio Sessoriano prope amphiteatrũ castrense in Esquilijs per hæc tempora condita, locauit: alteram Hierosolymorum episcopo custodiendam eo in loco dereliquit, quæ ad memoriam salutis, & eam illic visere volentium, ibidem vsque ad Heraclij tempora ingenti veneratione seruata est: tertiam porrò ad filium misit Constantinopolim, quam ille acceptam, credens eam ciuitatem fore saluam, vbi portio crucis asseruaretur, in sua ipsius statua condidit, quæ Constantinopoli in foro quod Cõstantini dicitur, in porphyretica, & magna columna consistebat, quod apud Constantinopolim habitatores pro certo semper ha-

bi-

tũ fuit. Adijcit Nicephorus aliã crucis portionẽ à Cõſtãtino in Columna marmorea in ἀρτοπολιω, hoc eſt foro panario collocatũ, cuiꝰ virtute multi ſanitatẽ amiſſam recuperarint. Hæc porrò crucis portio, q̃ Conſtantinopoli fuit, cũ ea q̃ inuaſiõis Coſdoris Perſarũ Regis tẽpore amiſſa, ab Heraclio Imperatore recuperata fuit, & deinde Conſtantinopolim ex Hieroſolymis tranſlata, diu in ea vrbe, ſcilicet, vſq; ad Turcarũ tyrannidẽ permanſere. De hoc ligno veterẽ Sybillam prophetaſſe ſcribunt, quũ cecinit: O ter beatũ, & feliciſſimũ lignũ, in quo Deus extenſus eſt. Inuẽta cruce Imperatrix, & clauos, quibus crucifixus eſt Dñs, inuenit. Ex vno clauorũ frænum equi filij ſui fieri præcepit, alterũ diademati ſiue galeæ filij, quibus vteretur ad bellũ, intexuit, vnum ad decorẽ, alterũ ad deuotionem vertit. Miſit Cõſtantino filio diadema ſiue galeam gemmis inſignitam, q̃ pretioſior ferro innexa crucis redemptionis gẽma connecteret. Miſit & frænum. Vtroq; vſus eſt Cõſtãtinus. Et fidẽ tranſmiſit ad poſteros reges. Galea quidẽ ad capitis præſidiũ, & hoſtiũ tela repellenda: Fræno verò vt ſibi protectorẽ Deum pararet, & vetus Zachariæ vaticiniũ expleret, quod dixit: Et quod in frænis fuerit, ſanctum erit domino omnipotenti. Tertius porrò clauus in mare Hadriaticum (vt D. Ambroſius ait) deiectus eſt ad compeſcendas ſæuientis maris procel-

cellas. Reliquit demum hoc veræ pietatis indicium religiosa Imperatrix: virgines enim, quas ibidem Deo sacratas reperit, ad prandium inuitauit, & tanta eos deuotione curasse dicitur, vt indignum crederet, si famularum Dei vteretur obsequijs: sed ipsa manibus suis ancillæ habitu succincta cibos apponeret, pocula singulis porrigeret, & aquam manibus infunderet, & orbis terrarum Regina, Imperatoris mater, Cæsarum auia, famularum Christi se ancillam deputarit. Multa demum ecclesijs, & pauperibus largita octuagesimo ætatis anno bona, senectute in Domino quieuit. Corpus Romam veterem delatũ nobilissimi operis porphyretico mausoleo in æde SS. Marcellini, & Petri, via Lauicana, vt ex Damaso tradit Bibliothecarius, Imperatoris iussu conditum est. Qui post dominicæ crucis inuentionem, crucis supplicium lege vetuit. Et hæc quidem Hierosolymis sic gesta fuisse, quos supra citaui scriptores prodidere. Cæterùm (vt dixi) Dominicæ crucis partem Helena ipsa Romam misit, quæ in hac ipsa basilica conseruata est. De cuius sanctissimæ crucis charactere non alienum erit subijcere, quæ veteres auctores scitu digna memoriæ prodiderunt. Rufinus historiæ Ecclesiasticæ libro 1. capite xxix: Sed & illud (inquit) apud Alexandriam gestum est, quòd etiam thoraces Seraphis,

qui

qui per ſingulas quaſque domos in parietibus, in ingreſſibus, in poſtibus etiam, ac feneſtris erãt, ita abſciſſi ſunt omnes, & abraſi, vt ne veſtigium quidem vſquam, vel nominis appellatio, aut ipſius, aut cuiuſlibet alterius dæmonis remaneret. Sed pro his, crucis Dominicæ ſignum vnuſquiſq; in poſtibus, in ingreſſibus, in feneſtris, in parietibus, columniſqúe depingeret. Quod cùm factum eſſe hi qui ſuperfuerant ex Paganis, viderent, in recordationem rei magnæ, ex traditione ſibimet antiquitus commendatæ veniſſe perhibentur. Signum hoc noſtrũ Dominicæ crucis inter illas, quas dicunt Ieraticas, id eſt, ſacerdotales literas, habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex cæteris literarum, quæ apud illos ſunt elementis. Cuius literæ fere vocabuli hanc eſſe aſſerũt interpretationem: Vita ventura. Dicebant ergo hi, qui tunc admiratione rerum geſtarum conuertebantur ad fidem, ita ſibi ab antiquis traditum, quod hæc quæ nunc coluntur, tamdiu ſtarent, quamdiu viderent ſignum iſtud veniſſe, in quo eſſet vita. Vnde accidit, vt magis hi qui erant ex ſacerdotibus, vel miniſtris templorum, ad fidem cõuerterentur, quàm illi quos errorum præſtigiæ, & deceptionum machinę delectabãt. Eandem rem ita commemorat Socrates hiſtoriæ Tripartitæ lib. IX. cap. XXIX. cumque templum Serapidis ſpoliaretur, inuentæ

sunt literæ in lapidibus sculptæ, quæ apud Ægyptios vocantur sacræ. Habebant ipsi characteres figuram crucis. Hoc Christiani videntes atque Pagani, singuli eorum hoc signum religioni propriæ deputabãt. Christiani dicebant, signum esse salutiferę passionis Christi. Pagani verò aliquam communionem CHristo, & Serapidi per hoc signũ afferebant. Interpretes autem signum crucis insinuare dicebant vitam superuenturam, quam ob causam Christiani ad summum fastigium sunt euecti. Cumque per alias literas, quę apud eos sacræ dicuntur, indicaretur finem habiturum, Serapidis templum quando character crucis apparuisset, qui vitam superuenturam sine dubio declararet, longè plurimi ad Christianismum festinabant, & peccata confitentes baptizabantur.

Hanc porrò basilicam sanctæ Crucis in Hierusalem, à sancto Syluestro decimotertio Kalendas Aprilis dedicatam, Constantinus Imperator his redditibus & ornamẽtis donauit: Agri omnes basilicæ vicini, quos Imperator Constantinus eidem Ecclesiæ largitus est. Possessio sponsas via Labicana, præstans solidos ducentos sexagintatres. Possessio Patras apud Laurentum, præstans solidos CXX. Possessio Anglesis, apud Nepet, præstans solidos CCL. Possessio Terega apud eandem ciuitatem, præ-

stans

ſtans ſolidos CLX. Poſſeſſio Nymphas in Faliſcis, præſtans ſolidos CXV. Poſſeſſio quam Hercules donauit Conſtantino Imperatori in Faliſcis, præſtans ſolidos CXL. Ornamenta eiuſdem baſilicæ: Theca aurea gemmis ornata, qua ligni S. Crucis pars continebatur. Altare argenteum librarum CCL. Phara canthara argentea L. ſingula librarum XV. Quatuor candelabra argentea ante lignum ſanctum lucentia, ſingula librarum LXXX. Amæ argenteæ tres, ſingulæ librarum XX. Scyphus aureus librarum X. Scyphi argentei III. ſinguli librarum VIII. Calices aurei miniſteriales V. ſinguli librarum V. Calices argentei miniſteriales X. ſinguli librarum V. Patena argentea auro cluſa cum gemmis librarum L. Baſilica ſanctæ crucis more aliarum facta medianã nauem, & duas minores alas habet XII. columnis magnis ſubſtentatas: ante ſe habet veſtibulum cum porticu, pauimentum teſſellatum: laquearia lignea deaurata à Petro Mendocio Archiepiſcopo Toletano eiuſdem tituli presbytero facta, quando is totam Eccleſiam renouauit. Sex in ea ſunt altaria, præter aram maximam, inſigni marmoreo operculo, & concluſa è lapide Lydio, in qua iacent corpora ſanctorum Cæſarij, & Anaſtaſij martyrum, ornata. Operculum è tabulis, & columellis marmoreis fecit ante CCCC. annos Vbal-

dus presbyter Cardinalis huius tituli. Absida pulcerrimis picturis condecorata est, Inuentionis, & Exaltationis S. Crucis. Duo extant ex vtraque absidæ parte mœniana, ostendendis reliquijs apta, sub quibus totidem ostia sunt ad facellum subterraneū S. Helenæ ducentia, de quo mox dicam. Extat ibidem eiusmodi diuæ Helenæ inscriptio, aliæ similis, quæ Neapoli est.

Romæ.

DOMINÆ NOSTRÆ FL. IVL.
HELENÆ. PIISSIMÆ. AVG.
GENETRICI. D. N. CONSTAN-
TINI. MAXIMI. VICTORIS.
CLEMENTISSIMI. SEMPER
AVGVSTI. AVIÆ. CONSTAN-
TINI. ET. CONSTANTIS. BEATIS-
SIMORVM. AC. FLORENTIS-
SIMORVM. CÆSARVM.
IVLIVS. MAXIMILIANVS. V. C. COMES
PIETATI. EIVS. SEMPER. DEDICATISS.

Neapoli.

PIISSIMÆ. AC. VENERABILI.
DOMINÆ. NOSTRÆ. HELENÆ
AVGVSTÆ. MATRI
DOMINI. NOSTRI. VICTORIS,
SEMPER. AVG. CONSTANTINI. ET
AVIÆ. DOMINORVM. NOSTRORVM.
BEATISSIMORVM. CÆSARVM.

ORDO, ET POPVLVS NEAPOLI-
TANVS.

Gre-

Gregorius III. (vt auctor est Bibliothecarius) Hierusalem Ecclesiam sanctam restaurauit, collapsum tectum eius refecit, porticus circumquaque vetustate quassatas trabibus de Calabria adductis cooperuit, ac reparauit, & ambonem marmoreum ibidẽ fecit, quod nostro tempore dirutum est, eamq; diuersis ornamentis aureis, argenteis, sericis, & linteis auxit. Xystus III. & Symmachus Papæ pro tuenda sua innocentia, quum ab æmulis accusati essent, duo episcoporum magna Concilia in ea celebrarunt, vt ex primo Conciliorum tomo liquet. Benedictus VII. vt ex eius elogio marmoreo parastatæ affixo intelligitur, in ea sepultus est. Is basilicam hanc, & monasterium renouauit, monachos ad paucos redactos in ea restituit, ampliauit. Priscis enim temporibus clerici eam incoluerant: postea antiquæ monachorũ sodalitati concessa est. Leo IX. Papa diuino officio destitutam monachorum Casinatum Abbati Richerio donauit. Alexander II. eam ijs abstulit, & monasterium sanctorum Sebastiani, & Zosimi martyrum, quod Pallaria dicebatur, retrò hortos S. Mariæ Nouæ versus amphitheatrum, eius loco ijsdem concessit: in ea verò canonicos regulares cõgregationis S. Fridiani Lucensis ab se Laterani etiam restitutam, locauit: qui eam vsque ad Clementis VI. tempora tenuerunt, amplissimo hoc priuilegio à Ro-

manis pontificibus ornati, vt presbyterum Cardinalẽ tituli sui ex suo corpore crearẽt: quod & Diacono Cardinale S. Mariæ Nouæ eius diaconiæ canonicis concessum fuerat. Ex hoc canonicorũ monasterio multi Cardinales eximij, & Lucius II. papa prodierunt: qui cùm ante pontificatum eius Ecclesiæ presbyter Cardinalis esset, pontifex creatus totam ipsam Ecclesiam, & canonicorum claustra à fundamentis renouauit. Sed & Innocentius VII. ac Marcellus II. ex eo titulo ad põtificatum assumpti sunt. Cæterùm Canonicis regularibus deficientibus, eam Ecclesiã Vrbanus V. patribus Carthusianis donauit, vt ex hoc eius diplomate liquet.

Vrbanus Episcopus seruus seruorũ Dei ad æternam rei memoriam. Sedis Apostolicæ gratiosa benignitas illorum pia, & Deo grata opera, per quæ cultus diuini nominis augetur, libenter fauore Apostolico prosequitur, & sup hoc prout expedire conspicit, auxilijs etiã prouidet opportunis. Nuper siqdem accepimus, quod olim dilectus filius nobil. vir Nicolaus Nolanus, & quõdã Neapoleo de Vrsinis Manupelli comites, quoddam monasteriũ Carthusiẽsis ordinis in vrbe, in loco qui dicitur Thermæ Diocletiani de sedis Apostolicæ licentia ędificare disposuerunt, iam sunt plures anni elapsi, & quod huiusmodi dispositione sic stãte prædictus

Co-

Comes Manupelli, condens de bonis suis in sua volũtate vltima testamentũ in eodẽ pio monasterio dicti ordinis sic ędificãdo in loco prędicto, certã pecuniæ quãtitatẽ vsq; ad certũ tẽpus tũc expressũ, annuatim soluendam, nec nõ ꝓ male ablatis incertis quingẽtos florenos auri legauit, & quoddã aliud legatũ ꝓ huiusmodi monasterio sic in pfato loco cõstruẽdo fecit, quæ omnia ad summã triũ milliũ florenorũ auri ascendere dinoscuntur: quodq; postmodũ prædicti comites sup ædificatione dicti monasterij sanius habẽtes cõsiliũ, deliberarũt ipsum monasteriũ in loco S. crucis in Hierusalẽ de dicta vrbe construere, ac huiusmodi deliberatione sic stãte, & in opere nõ posita, prædictus comes Manupelli prædicto testamẽto nõ mutato, naturã fuit vniuersæ carnis ingressus, ac deinde idẽ comes Nolanus huiusmodi monasteriũ prędicti ordinis in dicto loco S. crucis de nostra licẽtia ædificare incepit, opere nõ modicum sumptuoso. Nos igitur præmissa plurimũ in Dño cõmendantes, volumus, & auctoritate Apostolica tenore pręsentiũ ordinamus, quod huiusmodi legata p dictum comitẽ Manupelli ꝓ monasterio in dicto loco q Thermæ Diocletiani dicitur ædificãdo facta, prædicto monasterio in dicto loco S. crucis sic inchoato, ꝓ eo perficiendo, & dotando, dari debeant atq; dentur: & insuper id quod de legato huiusmodi ad nos tam-

quam ad ordinarium dictæ vrbis pertinet, pro ædificatione, & dotatione huiusmodi damus, & etiam deputamus de gratia ampliori.

Datum apud montem Flasconem X. Kal. August. Pont. nostri anno octauo.

Pius IIII. quod Vrbani V. Papæ tempore agitatum fuerat executus, Ecclesiam S. Mariæ angelorum in Thermis Diocletiani ab se excitatam patribus Carthusianis largitus est, basilicam verò S. Crucis congregationi Lombardię ordinis Cistertiensis ex S. Sabbę monasterio pulsæ concessit, quæ eam adhuc possidet.

De sancto Sacello Hierusalem dicto.

Sub ara maxima basilicæ S. Crucis retrò absidam, est oratorium subterraneum S. Helenæ, ad quod duobus ostijs descenditur, ex vtroque tribunæ latere restitutum, & musiueis signis ornatum à Bernardino Cardinal. Caruaial. In quo musiueis litteris eiusmodi res memoratu dignæ annotatæ sunt.

Sacra capella dicta Hierusalem, quòd beata Helena Magni Constantini Imperatoris mater Hierosolymis rediens, circiter annũ Domini CCCXXV. Dominici trophæi insignijs repertis, in proprio eam cubiculo erexerit, terraq́ sancta montis Caluariæ naui inde adducta, supra quam Christi sanguis effusus fuit redemptionis humanæ preciũ, cuius-

cuiusque vigore in cœlestem Hierusalem mortalibus aditus patuit,ad primum vsque inferiorem fornicem repleuerit, ex quo sacellum ipsum,ac tota basilica, & vniuersa vrbs secunda Hierusalem meruit appellari, apud quam & Dominus ad illius robur fidei in Petro iterum crucifigi voluit,vbique vnius Dei veneratio, ac fides indeficiens,& Domini precibus, & Petri fauore ad vltimum vsque iudicantis Domini aduentum in vrbe sublimi,& valente, ac inde veriore Hierusalem creditur permansura.Hunc ergo locum Regina ipsa multis Christi,& sanctorum reliquijs ornauit, & à beato Syluestro XIII.Kal.Aprilis cum multiplici peccatorum venia visitantibus indulta consecrari obtinuit. Inde centum ferè labentibus annis,Placidius,Valentinianus III.Imperator,filius Constantij Cęsaris,Arcadij,& Honorij Imperatorum sororis Placidiæ filiæ Magni Theodosij filiꝰ, in solutionē voti sui, ac suæ matris Placidiæ, & Honoriæ sororis, opere vermiculato eā exornauit.Inde quasi mille centum annis euolutis, Titulus veræ crucis ab Helena Romam delatus, qui supra arcum maiorem istiūs basilicæ in parua fenestra plumbea theca muro lateritio clausus tamdiu latuerat,musiuis tamē litteris ab extra id referentibus, quod illic titulus staret, quæ iam litteræ præ vetustate vix legi poterant,sedente Innocentio VIII. pientis-

ſimo pontifice anno Domini M. CCCCLXXXXII. Pontificatus ſui anno octauo, cùm Petrus Gudiſaluus de Mendoza presbyter Cardinalis tt. S. Crucis in Hieruſalem, Toletanus primas, tectum baſilicæ iſtius, & muſiuas illas litteras feneſtræ reparari faceret, fabris bitumen quo litteræ figebantur, indiſcretè diruentibus, aperto feneſtrę foramine, contra eorum, & Cardinalis beneplacitum glorioſus titulus veræ crucis poſt tot annos ab Helena viſibilis apparuit. Quo die Granata à Ferdinando Hiſpaniarum Rege Catholico de Mahumetanis recuperata, & Romæ tunc nunciata. Qua re pontifex magna cum proceſſione ad Eccleſiam S. crucis venit, addita indulgentia magna die anniuerſario illius ſolennitatis. In altero parietis latere, vetuſtate murorum fornice ſacelli iſtius Hieruſalem ruinã minante, & muſiuis figuris operis Valentiniani, præter canticum Ambroſianum, quod in fronte deſcriptum fuit, omnino deletis: Bernardinus Lupi Caruaial Epiſcopus Hoſtienſis S. R. E. Cardinalis tt. S. crucis in Hieruſalem, Patriarcha Hieroſolymitanus, & fornicem ipſum, ac figuras muſiuas denuò ad inſtar priorum refecit. Intra ipſam quoque maiorem baſilicam, quę primus Cardinalium eſt titulus, diuerſa altaria nonnullis S. R. E. Cardinalibus in cathalogo ſanctorum annumeratis erexit atque dicauit, clau-

ſtrum-

ſtrumqúe paruum, & magnum, intra domum ipſam patrum Carthuſienſium, chorumq́ꝫ inſtituit maioris baſilicæ, & vtrumqꝫ deſcenſum.

In facie verò baſilicę verſus orientem, vbi ſacratiſſimum corpus D. N. IESV CHriſti ſub vario ac mirabili opere ſeruatur, huiuſmodi ſculpta leguntur: Franciſcus Quignonius tt. S. crucis in Hieruſalem S. R. E. presbyter Card. natione Hiſpanus, patria Legionenſis, ſanctiſſimo CHriſti corpori dicauit, Anno M. D. XXXVI. Kal. Iulij.

CARTHVS. MONVMEN. HOC. POS.

Bartholomęus à Cueua tt. S. crucis in Hieruſalem presbyter Cardinalis, natione Hiſpanus, gradus quibus ad maius altare conſcenditur, baſilicæq́ue totius pauimentum, feneſtris inſuper vitreis additis, in melius reſtituit.

De inuentione tituli Crucis D. N. IEſu Chriſti Alexandri VI. Papæ Bulla.

Alexander Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei: Vniuerſis Chriſtifidelibus præſentes inſpecturis ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Admirabile ſacramentum viuificę crucis, cuius ſignũ erit in cœlo dum Dominus ad iudicandũ venerit, intra noſtræ mentis arcana reuoluentes, & pia cõſideratione penſantes, quòd in ligno eiuſdẽ ſanctiſſimæ crucis Dñs noſter IESVS CHriſtus pro humani

mani generis salute mortem subire nō abnuit, vt nos de morte ad vitam reuocaret: dignum imò potius debitum reputamus, Ecclesias & loca sub ipsius sanctissimæ crucis nomine dedicata, & præsertim in vrbe consistentia, gratiosis indulgentiarum & remissionum muneribus decorare, vt per hoc & tanti sacramenti iugis memoria in mentibus CHristi fidelium permaneat, & ipsi CHristi fideles, ipsius Domini gratia eos præueniente, felicitatis premia consequi mereantur æterna. Cùm itaque nuper, videlicet anno à Natiuitate eiusdem Domini nostri IESV CHristi millesimo quadrigentesimo nonagesimo secundo, vltima Dominica mensis Ianuarij, dum bo. me. Petrus tt. S. Crucis in Hierusalem Cardinalis, qui tūc in humanis agebat, eandem Ecclesiam digno ornatu reparari faceret, in altiori pariete testudinis dictæ Ecclesiæ repertus fuerit titulus Hebraicis, Græcis, & Latinis literis conscriptus, & qui supra caput ipsius D. N. IESV CHristi, dum in ligno eiusdem S. crucis pendebat, appositus extitit, & ipse titulus nunc in eadem Ecclesia debita cum veneratione obseruetur, & custodiatur: Nos in cruce huiusmodi sancta cum Apostolo gloriantes, & satagentes alios ad glorificationem ipsius inuitare, vt vitalis ligni pretio vitæ æternæ suffragia consequantur: ac cupientes, vt Ecclesia prædicta, quæ nunc

titu-

titulus dilecti filij nostri Bernardini eiusdē Ecclesiæ sanctæ Crucis in Hierusalem presbyteri Cardinalis existit, congruis frequentetur honoribus, & ipsi CHristi fideles eo libentius deuotionis causa ad eandem Ecclesiam confluant, quo ex hoc ibidem dono cœlestis gratiæ vberius conspexerint se refectos, De omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus, & singulis CHristi fidelibus vtriusq; sexus vere pœnitentibus, & confessis, qui Ecclesiam ipsam in vltima Dominica mensis Ianuarij cuiuslibet anni, à primis vesperis vsque ad occasum Solis ipsius Dominicę deuotè visitauerint, annuatim omnium peccatorum suorum remissionem auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, & elargimur, præsentibus, perpetuis, futuris temporibus valituris. Volumus autem, quod si alias visitantibus dictam Ecclesiam aliqua alia indulgentia in perpetuum, vel ad certum tempus nondum elapsum duratura, eadem die per nos concessa fuerit, præsentes litteræ nullius sint roboris vel momenti. Dat. Romæ apud S. Petrum, Anno incarnationis Dominicę quillesimo quadringentesimo nonagesimo sexto, quarto Kal. Augusti, Pontificatus nostri anno quarto. Signat. L. Maius. A tergo Volaterranus. Cum sigillo plumbeo.

Mul-

Multæ certiſſimæ & admodum memoratu venerationeq́ dignæ ſunt in hac baſilica reliquiæ, quarum breuem indicem ſubijciam. In altari maiori in concha è lapide Lydio iacent corpora SS. Cæſarij, & Anaſtaſij martyrum. In oratorio ſupra abſidam, tres fruſtulæ è ligno crucis D. N. IEſu Chriſti. Pars tituli crucis Chriſti cum litteris Latinis, Græcis, Hebraicis. Vnus ex clauis, quo Chriſtus cruci affixus fuit. Duæ ſpinæ è corona eiuſdem. Vnus ex triginta argenteis, quo venditus fuit. Tranſuerſæ crucis pars boni latronis. Digitus S. Thomæ Apoſtoli. Quę omnia argenteis thecis incluſa ſunt. In eodem oratorio eſt arcula reliquiarum plena cum hoc indice: Lapis ſepulchri Chriſti. De mõte Caluario. De ſepulchro beatæ Virginis. De loco, vbi Chriſtus aſcendit in cœlum. De loco vbi crux Chriſti reperta fuit. De capite ſanctorum Ioannis Baptiſtæ, Clementis Papæ, & Praxedis virginis. De cute cum capillis S. Catharinæ Senenſis. Dentes ſanctorum Petri Apoſtoli, & Gordiani martyris. De coſta S. Laurentij martyris. De dorſo S. Blaſij Epiſcopi. De genu S. Gordiani martyris. De oſſibus ſanctorum Ioannis Baptiſtæ, Bartholomæi, & Simonis Apoſtolorum, Innocentum, Fabiani, Sebaſtiani, Thomæ Archiepiſcopi Cantuarienſis, Hippolyti, Agapiti, Epiphanij, Feliciſſimi, Chryſogoni, Dionyſij, & ſociorum, Mariæ Magdale-

dalenæ, Anastasię, Pudentianę, Agnetis, Euphemiæ virginum & martyrum. Item reliquiæ sanctorum Petri, & Pauli Apostolorũ: Iacobi Apostoli fratris Domini, Vrbani, & Xysti II. pontificum: Cosmæ, & Damiani martyrum, Nicolai Episcopi, Sabini, Reguli, Nerei, Hermetis martyrum: Benedicti, & Hilarionis Abbatum: S. Helizabeth Reginę, S. Brigidę virginis, sanctorum Iulianæ, Feliculæ, Catharinæ, & Margaritæ virginum, & martyrum. Item aliæ CXXXVII. thecæ reliquiarum sanctorum, quorum nomina ob vetustatem ignorãtur. In eius thecæ medio est imago CHristi musiuea, quam fuisse S. Gregorij PP. ferunt.

In sacello S. Helenæ subterraneo, quod XX. die Martij tantum mulieres ingrediuntur, sunt hæ reliquię. Funis, quo Christus alligatus fuit. Spongia, qua felle & aceto potatus est. Frustum eius vestis. Capilli & pars veli B. Virginis. Vestis S. Ioannis Baptistæ. Pars lacerti. SS. Apostolorum Petri & Pauli. De adipe S. Laurentij.

Sub pauimento, quod Eugenius IIII. refecit, multa rudera extant è monte Caluario transportata.

In hoc altari nemo sine papæ licentia sacra facere potest.

In hac Ecclesia vetustissimæ, & nouæ stationes sunt.

Domi-

Dominica II. Aduentus. Dominica IIII. Quadragesimæ, quæ dicitur Lætare, alias de Rosa. Feria VI. in parasceue, quo die Romanus pontifex è Laterano procedens cũcta sacra mysteria in ea celebrare solebat. Die Inuentionis, & Exaltationis S. Crucis. Vltima Dominica mensis Ianuarij, in memoriam inuentionis tituli Crucis CHristi. Die XX. Martij dedicationis sanctæ capellæ Hierusalem dictæ, sunt multæ & magnæ peccatorum indulgentiæ. Alijs etiam anni diebus, & præsertim feria VI. pietatis studio deuota plebs ad eam conuenire solet.

Precandi formula.

Ad altare maius. Pater noster. Aue Maria. Quintus psalmus pœnitentialis. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Non auertas faciem tuam à me, in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In quacumque die inuocauero te, velociter exaudi me. Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt. Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. A voce gemitus mei, adhęsit os meum carni meæ. Similis factus sum Pelicano solitario, factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Tota die exprobrabant mihi inimici mei: & qui laudabant me, aduersum me iurabãt. Quia ci-

nerem tanquam panem manducabam, & poculum meum cum fletu miſcebam. A facie iræ indignationis tuæ; quoniam eleuans allisiſti me. Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui. Tu autem Domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem. Tu exurgens miſereberis Sion: quia tempus miſerendi eius, quia venit tempus. Quoniam placuerunt ſeruis tuis lapides eius, & terræ eius miſerebuntur. Et timebunt gentes nomen tuum Domine, & omnes reges terræ gloriam tuam. Quia ædificauit Dominus Sion, & videbitur in gloria ſua. Reſpexit in orationem humilium, & non ſpreuit preces eorum. Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum. Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cœlo in terram aſpexit. Vt audiret gemitus cõpeditorum, vt ſolueret filios interemptorum. Vt annunciaret in Sion nomen Domini, & laudem eius in Hieruſalem. In conuertendo populus in vnum, & reges vt ſeruiant Domino. Reſpondit ei in via virtutis ſuæ: paucitatem dierum meorum nuncia mihi. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in generationem, & generationem anni tui. Initio tu Domine, terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes

ſicut veſtimentum veteraſcent. Et ſicut opertorium mutabis eos,& mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Filij ſeruorum tuorum habitabunt, & ſemen eorum in ſeculum dirigetur. Gloria. Pudicitiæ amator,ſanctiſſime Deus,qui in tantum mundiciam extuliſti,vt ex mundiſſimo vtero virginali humanam carnem aſſumere dignareris, reſpice fragilitatem noſtram, & da nobis concupiſcentias continentiæ diſciplina frænare, & omnia incitamenta libidinis, rationis virga fugare,vt domeſtico hoſte deuicto,voluptatumq; delitijs contemptis,temperantiam ſummoperè amplectentes, gaudij tui, quod omnem delectationem tranſcendit, mundati omni macula,participes fieri mereamur.Per Chriſtum dominum noſtrum.

Ad Oratorium S. Crucis. Pater noſter Aue Maria.

O Domine Ieſu Chriſte adoro te in cruce pendẽtem,&coronam ſpinam in capite portantem,deprecor te, vt tua crux liberet me ab angelo percutiente,

O Domine Ieſu Chriſte adoro te in cruce vulneratum,felle & aceto potatum:deprecor te,vt tua vulnera ſint remedium animę meæ.

O Domine Ieſu Chriſte,adoro te in ſepulchro poſitum, mirrha, & aromatibus con-

conditum, deprecor te, vt tua mors sit vita mea.

O Domine Iesu Christe, adoro te descendentem ad inferos, liberantemque captiuos: deprecor te, ne me illuc permittas introire.

O Domine Iesu Christe, adoro te resurgentem à mortuis, ascendentem ad cœlos, sedentemque ad dexteram Dei patris: deprecor te, miserere mei.

O Domine Iesu Christe, adoro te. Pastor bone iustos conserua, peccatores illumina, omnibus fidelibus miserere, & propitius esto mihi peccatori.

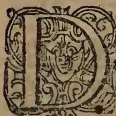
O Domine Iesu Christe, propter illam amaritudinem, quam pro me misero peccatore sustinuisti in cruce, maxime in illa hora, quando nobilissima anima tua egressa est de corpore tuo, deprecor te, miserere animæ meæ in egressu suo, Amen.

Antiphona. O crux splendidior cunctis astris, mundo celebris, hominibus multum amabilis, sanctior vniuersis, quæ sola fuisti digna portare talentum mundi, dulce lignum, dulces clauos, dulcia ferens pondera: salua nos omnes in tuis laudibus congregatos. Vers. Hoc signum crucis erit in cœlo. Resp. Cum Dominus ad iudicandum venerit.

Oratio.

Deus,qui manus,pedes, & totum corpus tuum pro nobis peccatoribus in ligno Crucis posuisti, coronam spineam à Iudæis super caput tuum impositam sustinuisti,quinque vulnera pro redemptione mundi in ligno crucis passus fuisti, & sanguinem tuum pretiosum in remissionem peccatorū meorum fudisti : te humiliter deprecamur, vt des nobis vsum pœnitentiæ,humilitatis,castitatis,lumen, sensum,& intellectum,& puram conscientiam vsq; ad vitæ nostræ finē, & post obitum nostrum paradisi ianuas nos gaudenter introire concedas. Qui viuis & regnas,&c.

De VI. basilica S. Laurentij extra muros. Cap.VI.

Iuum Laurentium S.R.E. Archidiaconum,triduò post Xysti II. martyrium in Valeriani , & Gallieni persecutione, Romæ pro Christi confessione occisum,& via Tiburtina in agro Veriano iuxta cœmeterium Cyriacetis viduæ, supra Arenariū sepultum diu, multum S.Romana Ecclesia magnifecit,tanquam Dei gloriosissimum athletam.Hinc factum est,vt Constantino Imperatore multas Romæ sacras ædes fabricanti,S.Siluester papa ei hanc etiam basilicam excitare suasit,

fit, miro opere, marmoreisq; sublimibus columnis ornatam. In qua, sub altari maiori, sacello facto, corpora SS. Stephani protomartyris, & Laurentij collocata sunt. De eius exædificatione ita scribit in S. Siluestri vita Damasus papa: Eodem tempore Constātinus Augustus fecit basilicam beato Laurentio martyri via Tiburtina, in agro Veranio supra arenarium cryptæ. Et vsq; ad corpus sancti Laurentij fecit gradus ascensionis & descensionis. In quo loco construxit absidam, & exornauit marmoribus porphyreticis: & desuper locum conclusit, & de argento purissimo ornauit pensante lib. CC. Et ante ipsum locum in crypta posuit lucernam ex auro purissimo lychnorum decem, pensantem libras XX. Xystus III. papa (vt tradit Bibliothecarius) fecit confessionem Beati Laurētij martyris cum columnis porphyreticis, & ornauit transennam. Fecit quoque in eadem Confessione altare eiusdem sancti argenteum librarum quinquaginta, cancellos argenteos supra platonias porphyreticas librarum CCC. absidam supra cancellos cum statua beati Laurentij argentea librarum ducentûm. Fecit etiam basilicam aliam beato Laurentio, quæ in Lucinis dicitur, quā Valentinianus Tertius Augustus ei concessit, vbi obtulit multa dona aurea & argentea. Anastasius II. sancti Laurentij Confessionem libris centum ar-

genti ornauit. Pelagius II. Papa, sancti Gregorij prædecessor, basilicam Sancti Laurentij produxit, atque à fundamentis supra ipsius martyris corpus cameram fecit, quam, & eiusdem sepulchrum tabulis argenteis exornauit. Id etiam nunc ex musiueis signis arcus media basilica siti apparet, in quo inter alios etiam Pelagius ipse pictus est. Gregorius II. Papa (vt tradit Bibliothecarius) hanc basilicam, quæ trabibus tecti confractis ruinæ proxima erat, nouis ex Calabria trabibus adductis reparauit: aquam fistulis restitutis, quæ multo iam tempore effluere desierat, in eandem Ecclesiam reduxit. Honorius III. Papa hanc Ecclesiam totam à fundamentis renouauit. In hac Ecclesia extat cœmeterium Cyriacæ, alias crypta Tiburtina, ad quam per gradus aliquot est descensus: in qua præter corpus Sancti Laurentij condita fuere corpora sanctorum martyrum Seueri, & Iustini presbyterorum, Claudij Subdiaconi, Romani, Ostiarij, Crescentij Lectoris, sub Xysto secundo Papa. Item corpora sanctorum Romanorum Pontificum confessorum, Zosimi, Xysti tertij. & Hilari. Præter hos etiam corpora sanctorum martyrum Hippolyti, Concordiæ nutricis eius, cum alijs decemnouem familiæ suæ, Irenæi & Habundij, Cyrillæ, Triphoniæ, & aliorum multorum, quorum nomina exoleuere. Hæc basilica o-

lim

lim tota muro ad instar castri circundata fuisse videtur, cuius adhuc pars magna viam Tiburtinam attingens superest. Ipsa ampla porticu, quam fecit Honorius III. sublimibus XXII. columnis, capitulis, spinis, & Zophoro ornatissimis. marmoreo choro, lapideis pulpitis, multis altaribus, & sacellis laquearibus ligneis auratis, ab Oliuerio Carafa Cardinale Neapolitano factis: pulcherrimo pauimento opere tessellato quorundam nobilium Romanorum ante quadringentos annos impensa strato. Ipsa habet tres portas, in medio arcum musiuo ornatu à Pelagio II. factum, qui antiquam Ecclesiam à noua diuidit. Noua verò, id est, à Pelagio secundo structa, in qua est ara maxima elegantissimis columnis, capitulis corinthijs miri operis, zophoris, & epistylijs, lapideis sedilibus, maiori Pontificis sede emblemate incisa, ornatissima est. Sub arcu est ara maxima, confessio, & sepulchrum Sancti Laurentij. Ad altare maius, ad quod nemo nisi Papa, vel Cardinalis cum eius venia tantum celebrat, operculo marmoreo ornatum, per gradus ascenditur. Ad confessionem satis amplam & ornatam gradibus aliquot est descensus. In confessione est sepulchrum marmoreum crate ferrea circundatum, quo Sancti Stephanus, & Laurentius conditi sunt. Propè alio sepulchro dormit San-

ctus Iustinus presbyter & martyr, vt hi versiculi indicant:

Quamuis mage tua mens extulit ille perustus,
Iussit te cratis, iussit & alma fides:
Feruore pari Iustini pectus adussit,
Cuius in hoc sacro membra manent loculo,

Huic porrò basilicæ, vti etiam alijs, Constantinus Imperator multos redditus, & ornamenta donauit, quæ breuissime ita à Damaso Papa commemorantur : Possessio Cyriacetis religiosæ matronæ circa basilicam ipsam, quam fiscus persecutionis tempore occupauerat, scilicet, fundum Veranium , præstans solidos 160. Possessio Aqua Tuscia ad latus, præstans solidos 153. Possessio Augusti in agro Sabino, præstans solidos 120. Possessio Augusti in Mutinas, præstans solidos 110. Possessio Termulas, præstans solidos 60. Possessio Aranas, præstans solidos 70. Summa solidorum est 673. aureorum nostratis pecuniæ 1000. Ornamenta, præter laminas, & cancellos argenteos librarum M. Lucerna aurea cum lychnuchis decem librarum XX. lucens ante cryptam , Corona argentea cum delphinis quinquaginta, librarum XXX. Candelabra ærea duo in pedibus denis , singula librarum VIII. Hilarius papa in eadem basilica fecit calices, amas, scyphos, altare, lucernas, lampades, phara, turrim, & multa alia

lia ornamenta aurea, & argẽtea. Hadrianus qui sacratas vestes, Nicolaus qui cruces, coronas, gabatás, vela serica, eidem basilicæ obtulerunt.

Honorius III. Papa, Anno Christi MCCXVI. Petrum Antisiodorensem comitem, tertium ex Latinis Imperatorem Constantinopolitanum, qui Romam venerat, in hac basilica aureo diademate coronauit. Sanctus Ioannes de Ficocia Romanus, cuius nomini extat parua Ecclesia in Vrbe dedicata, abbas huius monasterij fuit.

Damasus II. Papa, Guilhelmus Fliscus Cardinalis, Innocentij IIII. Papæ fratris filius, duobus ornatissimis pilis ab vtroque portæ latere in ea sepulti sunt.

Vetustissimis temporibus clerici hanc basilicam, quemadmodum de alijs diximus, tenuerunt. Postea monachi cum abbate in eadem locati sunt. Quorum disciplina exolescente, auctore Alberico Romano principe, circa annum Christi CML. Agapitus II. Papa eam, sancto Paulo, & sanctæ Hagnæ nouæ tunc congregationi Cluniacensi, concessit. Quæ diutissime eam possedit. Ex cuius monasterio Gregorius VII. & Paschalis II. papæ prodierunt. Et congregatione deficiente, quum monasterium Cardinalibus commendari cœpisset, ne patriarchalis Ecclesia sine mi-

nistris esset, Canonici regulares Sancti Saluatoris Bononiæ, vulgò Scopetini vocati, eam obtinuerunt, & adhuc possident. Huius monasterij claustra Clementem Tertium à fundamentis restituisse, auctor est Martinus Polonus in eius vita. Circa eam duas Ecclesias antiquitus fuisse Bibliothecarius commemorat, Sancti Stephani, & Sanctæ Mariæ. De priore, Simplicius (inquit) Papa fabricauit Ecclesiam Sancti Stephani iuxta basilicam Sancti Laurentij extra muros. De posteriore, Leo quartus Papa: Octauam Assumptionis beatæ Dei genetricis diem, quæ minimè Romæ antea celebrabatur, vigilijs sacris, matutinisque cum omni clero pernoctans laudibus, in basilica beatæ Mariæ virginis, quæ foris muros sita est, iuxta basilicam sancti Laurentij martyris celebrare præcepit, in qua etiam magna populi multitudo conuenerat, nouæ solennitatis cupiens celebrare festiuitatem. Omnibus verò qui conuenerant Pontifex Leo, argentum erogauit. Basilicæ verò ipsi vestem pretiosam, & alia dona obtulit. In hac Basilica multæ sanctorum reliquiæ fuisse commemorantur. Quarum breuem epilogum subijciam.

Sub altari maiori, corpora sanctorum Laurentij diaconi, & Stephani protomartyris. Illud quidem ibidem à sancto Siluestro papa locatum, hoc verò à sancto Pelagio

gio papa: quod Hierosolymis inuentum, primum Constantinopolitani, postea Romam translatum est, vt Martinus tradit. Capita sanctorum Hippolyti sine mento & dentibus, & Romani martyrum thecis argenteis inclusa. Caput & brachium Sancti Iustini martyris. Pars capitis sanctæ Balbinæ Virginis. Brachia tria sanctorum Ioannis martyris, sanctæ Petronillæ, sanctæ Apolloniæ. In vno vasculo crystallino reliquiæ sanctorum Stephani, Laurentij cum eius adipe & cinere, Sancti Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis. Digitus Sancti Benedicti Abbatis. Reliquiæ sanctorum Leonardi, Theodori, & Sabinæ. De capite Sanctæ Barbaræ. Dens sancti Petri Apostoli. Reliquiæ sanctorum Innocentium. Spinæ coronæ CHRISTI. Paruum frustulum eiusdem sanctissimæ crucis. De ligno mensæ, super quam cum XII. Apostolis cœnauit. De lapide sepulchri Christi. De lapide sepulchri sanctæ Mariæ virginis, de eiusdem vestimentis. De vestibus, & capillis Sanctæ Mariæ Magdalenæ. De velo sanctæ Tranquillæ. Vas æneum, quo sanctus Laurentius Christianos baptizare solebat, in his Hippolytum & familiam eius, Lucillum, Romanum, & alios. Lapis, cui corpus Sancti Laurentij iam mortui impositum fuit. In eadem Ecclesia aliquando fuit miri operis vas aureum

eidem ab Imperatore Othone IIII. Saxone donatum, cuius maximum prodigium commēdatur, vt ex pictura facta in porticu dextera parte ipsius Ecclesiæ. Quod vas S. Ioannes de Ficocia abbas huius monasterij olim benedixerat.

Hæc Ecclesia quum patriarchalis sit, altare maius ijsdem priuilegijs ornatum habet, quibus aliæ quatuor. Id mirum: quod alijs quatuor non sit addita, quæ anno Iubilei visitari solent.

Stationes eius sunt hæ quinque. Dominica in Septuagesima vetustissima. Dominica II. in Quadragesima. Feria IIII. post Pascha. Feria V. post Pentecostem. Et in die Natalis Sancti Laurentij, quo Romanus Pontifex vesperis matutinis interesse, & missarum solennia celebrare in eadem solebat.

Precandi formula.

Ad altare maius. Pater noster. Aue Maria. Psalmus VI. pœnitentialis. De profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes, in vocem deprecationis meæ. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinuit te Domine. Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in Domino. A custodia matutina vsque ad noctem, speret Israël

in

in Domino. Quia apud Dominum miseri-cordia, & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israël, ex omnibus iniquitatib' eius. Gloria patri, & filio, &c.

Oratio.

Charitatis speculum dulcissime Deus, qui amore tuo, & proximi legis præcepta conclusisti: da nobis proximos nostros fraternis visceribus amare: illumq; solum odio habere, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Da de proximorum prosperitate gaudere, illorum aduersitatibus condolere, de nullius infelicitate lætari, vt omnis inuidiæ malitia reiecta, ad te qui verus amor, & vera charitas es, valeamus fideliter peruenire. Qui in Trinitate perfecta viuis, & regnas Deus, per omnia secula seculorum.

Ibidem ante corpora sanctorum Stephani, & Laurentij. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Stephanus plenus gratia & fortitudine, faciebat signa magna & prodigia in populo. ℣. Sepelierunt Stephanum viri timorati. ℟. Et fecerunt planctum magnum super eum.

Oratio.

Da nobis quæsumus Domine imitari quod colimus, vt discamus & inimicos diligere, quia eius commemorationem celebramus, qui nouit etiam pro persecutoribus

bus exorare Dominũ nostrum Iesum Christum.

Antiphona pro Sancto Laurentio. In craticula te Deum non negaui, & ad ignem applicatus te Christum confessus sum: probasti cor meum & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. ℣. Leuita Laurentius bonum opus operatus est. ℟. Qui per signum crucis cœcos illuminauit.

Oratio.

Da nobis quæsumus omnipotens Deus, vitiorum nostrorum flammas extinguere, qui beato Laurentio tribuisti tormentorũ suorum incendia superare. Per dominum.

In cœmeterio Cyriacetis. Antiphona. Istorum est regnum cœlorum, qui contempserunt vitam mundi, & peruenerunt ad præmia regni & lauerunt stolas suas in sanguine agni. ℣. Tanquam aurum in fornace probauit electos Dominus. ℟. Et quasi holocausti hostiam accepit eos in æternum.

Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus, qui deprecantium voces benignus exaudis, maiestatem tuam supplices exoramus, vt sanctorum martyrum hic & in vbique in Christo dormientium intercessionibus, ad gaudia perpetua peruenire valeamus. Per Dominum nostrum.

De VII. Basilica Sanctæ Mariæ maioris.

LIberius papa, qui an. salutis CCCLIII. Petri sedem conscendit, basilicam sanctæ Mariæ Matris Dei, miraculo niuis in Esquilijs prope aggeres Tarquinij, haud procul à macello Liuiano, alias Liuiæ, à Ioanne Patritio viro clarissimo à fundamentis sua impensa extructam, in honorem beatæ Mariæ Virginis, primam in Vrbe, Nonis Augusti dedicauit; quæ denomine suo basilica Liberij aliquando vocata est. Biblithecarius. Hic (inquit) fecit basilicam nomini suo iuxta macellam Liuiæ. Auctor Breuiarij veteris Romani, in lectionibus festi Niuis: Eam basilicam, forte minus capacem, restituit, & maximè (vt nunc cernimus) amplificauit Xystus Tertius papa, qui anno Salutis CDXXXII. creatus est, Magni Leonis præcedessor, elegantissimisq́ue veteris, & noui Testamenti musiueis figuris in fenestrarum interstitijs, totam miro opere condecorauit, vt indicat titulus hic in exterioris arcus summitate: XYSTVS. EPISCOPVS. PLEBI. DEI. & versus quidam musiuei supra portam maiorem intra Ecclesiam, iam exolescentes, & fere consumpti, sic:

VIR-

VIRGO. MARIA. TIBI. XYSTVS. NOVAT.

. . . .

Bibliothecarius in Xysti vita hanc rem ita commemorat: Hic fecit basilicam Sanctæ Mariæ matris Domini, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur, iuxta macellum Liuiæ, vbi multa dona obtulit: cœnacula quoque fecit è regione graduum basilicæ, ei adhærentia, vel quicquid intrinsecus esse videtur. Ita ille. Hæc basilica antiquissimis temporibus appellabatur (vt dixi) basilica Liberij, à Liberio Papa, qui eam primum condidit. Postea à Xysto Tertio restituta, & Beatæ Virgini Mariæ dicata, dicta est Basilica Sanctæ Mariæ matris Domini. Deinde sacello præsepis in eadem extructo, Sanctæ Mariæ ad præsepe appellationem obtinuit. Nouissime ad aliarum Ecclesiarum, quæ Beatæ Virgini in Vrbe dicatæ sunt, discrimen, dicta est, vt etiam hodiè vocatur, Basilica Sanctæ Mariæ Maioris. Est vna ex quinque Patriarchalibus Ecclesijs, vna ex septem, quæ solenni ritu pepetuò visitari solent, ex quatuor demum anni Iobilæi vna constituta. Paschalis Papa (vt tradit Anastasius Bibliothecarius) Ecclesiam Beatæ MARIÆ ad præsepe restituit, absidamque eius Basilicæ à nouo refecit. Hæc Basilica alijs patriar-

cha-

chalibus Ecclesijs similis est. Quæ absida transuersa cruce, mediana maiore naui, minoribus alis siuē nauibus duabus, XL. elegantissimis columnis suffultis constat. Habet altare maius marmoreo operculo ornatum, podia siue mœniana duo lapidea tessellata, alterum pro reliquijs sanctorum cōseruandis, alterum quod imaginem Deiparæ Virginis Mariæ continet: pulpita siue ambones marmoreos duos elegantissimis tabulis incrustatos, sacella aliquot magnifica, altaria circiter XXV. marmoream tessellatam sedem, gradus ad altare maius porphyreticos, Confessionem tabulis marmoreis incrustatam, columnis ornatam. Ante fores verò templi porticum, & aream, tres portas in mediana naui, & quartam, quam sanctam vocant, habet.

De his, quæ memoratu digna sunt, breuissimè dicam. Crucem mediam transuersam, & naues ex vtraque parte minores, è ligneis lateritias, & fornicatas fecit Guilhelmus Cardinalis Rothomagensis, eiusdem basilicæ aliquando Archipresbyter, Episcopus Ostiensis, & S. R. E. camerarius, vir insignis pietate, & magno animo præditus. Quarum nauium dextrā collabentem restituit Paulus IIII. Sacellum vetustissimum presepis, cum ara, & imaginibus partus B. Virginis, totum emblematibus decoratum est. Ante quod sub altare sui nominis iacet

D.Hieronymus, summus Ecclesiæ doctor: quod altare fecit Guilhelmus Cardinalis Rothomagensis. Duo alia magna sacella fabricarunt idem Guilhelmus in honorem S. Mariæ Virginis, & Fridericus Cæsius Episcopus Cardinalis Portuensis sanctæ Catharinę dicatum, in quo ipse, & eius frater Paulus Cardinalis dormiunt, beatam resurrectionis spem expectãtes. Tertium miri operis delubrum inchoauerat Guido Ascanius Sfortia Cardinalis S.Florę, eiusdem basilicę Archipresbyter, quod morte præuentus imperfectum reliquit.

Porticum ante basilicam cum columnis, & epistylio marmoreo fecit Eugenius III. papa Pisanus ordinis Cistertiensis, ex Abbate trium Fontium summus pontifex factus, vt versiculi indicant,

Tertius Eugenius Romanus papa benignus
Obtulit hoc munus virgo Maria tibi:
Quæ mater Christi fieri merito meruisti,
Salua perpetua virginitate sibi.
Es via, vita, salus totius gloria mundi,
Da veniam culpis virgo Maria nostris.

Gregorius XI. Turrim campanariam restituit.

Pauimentum basilicæ vermiculatum fecerunt duo nobiles ciues Romani, Sotus, & Ioannes ipsius filius Paparones, ante annos CCCC. tempore eiusdem Eugenij III. papæ. Pulpita in medio Ecclesiæ lapidea varijs mar-

marmoribus porphyreticis viridibus Lacedęmonijs ornata, pro Epiſtola, & Euangelio decantandis, Alexander III. Senenſis fabricauit. Operculum marmoreum nobiliſſimum, quatuor columnis porphyreticis ſuſtentatum altaris maioris, Guilhelmus Cardinalis Rothomagenſis: tectum baſilicæ laqueari ligneo aurato pulcherrimo Alexander Sextus abſidæ maioris quæ ſupereſt ornatus, è muſiuo Nicolaus Quartus Aſculanus, ordinis Minorum olim generalis miniſter, & Iacobus columna Diaconus Cardinalis fecerunt. Idem Iacobus, & Petrus Columnæ Cardinales, & fortaſſis alter eorum Archipresbyter eiuſdem baſilicæ, faciem anteriorem Eccleſiæ muſiueo opere eleganti condecorarunt, quibus ſignis primam baſilicæ exædificationem expreſſerunt. Tabernaculum, ſiue ferculum reliquiarum marmoreum & teſſellatum, quatuor columnis ſuffultum, condiderunt Ioannes Capocius, & vxor eius Vinia, nobiliſſimi in vrbe ciues, ante annos trecentum. Quis verò id ferculum, quo beatiſſimæ Virginis imago clauditur, è nobili marmoreo factum extruxerit, mihi incompertum. Extat in Eccleſiæ capite porphyreticum labrum, quod Ioannis Patricij primi Eccleſiæ conditoris ſepulchrum eſſe dicitur.

Bibliothecarius eiusmodi redditus, & ornamenta commemorat, quæ Xystus III. huic basilicæ ab se ędificatę donauit. Possessio Seuerina in agro Gaietano, præstans solidos trecenta duodecim. Possessio Marmorata in agro Prænestino, præstans sol. 92. Possessio Celeris in agro Aufidinate, præstans sol. III. Possessio Palmatij iuxta basilicam, cum balineo, & pistrino, præstans solidos 154. Domus Claudij in Sicimino, præstans solid. 104. Summa solidorum 1073. aureorum 1600. Ornamenta verò eiusmodi fuere. Altare argenteum librarum CCC. Cantarum pharum argenteum ante altare librarum XXX. Cantari phari, alias coronæ pherales argenteæ XXXVI. singulæ libr. X. Candelabra argentea IIII. singula librarum XX. Cathara cerostrota ex auricalco XXIV. singula librarum XV. Argenteum thimiamaterium lib. V. Amæ argēteæ IIII. singulæ lib. IX. Scyphus aureus lib. XII. Scyphi argentei V. singuli librarum quinquaginta. Calices ministeriales aurei duo, singuli libræ vnius, alias librarum III. Calices ministeriales argentei X. singuli lib. III. Patenæ argenteæ tres, singulæ librarum IX. Aquamanuli argentei, librarum VIII. Ceruus argenteus fundens aquam in baptisterio, lib. XX. Omnia vasa sacra baptismatis argentea, singula lib. XV. Multa alia aurea, & argentea ornamenta donarunt huic basilicæ

Ioannes, Gregorius III. Hadrianus, Nicolaus, & alij Romani pontifices. Gregorius III. fecit in hac basilica per circuitum super columnas regulare candelabrum instar Ecclesiæ B. Petri Apostoli. Fecit etiam ibidem in oratorio ad præsepe imaginem auream librarum quinque, Dei genitricis filium amplectentis, gemmis multis ornatam. In eius verò Ecclesiæ vsum multas sacras vestes obtulit. Idem fecit Hadrianus papa. Syluester III. olim Episcopus Sabinus in schismate contra Benedictum VIII. papam, creatus, apud huius basilicæ patriarchium pōtificatus iura tenens, permansit anno MXLV. Nicolaus IIII. ibidē dum in vrbe manebat, commorabatur. Clemens III. Paulus Schōlaris vocatus, ciuis Romanus, ab ineunte ętate, in eodem patriarchio educatus est, canonicus ibi fuit: deinde Episcopus Cardinalis Prænestinus factus ab Alexandro III. palatium prope ipsam basilicam condidit pro se & futuris Episcopis Prænestinis, quod postea canonicis ab eodem, quum pontifex creatus esset, cum alijs multis rebus donatum est. Honorius III. Cencius ante pontificatum vocatus, in eadem Canonica nutritus, ex ea Diaconus Cardinalis assumptus est à Cœlestino III. & S.R.E. camerarius factus, qui Innocentio III. mortuo summus pontifex renunciatus, cuncta eius basilicæ priuilegia confirmauit.

Quartis ferijs Quatuor temporum, in statione quæ in ea erat, pontifex Romanus, eos quos Diaconos, & presbyteros Cardinales creare constituerat, in hac basilica publicè pronunciabat.

Multæ ad eam supplicationes à Romanis pontificibus pro gratijs Deo agendis, vel eius ira mitigãda, aut in difficillimis reipub. Christianæ temporibus, habitæ.

Fœdus sub Hadriano VI. inter eum, Cæsarem Carolum V. & Venetos ad arcendos Italia Gallos ictum, in hac Ecclesia publicatum fuit, Pompeio Cardinale columna sacris operante.

Pontifices maximi tres, & supra XX. Cardinales S. R. E. in ea requiescunt. Honorius III. ante sacellum præsepis, in terra prope altare S. Hieronymi. Nicolaus IV. humi prope portam maiorem posterioris Ecclesiæ partis. Benedictus X. pontificatu iam exactus, & apud eam mortuus.

Hæc basilica ritum basilicæ Vaticanæ antiquitus habuit clericos, & monachos. De monachis primũ, mox de clericis dicemus. Bibliothecarius in vita Simplicij papæ: Hic (inquit) fecit basilicam S. Andreæ Apostoli iuxta basilicam S. Mariæ maioris. Idem in vita Gregorij II. papæ, Gregorius II. (inquit) gerontocomium, quod post absidam sanctæ Dei genitricis ad præsepe situm est, monasterium instituit, atq; monasteriũ S. Andreæ Apo-

Apostoli, quod barbaræ nũcupatur, ad eam deductum desolationem, vt in eo ne vnus quidem monachus relictus esset, accitis monachis ordinauit, instituitq́ue, vt horum duorum monasteriorum monachi in basilica S. Dei genitricis Mariæ, die noctuq́ue diuinas Deo canerent laudes. Ita ille. De quibus monachis nihil præterea memoratu dignum inueni. Horum monasteriorum adhuc vestigia supersunt. Clericos porrò primum, deinde canonicos cum Archipresbytero, qui modo est Cardinalis, in ea diutissimè permansisse, ex antiquis eius basilicæ, & bibliothecæ palatinæ monumentis inueni, ex quibus ante quingentos annos canonicos in ea esse constat. Nicolaus IV. qui diu apud eandem basilicam permansit, palatium suo & Canonicorum vsui apud eam condidit. Idem fecit Nicolaus V. qui claustrum, porticum, cubicula, triclinia, cameras ibidem extruxit. Hodie Canonicorum pars, clerici, Capellani, cantores, & alij Ecclesiæ ministri, per ædes in area, ante & circum Ecclesiam incolunt. Pœnitentiarios Pius V. ex ordine Prædicatorum in hac basilica cæteris eiectis instituit: quorum collegio domũ S. Pudentianæ cõcessit. Hodie habet hęc basilica Canonicos XVI. cũ Archipresbytero, Beneficiatos XIIX. Clericos XII. ministros, cantores, mansurarios, camillos circiter XX. Archipresbyter est nunc Carolus Barrome-

romeus Cardinalis, vir pius, & eam optime gubernat.

In hac Ecclesia sunt multæ & veneratione cognituq; dignæ reliquiæ, quarum seriem afferam. Primum in ea est imago beatissimæ Virginis Mariæ, ante quam S. Gregorius papa orans, pestem extinxit, antiphonamq; illam edidit: Regina cœli lætare, &c. Quæ die Assumptionis B. Virginis in media Ecclesia populo veneranda collocatur, & in solenni supplicatione cum imagine S. Saluatoris Lateranensi eodem die defertur. In altari dicto ad præsepe, de CHristi præsepio. Sub altare maiori corpus S. Matthiæ Apostoli. Prope præsepe sub altare sui nominis corpus S. Hieronymi presbyteri, Ecclesiæ doctoris eximij. Ibidem muro affixæ sunt duæ tabulæ marmoreæ cum bullis incisis Pij II. papæ. Altera instituit festum translationis corporis S. Hieronymi, VII. Idus Maij, altera eundem festum ad Vigiliam Assumptionis B. Virginis transtulit, & multis indulgentijs eum diem celebrem facit. In marmoreo verò ferculo, quod reliquiarum dicitur, eiusmodi reliquiæ conseruantur, & statis diebus populo deuotissime ostenduntur. I. Caput S. Vibianæ Virginis & martyris. II. Duo digiti, mentum, & aliæ reliquiæ S. Anatoliæ Virginis & martyris. III. De cingulo, & velo S. Scholasticæ, ac de reliquijs S Catharinæ, S. Euphemiæ, S. Annæ, &

de

de zona & lecto B. Mariæ Virginis. IIII. Dalmatica, qua indutus erat S. Thomas Câtuariensis Archiepiscopus, quando interfectus est. V. De brachio, sanguine, cerebro, cilicio, cuculla, & alijs reliquijs eiusdē sancti Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis. VI. Planeta, stola, & Manipulus, quibus celebrabat sanctus Hieronymus doctor in capella præsepis Domini nostri IESV CHristi in Bethleem. VII. Caput cum alijs reliquijs sancti Marcellini papæ & martyris. VIII. Brachium cum alijs reliquijs sancti Iuliani martyris. IX. Corpora sanctorum Simplicij, Beatricis, & Faustini martyrum. X. Brachium sancti Cosmæ martyris. XI. De sanguine, cerebro, cilicio, & alijs reliquijs eiusdem sancti Cosmæ, & Damiani martyrum. XII. De brachio sancti Abundij, & de reliquijs S. Sebastiani, S. Blasij, S. Stephani protomartyris, & sancti Ioannis Baptistæ. XIII. Mentum cum alijs reliquijs S. Zachariæ patris S. Ioannis Baptistæ. XIV. Crus B. Epaphræ condiscipuli S. Pauli Apostoli. XV. Brachium cum alijs reliquijs sancti Lucæ Euangelistę, qui depinxit imaginem B. Mariæ Virginis in hac basilica existentem. XVI. Brachium S. Matthæi Apostoli & Euangelistæ, cum alijs eius reliquijs. XVII. Caput S. Matthiæ Apostoli, cuius corpus est sub altari maiori huius basilicæ. XVIII. De reliquijs sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, Andreæ,

Iacobi, Philippi, Thomæ, Bartholomæi, & de manna S. Ioannis Apostoli & Euangelistæ. XIX. De reliquijs aliorum Apostolorū, & plurimorum sanctorum martyrum, confessorum, & virginum. XX. Cunabulum, ac de fascia, & pannis infantiæ Domini nostri IESV Christi. XXI. De vestimento purpureo, de spongia, de sindone, & de sepulchro Domini nostri IEsu CHristi. XXII. De ligno sanctissimę crucis Domino nostri IEsu Christi. Hæ reliquiæ populo die Paschæ ostendi solent.

In hac Ecclesia plures sunt stationes, quā in alia vrbis basilica, præter S. Petrum. Sunt enim XV. quum Lateranensis basilica non nisi VII. S. Pauli VI. S. Laurentij IV. tantum. Vaticana verò XX. habeat. Hæ sunt stationes. I. Dominica I. Aduentus. Singulis IV. ferijs Quatuor temporum. VI. Vigilia Natalis Domini. VII. Nocte Natalis Domini ad sacellum præsepis, in I. Missa. VIII. In Missa maiori, & toto die Natalis Domini ad altare maius, quæ statio antiquitus apud S. Petrum erat, sed proper diei breuitatem huc translata. IX. Die S. Ioannis Euangelistæ. X. Die purificationis B. Virginis XI. Feria IV. maioris hebdomadæ. XII. Die secundo Resurrectionis. XIII. Feria II. Litaniarum triduanarum ante Ascensionem Domini. XIV. In festo dedicationis Ecclesiæ, dicto Festum Niuis. XV. In die Assump-

ſumptionis B. Virginis. Quibus diebus, & præſertim feſtis Natalis Purificationis, Paſchæ, Aſſumptionis, Romanus pontifex Miſſarum ſolennia celebrare in ea conſueuerat. Die verò Purificationis proceſſionem à S. Hadriano inchoatam ad eandem Eccleſiá perducere, & pedibus nudis cum candelis accenſis ire, ibiq́ue celebrare. Eaſdē & ſupplicationes habebat ſingulis quartis ferijs Quatuor temporum. Nocte verò Natalis Domini in capella præſepis, die verò in altare maiori ſacra faciebat. Anno ſancto Iobilei porta ſancta quę ibi eſt, ab Archipreſbytero eius Eccleſiæ aperiri ſolet, eoq́ elapſo claudi. Hæc enim Eccleſia inter quatuor eſt, quæ eo anno viſitantur, reliquis alijs à Gregorio XI. addita. Super eius ara maxima nemo niſi papa, vel cum eius venia Cardinalis celebrare conſueuerunt. Id priuilegiū omnibus quinque patriarchalibus Eccleſijs commune eſt.

Multæ in ea ſunt indulgentiæ, à Romanis pontificibus, & præſertim Nicolao IV. conceſſæ, vt liquet ex duabus muſiueis tabulis, abſidæ muro affixis. Quorum eiuſmodi eſt exemplum. Primæ. Ad hanc ſacrā baſilicam omnibus deuotè venientibus à fœli. record. Nicolao IV. papa, in ſcripto indulgentiæ ſunt cōceſſæ, & innouatæ. In primis ſingulis diebus annus vnus & duę quadrag. Item ſingulis diebus Lunæ, Mercurij,
&

& Sabbati centum dies. Item in quadragesima S. Martini, singulis diebus tres anni & tres quadr. Item in Natiuitate Domini, & vsque ad octauam, XII. anni, & XII. quadr. Item ab octaua Natiuitatis vsque ad Epiphaniam, octo anni, & VIII. quadr. Item ab Epiphania & vsq; ad octauam, XII. anni, & XII. quadr. Item ab octaua Epiphaniæ vsque ad Purificationem, XII. anni, & XII quadr. Itē à Dominica LXX. vsque ad XL. duo anni, & duæ quadr. Item in quadragesima, singulis diebus, tres anni, & tres quad. Item in festo B. Matthiæ Apostoli, X. anni, & X. quad. Item in octaua eiusdem, sex anni, & sex quad. Itē in Annunciatione Beatæ Mariæ Virginis, X. anni, & X. quadragenæ. Item in Resurrectione Domini, & vsque ad octauam, XII. anni, & XII. quadr. Item ab octaua Resurrectionis vsque ad Ascensionem, duo anni, & II. quadr. Item in Ascensione & vsque ad octauam, VI. anni, & VI. quadragenæ. Item ab octaua Ascensionis vsque ad Pentecostem, II. anni, & II. quadragenæ. Item in Pentecoste vsque ad octauam, VI. anni, & VI. quadragenæ. Item in festo Niuis vsque ad octauam, XIV. anni, & XIV. quadragenæ. Item indulgentia ab octaua festi Niuis vsque ad Assumptionem, VIII. anni, & VIII. quadrag. Item in Assumptione & vsque ad octauam, XII. anni, & XII. quadragenæ. Item ab octaua Assumptionis vsque ad natiuitatem virginis,

ginis, VIII.anni, & VIII.quadr. Item in Natiuitate Virginis vsque ad octauam, XII.anni, & XII. quadrag. Item in festo omnium Apostolorum & Euangelistarum, S. Laurentij, & S. Hieronymi, duo anni, & duæ quadragenæ. Item in festis S. Crucis, III.anni, & III.quadrag. Item singulis diebus Sabbati, vnus annus, & vna quadragena. Item singulis diebus Lunæ, Mercurij, Sabbati ad præsepe, I.annus, & I.quadr. Item in singulis stationibus ipsius basilicæ, quæ sunt omnibus diebus Mercurij, Quatuor temporum. Dominica de Aduentu, Vigilia Natalis Domini, & IIII. feria maioris hebdomadæ, IX. anni, & IX. quadragenæ. Item quicumque ad reparationem, seu conseruationem ipsius basilicæ, & alias prout ei Dominus inspirabit, quotiescunque & quandocunque manum porrexerit adiutricem, annus vnus, & vna quadragena.

In hac sacra basilica corpora sanctorum Matthiæ Apostoli, Hieronymi doctoris, Romulæ, & Redemptæ Virginum reconduntur. Item cunabulum domini. De ligno sanctæ crucis: de capillis & vestimentis B. Virginis. Caput B. Matthiæ. De brachio, craneo, & cerebro S. Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis, de tibijs sanctorum Cosmæ, & Damiani. Brachium S. Epaphræ discipuli Domini, & multorum aliorum sanctorum, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ.

Pre-

Precandi formula.

Ante altare maius, & sanctissimam Eucharistiam. Pater noster. Aue Maria. Septimus Psalmus pœnitentialis. Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, in veritate tua exaudi me in tua iustitia. Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Quia persecutus est inimicus animam meam: humiliauit in terra vitam meam. Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi: & anxiatus est super me spiritus meus: in me turbatum est cor meum. Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar. Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi. Velociter exaudi me Domine, defecit spiritus meus. Non auertas faciem tuam à me: & similis ero descendentibus in lacum. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui. Notam fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam. Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen tuum Domine viuificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam: & in misericordia tua disper-

des

des omnes inimicos meos. Et perdes omnes, qui tribulant animã meã: quoniam ego seruus tuus sum. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, &c.

Oratio.

Omnipotẽs & mitissime Deus, qui mortali carne assumpta, vt innocens, & mãsuetus agnus ad occisionem ductus es, & illusus, percussus, crucifixus, malum pro malo non reddidisti, sed pro transgressoribus exorasti: planta in cordibus nostris patientiæ & mansuetudinis virtutem: vt irę furorem vincentes, mansueto corde, mala in bono vincamus, inimicosq́ue nostros, & persequentes nos, nec ira, nec odio persequamur: sed bonum pro malo reddendo, illi ad portum salutis adducantur, nosq́ue sub tua mansuetudine in hac vita pie viuentes, ad veræ pacis patriam ascendere valeamus. Qui viuis & regnas cum Deo patre in vnitate spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Alia Oratio.

Omnipotens sempiterne Deus, fundamentum omnium virtutum, amor, & conseruator omnium in te sperãtium, pijssime consolator omnium ad te clamantium, qui cœlum & terram de nihilo fecisti, vniuersum mundum pugillo conclusisti, naturam humanam mirabiliter vnitiue assumpsisti, patibulum crucis subire noluisti, genus

nus humanum redemisti, potestatem diaboli penitus destruxisti, regnum tuum requirentibus promisisti: respice in me, & miserere mei. Confiteor enim hodie coram diuina, adoranda, & æterna maiestate tua, me auaritia feruenti grauiter vulneratum, immò & alijs peccatis omnibus alligatum, quæ præ multitudine numerari non possunt. Propter quod non sum dignus videre altitudinem cœli, propter multitudinem iniquitatum mearum: quoniam irritaui iram tuam, & malum coram te feci. Deprecor ego te Domine IESV, Saluator mundi: vt respicere digneris me prostratum ante imaginem tuæ sanctissimæ, atque clementissimæ pietatis: & concedere digneris mihi miserrimo peccatori spatium pœnitendi. Et sicut mihi fuit intentio peccandi, ita sit emendandi possibilitas. Et infunde in me spiritum æternæ maiestatis, & pietatis: vt virtute spei illustratus, te solum Deum quęram, in quo totam spem meam humiliter repono conseruandam. Et aufer à me spiritum nefarium auaritiæ, atque tenacitatis: & da mihi ignem tui amoris, spem, fidem, & charitatem: mansuetudinem, misericordiam, castitatem: quatenus his virtutibus adornatus, hostē visibilē & inuisibilē valeā cōformiter superare, per te CHriste Saluator mundi: Qui viuis & regnas cū Deo patre, & Spiritu sancto, per infinita sæcula sæculorū, Amen.

Anti-

Antiphona. Ne reminiſcaris Domine delicta noſtra, vel parentum noſtrorum: neq; vindictam ſumas de peccatis noſtris.

Kyrie eleiſon. Chriſte eleiſon. Kyrie eleiſon. Chriſte audi nos. Chriſte exaudi nos.

Pater de cœlis Deus, Miſerere nobis.
Fili redemptor mundi Deus, Miſerere nobis.
Spiritus ſancte Deus, Miſerere nobis.
Sancta Trinitas vnus Deus, miſerere nobis.
S. Maria. ora pro nobis
Sancta Dei genitrix. ora
Sancta virgo virginum. ora
S. Michaël. ora
S. Gabriel. ora
S. Raphael. ora
Omnes ſancti Angeli & Archangeli, orate pro nobis.
Omnes ſancti beatorum ſpirituum ordines orate pro nobis.
Sancte Adam. ora
S. Abel iuſte. ora
Sancte Noë. ora
S. Abraham. ora
S. Moyſes. ora
S. Dauid. ora
S. Eſaia. ora
S. Hieremia: ora
S. Simeon iuſte. ora
S. Ioannes Baptiſta. ora

Omnes ſancti patriarchæ, & prophetę, orate pro nobis

S. Petre Apoſtolorum princeps. ora

S. Paule vas electionis. ora

S. Andrea Apoſtolorum primò vocate. ora

S. Iacobe Apoſtolorum protomartyr. ora

S. Ioannes euangeliſta Chriſti dilecte. ora

S. Philippe Apoſtole. ora

S. Matthæe euangeliſta. ora

S. Barnaba diſcipule, & apoſtole ora

S. Marce Euangeliſta. ora

S. Luca euangeliſta. ora

Omnes ſancti apoſtoli & euangeliſtę, orate

Omnes ſancti diſcipuli Domini, orate

Omnes ſancti Innocentes. orate

S. Stephane protomartyr. ora

S. Antipas teſtis Chriſti fidelis. ora

S. Clemens Papa & martyr ora

S. Alexander papa & martyr. ora

SS. Fabiane & Sebaſtiane. orate

S. Laurenti. ora

SS. Geruaſi & Protaſi. orate

SS. Vincentij & Anaſtaſi. orate

SS. Coſma & Damiane. orate

SS. Ioannes & Paule. orate

Omnes ſancti martyres. orate

S. Silueſter papa & confeſſor. ora

S. Leo. ora

S. Gregori. ora

S. Ambroſi. ora

S. Auguſtine. ora

S. Hie-

S.Hieronyme. ora
S.Athanasi. ora
S.Basili, ora
S.Ioannes Chrysostome. ora
S.Martine. ora
Omnes sancti pontifices & confessores, orate pro nobis.
Omnes sancti ecclesiæ doctores, orate pro nobis.
S.Ioseph nutricie Domini nostri Iesu Christi, ora pro.
S.Benedicte. ora
S.Romualde. ora
S.Bernarde. ora
S.Petre cœlestine. ora
S.Dominice. ora
S.Francisce. ora
S.Nicolae de Tolentino. ora
S.Antoni de Padua. ora
S.Thoma de Aquino. ora
Omnes sancti monachi & eremitæ, orate pro nobis.
Omnes sancti sacerdotes & leuitæ, orate pro nobis.
Sancta Anna mater B.Virginis. ora
S.Elisabeth. ora
S.Maria Magdalene ora
S.Praxedes. ora
S.Pudentiana. ora
S.Cæcilia. ora
S.Agnes. ora

S.Catherina. ora
S.Monicha. ora
S.Clara. ora
Omnes sanctæ Virgines & Viduæ. orate
Omnes sancti & sanctæ Dei, intercedite pro nobis
Propitius esto, parce nobis Domine
Propitius esto, Exaudi nos Domine
Ab omni malo, Libera nos Domine
Ab omni peccato, Libera nos Domine
Ab ira tua, Libera
Ab insidijs diaboli, Libera
A subitanea & improuisa morte, Libera
Ab ira, odio, & omni mala volũtate, Libera
A fulgure, & tempestate, Libera
A spiritu fornicationis, Libera
A morte perpetua, Libera
Per mysterium sanctæ incarnationis tuę, Libera
Per aduentum, & natiuitatem tuam, Lib.
Per baptismum, & sanctum ieiunium tuum, Libera
Per mortem, & sepulturam tuam, Lib.
Per sanctam resurrectionem tuam, Lib.
Per admirabilem ascensionem tuam, Lib.
Per aduentum Spiritus sancti paracliti. Lib.
In die tremendi Iudicij. Lib.
Peccatores, Te rogamus audi nos
Vt nobis parcas, Te rogamus audi nos
Vt nobis iudulgeas, Te rogamus audi nos
Vt ad veram pœnitentiam nos perducere

digneris, Te rog.
Vt Ecclesiam tuam sanctam regere, conseruare, & amplificare digneris. Te rog.
Vt Dominum nostrum Apostolicum N. & omnes Ecclesiasticos ordines in sancta religione conseruare digneris, Te rogamus audi nos.
Vt inimicos sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, Turcas, Saracenos, Hæreticos, & Schismaticos humiliare digneris. Te rog.
Vt omnes Hæreticos ad sanctæ Catholicæ Ecclesiæ gremium reuocare digneris. Te rog.
Vt regibus & principibus Christianis pacem & veram concordiam donare digneris, Te rog.
Vt cuncto populo Christiano pacem & vnitatem largiri digneris, Te rog.
Vt nosmetipsos in tuo sancto seruitio confortare, & conseruare digneris, Te rog.
Vt mentes nostras ad cœlestia desideria erigas, Te rogamus
Vt omnibus benefactoribus nostris sempiterna bona retribuas, Te rog.
Vt animas nostras, fratrum, propinquorũ, & benefactorum nostrorum ab æterna dãnatione eripias, Te rogamus audi nos.
Vt fructus terræ dare, & conseruare digneris, Te rogamus
Vt omnibus fidelibus defunctis requiem æternam donare digneris. Te rog.

Vt nos exaudire digneris, Te rogamus audi nos.

Fili Dei. Te rogamus audi nos

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, parce nobis Domine.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, exaudi nos Domine.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.

Christe audi nos. Christe exaudi nos.

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.

Pater noster. Aue Maria. Psal.

Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me festina. Confundantur, & reuereantur, qui quærunt animã meam. Auertantur retrorsum, & erubescãt, qui volunt mihi mala. Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, euge euge. Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te: & dicant semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. Ego verò egenus, & pauper sum: Deus adiuua me. Adiutor meus, & liberator meus es tu Domine, ne moreris. Gloria patri, & filio, & spiritui sancto, &c. ℣. Saluos fac seruos tuos, & ancillas tuas. ℟. Deus meus sperantes in te. ℣. Esto nobis Domine turris fortitudinis. ℟. A facie inimici. ℣. Nihil proficiat inimicus in vobis. ℟. Et filius iniquitatis non apponat nocere nobis. ℣. Domine non secun-

dum peccata nostra facias nobis. ℟.Neque ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis. ℣.Oremus pro Domino noſtro Apoſtolico N. ℟.Dominus conſeruet eum,& viuificet eum , & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius. ℣.Oremus pro benefactoribus noſtris. ℟. Retribuere dignare Domine omnibus nobis bona facientibus,propter nomen ſanctum tuum vitam æternam.℣.Oremus pro fidelibus defunctis. ℟.Requiem æternam dona eis Domine,& lux perpetua luceat eis. ℣.Requieſcant in pace. ℟.Amen. ℣. Pro fratribus noſtris abſentibus. ℟ Saluos fac ſeruos tuos, Deus meus ſperantes in te. ℣. Mitte eis Domine auxilium de ſancto. ℟. Et de Sion tuere eos. ℣.Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te veniat.

Oratio.

Deus, cui proprium eſt miſereri ſemper, & parcere,ſuſcipe deprecationem noſtram, vt nos,& omnes famulos tuos,quos delictorum catena conſtringit, miſeratio tuæ pietatis abſoluat.

Exaudi quæſumus Domine ſupplicum preces, & confitentium tibi parce peccatis, vt pariter nobis indulgentiam tribuas benignus & pacem.

Ineffabilem nobis Domine miſericordiam tuam clementer oſtende:vt ſimul nos &

à peccatis omnibus exuas, & à pœnis, quas pro his meremur, eripias.

Deus, qui culpa offenderis, pœnitentia placaris, preces populi tui supplicantis propitius respice: & flagella tuæ iracundiæ, quæ pro peccatis nostris meremur, auerte.

Omnipotens sempiterne Deus, miserere famuli tui Domini nostri Apostolici N. & dirige eum secũdum tuam clementiam in viã salutis æternæ: vt te donante, tibi placita cupiat, & tota virtute perficiat.

Deus, à quo sancta desideria, recta consilia, & iusta sunt opera, da seruis tuis illam, quam mundus dare non potest, pacem: vt & corda nostra mandatis tuis dedita, & hostium sublata formidine, tempora sint tua protectione tranquilla.

Vre igne Sancti spiritus renes nostros, & cor nostrum Domine: vt tibi casto corpore seruiamus, & mundo corde placeamus.

Fidelium Deus omnium conditor, & redemptor, animabus famulorum famularũque tuarum remissionem cũctorum tribue peccatorum: vt indulgentiam, quam semper optauerunt, pijs supplicationibus consequantur.

Actiones nostras, quæsumus Domine, aspirando præueni, & adiuuando prosequere: vt cuncta nostra oratio, & operatio à te semper incipiat, & per te cœpta finiatur.

Om-

Omnipotens sempiterne Deus, qui viuorum dominaris simul & mortuorũ, omniumq; misereris, quos tuos fide, & opere futuros esse prænoscis, te supplices exoramus: vt pro quibus effundere preces decreuimus, quosque vel præsens seculum adhuc in carne retinet, vel futurum iam exutos corpore suscepit, intercedentibus omnibus sanctis tuis, pietatis tuę clementia, omnium delictorum suorum veniam consequantur. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. Amen. Vers. Domine exaudi orationem meam. Resp. & clamor meus ad te veniat. Vers. Benedicamus Domino. Resp. Deo gratias. Vers. Exaudiat nos omnipotens & misericors Dñs. Resp. Amen.

Ad Beatam Virginem. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Sancta & immaculata virginitas, quibus te laudibus efferam, nescio; quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti. Vers. exaltata est sancta Dei genetrix. Resp. Super choros angelorum ad cœlestia regna. Oratio. Famulorum tuorum quæsumus Domine, delictis ignosce, & qui tibi placere de actibus nostris non valemus, genitricis filij tui domini nostri intercessione saluemur, per eundem Dominũ nostrum, Iesum Christum filiũ tuum, qui tecum viuit, &c.

ruinam proximam, à fundamentis restituit, absidam musiueis figuris ornauit, multa sanctorum corpora ex cœmeterijs ruinosis ablata, eidem intulit, & honorificè collocauit. Fecitq; in ea duo oratoria musiueo opere ornata, S. Zenonis, in quo eius corpus recondidit, & S. Hagnetis. Ita Bibliothecarius. Hæc eadem confirmant versiculi in absida ex musiuo facti, sic:

Emicat aula pie varijs decorata metallis
Praxedis dominæ super æthra placentis honore
Pontificis summi studio paschalis alumni,
Sedis apostolicæ passim qui corpora condens,
Plurima sanctorum subter hæc mœnia ponit
Fretus vt his limen mereatur adire polorum.

Extat antiquum Monachorum claustrum, quod, vt ex antiqua inscriptione liquet, Benedictus presbyter Cardinalis huius tituli fabricauit, Gregorio VII. pontifice, maximo. Hunc titulum obtinet Carolus Cardinalis Borromæus, quem totum renouauit, ad aram maximam operculum refecit, sedilia restituit, cancellum marmoreum aurichalcheis alabastris pulcherrimum fecit, monachorum numerum auxit. Eam enim tenent monachi Vallis vmbrosæ ex Congregatione sancti Benedicti, instituta à sancto Ioanne Gualberto Florentino, qui iam ipsam per quadringentos annos possident.

In pariete muri prope oratorium S. Zenonis,

nis huiusmodi tabula marmorea extat: In nomine Domini Dei Saluatoris nostri Iesu Christi, temporibus sanctissimi ac ter beatissimi & Apostolici Domni Paschalis Papæ infradicta sunt veneranda sanctorum corpora in hanc sanctam & venerabilem basilicam beatæ Christi virginis Praxedis : quæ prædictus pontifex dirutis ex cœmeterijs seu cryptis iacentia auferens, & sub hoc sacrosancto altari summa cum diligentia proprijs manibus condidit, in mense Iulio die XX. Indictione X. Nomina verò Pontificum Romanorum hæc sunt: Vrbani, Stephani, Anteri, Miltiadis, Fabiani, Iulij, Pontiani, Siricij, Lucij, Xysti, Felicis, Anastasij, & Cœlestini. Item nomina episcoporum, Stratonici, Leucij, & Optati. Presbyterorum & Leuitarũ, Nicomedis Archipresbyteri, Iustini. & Cyrini Cyriaciq; diaconi, Nemesij, atque Zachæi. Etiam & martyrum nomina ista sunt, Zotici, Irenæi, Hiacynthi, Amantij, Marij, Audifax, Abacuc : ac sanctorum octingentorum, quorum nomina scit omnipotens, Castuli, Felicis militis, Gordiani, Epimachi, Seruiliani, Sulpicij, Diogenis, Blasti, & aliorum LXII. Marcelliani, Marci, Festi, & aliorum duorum. Tertullini, Fausti, Bonosi, Mauri, Calumniosi, Ioannis, Experantij, Casti, Cyrilli, & septem Germanorum, Honorati, Theodosij, Basilij, Crescentij, Largi, Smaragdi, Crescentiani, Iaso-

ſonis,Mauri, Hippolyti, Pontiani,Chryſanti,& aliorum LXVI. Simulqúe & aliorum mille centum viginti quatuor,quorum nomina ſunt in libro vitæ. Mauri, Artemij, Pollionis,&aliorum LXII.martyrum.Nomina quoque virginum, & viduarum, Praxedis, Pudentianæ, Iulianæ, Symphoroſæ, Feliculæ, Marinæ, Candidæ, Paulinæ, Dariæ, Baſillæ, Memmiæ, Martæ, Emerentianæ, Zoę, & Tiburtiadis. Quo circa & in ipſo ingreſſu baſilicæ manu dextra (vbi vtique benigniſſimæ ſuæ genitricis ſcilicet Domnæ Theodoræ Epiſcopę corpus quieſcit) condidit iam dictus pręſul corpora venerabilium zenonis presbyteri, & aliorum duorum : pariterqúe & in oratorio Beati Ioannis Baptiſtæ manu læua prænominatæ baſilicæ (quod & ſecretarium eſſe dinoſcitur) condidit corpora Sanctorum Mauri, & aliorum XL. martyrum. Simili modo & in oratorio Beatæ Chriſti virginis Agnetis, quod ſurſum in monaſterio ſitum eſt, ipſe paſtor eximius poſuit corpora ſanctorum martyrum, videlicet, Alexandri Papæ, atque Euentij, & Theoduli presbyterorum. Hos omnes Dei electos frequentius deprecamur, vt per eorum valeamus preces poſt funera carnis, ad cœli conſcendere culmen. Amen. Sunt autem inſimul omnes ſancti duo millia. CCC.

In

In eodem proximo oratorio ſanctæ Zenonis extat columna, ad quam Dominus noſter IEſus CHriſtus,, tempore ſuæ paſſionis alligatus fuiſſe dicitur, & verberatus: quam ante annos CCCL. Ioannes Columna presbyter Cardinalis huius tituli, ſub Honorio III. Orientis Legatus, ex Hieroſolymis Romam attulit, & in eo oratorio locauit: ſuper quam collocata ſunt corpora ſanctorum Valentini, & Zenonis. In medio verò eius ſacelli ſub rotũdo lapide ſunt corpora XL. martyrum. Hoc ſacellum mulieres non ingrediũtur; in cuius ſummitate ſunt hi verſus:

Paſchalis præſulis opus decore fulget in aula,
Quod pia obtulit vota ſtuduit reddere domino.

In media Eccleſia ſub craticula ferrea conditorium, in quo repoſitus fuit ſanguis ſanctorum martyrum Romæ occiſorum, quem ſpongia ſugebat è terra ſancta Virgo Praxedis: item multa ſanctorum martyrum corpora ibidem collocata fuere.

Nicolaus Seniorilis in libro reliquiarum, has baſilicæ ſanctæ Praxedis commemorat: In Eccleſiâ ſanctæ Praxedis ſunt hæ reliquiæ. Vna capſula lignea ſpeculis cooperta: in qua eſt de viminibus, quibus fuit verberatus Dominus noſter IEſus CHriſtus. De veſtimentis eiuſdem. De reliquijs ſanctorum Innocentium, Clementis papæ: Hippolyti martyris Terentiani, ſanctorum

qua-

quadraginta martyrum. Item sanctæ Annę, sancti Benedicti, & sancti Galli Abbatum, sancti Francisci, sanctæ Constantiæ filiæ Cōstantini Imperatoris. Item vas vitreum, cum spongia, qua S. Praxedes suggebat sanguinem martyrum. Item tabernaculum crystallinum argento clusum, cum frusto inconsutilis vestis IEsu CHristi. Item Tabernaculum crystallinum cum his reliquijs: De veste Christi, de linteo, quo Apostolorum pedes tersit in sero cœnæ: de sindone, quo eius corpus fuit inuolutum in sepulchro, de reliquijs sanctorum Ioannis Baptistæ, Andreæ, & Bartholomæi Apostolorum. Item aliud Tabernaculum crystallinum argento deaurato inclusum, in quo sunt de cingulo CHristi, & vestimentis B. Mariæ Virginis. Item alia theca crystallina ornata argento, in qua sunt digitus pedis S. Petri Apostoli, costa S. Philippi, brachium S. Barnabæ Apostolorum, dens S. Blasij Episcopi. Item aliud vas crystallinum cum brachio S. Stephani protomartyris, reliquijs sanctorum Laurentij, Nerei, Archillei, & Pancratij martyrum. Vas vitreum fractum cum ligno Sancti Crucis: reliquijs sanctorum Simonis Apostoli, Stephani, Epimachi, Pantaleonis martyrum, Ioannis Gualberti Abbatis Vallis Vmbrosæ, Claræ Virginis. Item tabernaculum oblongum crystallinum ære deaurato munitum, in

Ibidem ad Martyres. Antiphona. Propter testamentum Domini & leges diuinas, sancti Dei perstiterunt in amore fraternitatis, quia vnus fuit semper spiritus in eis, & vna fides. Hæc est vera fraternitas, quę nunquam potuit violari certamine, qui effuso sanguine secuti sunt CHristum, contemnentes tyrannorum minas, & tormenta, peruenerunt ad regna cœlestia. ℣. Ecce quã bonum, & quàm iocundum. ℟. Habitare fratres in vnum. Oratio. Beatorum martyrum tuorum duũm millium hic in Christo quiescentium nos, quæsumus Domine, merita tueantur, & eorum cõmendet oratio veneranda. Per Dominum nostrum, &c.

Ad oratorium S. Zenonis, & sanctam Columnam. Pater noster. Aue Maria. O Domine IEsu CHriste, fili Dei viui, qui septem verba die vltimo vitę tuæ in cruce pendens dixisti, vt semper illa in memoria haberemus: Rogo te per virtutem illorum verborum, vt mihi parcas quicquid peccaui aut commisi de septem peccatis mortalibus, scilicet, de superbia, inuidia, ira, accidia, luxuria, auaritia, & gula.

Domine sicut tu dixisti, Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt: fac, vt ego amore tui parcam cunctis mihi mala facientibus. Et sicut tu dixisti latroni, Hodie mecum eris in paradiso: fac me ita viuere, vt tu in hora mortis meæ dicas mihi, Hodie

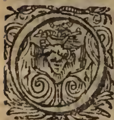
mecum eris in paradiso. Et sicut tu dixisti matri tuæ, Mulier ecce filius tuus: & deinde dixisti discipulo, Ecce mater tua: fac, vt matri tuæ me societ amor tuus, & charitas vera. Et sicut tu dixisti, Heli heli lamazabatani: quod significat, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me: fac me dicere in omni tribulatione & angustia mea, Pater miserere mihi peccatori, & adiuua me Rex meus, & Deus meus, qui me tuo proprio sanguine redemisti. Et sicut tu dixisti, sitio, scilicet salutem animarum sanctarum, quæ in limbo fuerunt, aduentum tuum expectantium: fac, vt semper sitiam, & diligam te fontem aquæ viuentis, fontem æterni luminis, toto desiderio cordis adamandum. Et sicut tu dixisti, Pater in manus tuas commendo spiritum meum: respice me venientem ad te, quia mihi constituisti tempus meum. Et sicut tu dixisti, Consummatum est, quod significat, labores, & dolores, quos pro nobis miseris suscepisti, iam finiri: fac, vt audire merear dulcissimam vocem tuam, Veni amica mea, dilecta mea, sponsa mea, quia iã disposui petitiones tuas consummare: veni mecum, vt sedeas cum angelis & sanctis meis, in regno meo epulari, iocundari, & commorari: Per infinita sæculorum sæcula, Amen.

Alia Oratio.

Auxilientur mihi Domine IEsu Christe, omnes

omnes passiones tuæ: & defendant me ab omni dolore, & angustia: & ab omni luctu & miseria: ab omni tribulatione, & impugnatione corporis, & animę. Scio enim quod quacumque die tuarū passionū memoriā habuero: saluus ero: & ideo de tua pietate cōfisus, per tuas passiones pijssimas te deprecor, vt me famulum tuum cœlesti auxilio custodias, & in tua protectione defendas. Qui cum Patre & Spiritu sancto viuis & regnas Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

De Ecclesia & titulo S. Pudentianæ.

OMNIVM vrbis Ecclesiarum, quæ modo supersunt, vetustissima est basilica S. Pudentianæ, in parte Thermarū antiquarum Nouatianarum in vico Patricio, à S. Pio papa condita: De qua ita scribit in eius vita Damasus papa: Hic rogatus B. Praxedis dedicauit Ecclesiam Thermas Nouati in vico Patrici in honorem sororis suæ Pudentianæ, vbi & multa dona obtulit, & sæpius sacrificium Domino offerens ministrauit, vbi & fontem baptismi construi fecit, manu sua benedixit, & consecrauit, & multos venientes ad fidem baptizauit in nomine sanctæ Trinitatis. Hæc ille. Hæc verò Ecclesia antiquitus titulus pastoris dicebatur, de S. pa-

ſtoris presbyteri, & eiuſdem papæ Pij fratris nomine, qui primus eum titulum tenuit. Antiquitus perſecutionum tempore, parua Eccleſia erat: pace Eccleſiæ data, amplificata fuit, pulpitis marmoreis, aliquot ſacellis, & ædicula vicina S. Paſtoris additis, quam Simplicium papam dedicaſſe ferunt. Abſidæ muſiuum cum CHriſti & Apoſtolorum imaginibus, vetuſtiſſimum & admodũ elegans eſt. Altare maius marmoreo operculo ornatum, habet pulpita duo lapidea, ex antiquo ædificio fabrefacta, in quorum tabulis inciſa ſunt: SALVO. SIRICIO. EPISCOPO. ECCLESIÆ. SANCTÆ. Multos & magnos presbyteros Cardinales habuit. Concilio Romano Symmachi papæ ſubſcripſere inter alios Cardinales, Aſterius huius tituli paſtoris presbyter Cardinalis, & alij eiuſdem tituli presbyteri, Iuſtinus, & Maxentius. Leo III. papa huic titulo donauit veſtem albam oloſericam, vt memorat Bibliothecarius. Petrus Saſſonis Anagninus eiuſdem tituli, ſub Innocentio III. presbyter Cardinalis ante aram maximam tabulas grandes marmoreas, quæ presbyterium ab Eccleſię cella ſepararent, locauit. Antiqtus in ea clerici, poſtea canonici regulares cõgregationis S. Mariæ de Rheno Bononiæ eam tenuerunt, ibidem circa Innocentij II. papæ tempora locati. Quibus deficientibus, diu ſine certis miniſtris fuit, S.

Mariæ

Mariæ Maioris basilicæ addicta, vel presbyteri Cardinalis titularis curę cōmissa. Cuius adhuc amplæ extant, quamquam ruinosæ, antiquæ ædes. Pius Quintus eam modo ordini Prædicatorum concessit, pœnitentiariosq; in ea instituit, qui basilicæ sanctæ Mariæ Maioris inseruirent. Leopardus, & Maximus presbyteri S.R.E. sub S.Innocentio papa in sepulchro ante hanc Ecclesiam conditi sunt. Basilicæ porta varijs sigillis, & his versiculis ornata est:

Ad requiem vitæ cupis ò tu quiq; venire,
En patet ingressus fueris si rite reuersus.
Aduocat ipse quidem via dux & ianitor idem
Gaudia promittens, et crimina quæq; remittēs.

Item circum agnum Dei.

Mortuus & viuus idem sum pastor & agnus:
Hic agnus mūdum instaurat sanguine lapsum.

Circum S.Praxedis figuram.

Nos pia Praxedes prece sancta confer ad ædes,
Occurrit sponso Praxedes lumine claro.

Circum S. Pudentianam.

Protege præclara nos virgo Pudenquetiana
Virgo Pudentiana coram stas lampade plena.

Circum S.Pudentem.

Te rogo sancte Pudens, nos purga crimina trudens.
Almus & iste docet Pudens ad sydera calles.

Circum S.Pastorem.

Sancte precor Pastor pro nobis esto rogator.
Hic cunctis vitæ Pastor dat dogmata sancta.

In hac Ecclesia parte dextra est vetustissimum sacellum musiueo opere decoratum, à quodam Maximo, viro illustri conditum. In quo vulgò S.Petrum primã in orbe Missam celebrasse traditur. Iacent in hac Ecclesia tria millia corpora sanctorum martyrũ, sub puteo amboni proximo. Ibi est puteus alius, in quo ipsorum sanguis repositus fuit.

Reliquias, quæ in hac Ecclesia fuerunt, commemorat Nicolaus Seniorilis: Theca lignea, in qua sunt sex tabernacula ærea, & aliquot vasa vitrea, cum hisce reliquijs. Duę spinæ coronæ IEsu Christi. Duo puncta clauorum, quibus cruci affixus fuit. De lapide eiusdem sepulchri. De columna, ad quam fuit alligatus, & verberatus. De velo B. Mariæ Virginis. De vestimentis S. Petri Apostoli. De costa S. Iacobi Apostoli. De ossibus capitis B. Bartholomæi Apostoli. De capillis S. M. Magdal. De reliquijs sanctorum Andreæ & Barnabæ Apostolorum, Zachariæ patris sancti Ioannis Baptistæ, Syluestri & Gregorij pontificum: & S. Pudentianæ Virginis.

In hac Ecclesia est statio feria III. post III. Dominicam Quadragesimæ.

Huic Ecclesiæ annexũ est sacellum S. Pastoris presbyteri, fratris S. Pij papæ: in quo est puteus quadratus clausus sanguinis martyrum, de quo supra dixi: ara, & pulpitum marmoreum, cum hisce versiculis:

Tem-

Tempore Gregorij septimi præsulis almi,
Presbyter eximius præclarus vir Benedictus,
Moribus Ecclesiam renouauit funditus istam,
Quam consecrari facit idem Cardiquenalis,
Eiusdem sane fecit sub tempore papæ.
Augusti mensis septem nouemq; Calendis
Nomine Pastoris, præcursorisq; Ioannis.
De cruce, veste Dei locus hic est sanctus haberi,
Cui pars de sancti sociatur veste Ioannis.
Martyris & Stephani papali nomine primi,
Martyris & papæ Felicis honore secundi,
Nec minus Hermetis præfecti martyris vrbis,
Et Tranquillini, Marci. Marcique Iiani,
Horum reliquijs constat locus iste celebris,
Hinc & multorum possemus nomina, quorum
Dicere si in tabula locus illis esset in ista,
Nos meritis horum redeamus ad alta polorum.

Precandi formula.

Ad altare maius. Pater noster. Aue Maria. Antiphona. Hæc est virgo sapiens, & vna de numero prudentum, quam sponsus CHristus superueniens vigilantem inuenit. Vers. Elegit eam Deus, & præelegit eam. Resp. In tabernaculo suo habitare facit eam. Oratio. Deus, qui beatam Pudentianam Virginem tuam ad cœlos per martyrij palmam peruenire fecisti, concede propitius, vt eius exempla sequentes ad te peruenire mereamur. Per Dominum nostrum, &c. Deus qui inter cætera potentiæ tuæ miracula etiam in sexu fragili victoriã

Ecclesiam patribus Carthusianis, in antiquis Diocletiani Thermis, sub appellatione SS. Leonis, & Nicolai Confessorum. Quã eis concessit. Cæterùm prioris eos consilij cùm pœnituisset, Thermis dimissis idem monasterium circa titulum S. crucis in Hierusalem condiderunt: in quo ipsi patres Carthusiani vsque ad nostra tempora permansere. Pius IV. P. M. aëris insalubritatem, in quo S. Crucis basilica sita est, attendens, antiquam Comitum Vrsinorum voluntatem executus, ex populi Romani consensu, Thermas ipsas ijsdem patribus ea lege concessit, vt illi totius ordinis sui impensis monasterium, ipse verò basilicam ædificaret. Quod ab vtrisque inchoatum est. Patres monasterium, & amplissimum claustrum, ipsorum more, iam inchoarunt: Pius ipse mediam Thermarum partem ex Michaëlis Angeli Bonaroti præscripto occupans, eam No. Aug. anni MDLXI. in sacram ædẽ solennibus additis comprecationibus vertit, beatæq; Virgini, & angelorum choris dedicauit: quod nos ipsi vidimus, & hi versus absidæ affixi indicant.

Quod fuit idolum, nunc templum est Virginis: auctor
Est pater ipse Pius. Dæmones aufugite.

Hanc Ecclesiam mirum in modum exornare constituerat, sed morte præuentus id opus imperfectum reliquit.

In ea eſt ſtatio ab eodem pontifice inſtituta, Dominica quarta Quadrageſimæ: eiq́ue omnes indulgentiæ Eccleſiæ S. Crucis in Hieruſalem communicatæ: additæq́ue dies Natalis, Paſchæ, Pentecoſtes, & feſtiuitatum B. Mariæ, quibus multæ indulgentiæ eam viſitantibus conceſſæ.

Precandi formula.

Ad altare B. Virginis, & Angelorum. Pater noſter. Aue Maria. Antiphona. Quoniam natus es ineffabiliter ex Virgine, tunc impletæ ſunt ſcripturæ, ſicut pluuia in vellus deſcendiſti, vt ſaluum faceres genus humanum: te laudamus Deus noſter. ℣. Diffuſa eſt gratia in labijs tuis. ℟. Propterea benedixit te Deus in æternum.

Oratio.

Concede nos famulos tuos, quæſumus Domine Deus, perpetua mentis & corporis ſanitate gaudere, & glorioſæ beatæ Mariæ ſemper Virginis interceſſione, à præſenti liberari triſtitia, & æterna perfrui lætitia. Per Dominum noſtrum.

Antiph. pro Angelis. Dum ſacrum myſterium cerneret Ioannes, Archangelus Michael tuba cecinit: Ignoſce Domine Deus noſter, qui aperis librum, & ſoluis ſignacula eius. ℣. Stetit Angelus iuxta aram tem-

pli.

pli. ℟. Habens thuribulum aureum in manu ſua.

Oratio.

Deus, qui miro ordine angelorum miniſteria, hominumqúe diſpenſas, concede propitius, vt quibus tibi miniſtrantibus in cœlo ſemper aſſiſtitur, ab his in terra vita noſtra muniatur. Per Dominum noſtrum IEſum CHriſtum, &c.

FINIS.

